

משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים
חוסן חברתי לישראל

מינהל שירותים
אישיים וחברתיים

מתווה - אגף למחקר,
תכנון והכשרה

סקירות ספרות

חויית ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית

ד"ר שלומית פינצ'ובר

Post-doctoral Fellow, the New School
for Social Research, New York

פרופ' שלהבת עטר-שורץ

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה
חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים

ירושלים | אלול תשע"ט | ספטמבר 2019

סדרת מסמכים בעריכת:

מיטל ויסמן צברי, ממונה על תחום ניהול הידע

וד"ר **דליה ניסים**, מנהלת תחום תכנון מדיניות (לשעבר)

מתווה – אגף למחקר, תכנון והכשרה

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

למסמכים נוספים ניתן לפנות לאתר המשרד: <http://pitsi.com/8f4>

עריכת לשון: **איילת הרינג**

עיצוב והנגשה: **ירון אופשטיין**

הדפסה: **דפוס 'מאור ולך'**

הבאה לדפוס: **עמליה עזר-פטנט**, מ"מ/הממונה על תחום
ניהול הידע

לאה כהן – מרכזת בכירה (פרסומים)

תוכן עניינים

7	תקציר מנהלים
11	תקציר
14	1. מבוא
16	2. שיטה
17	3. רקע תאורטי
19	4. סקירת הספרות האמפירית
19	4.1 תפיסת המעבר להשמה
20	4.2 תחושת אובדן בהשמה חוץ-ביתית
	4.3 השפעתם של ריבוי מעברים וחוסר יציבות בהשמה
21	על חוויית ההשמה
23	4.4 תחושת שייכות וקשר במסגרת ההשמה החוץ-ביתית
23	4.4.1 תפיסת המושגים "בית" ו"משפחה"
24	4.4.2 תחושת שייכות
25	4.4.3 הקשר עם המשפחה הביולוגית ומשפחת האומנה
27	4.4.4 הקשר עם האחים הביולוגיים
27	4.4.5 הקשר עם מבוגרים משמעותיים בהשמה
29	4.4.6 קשרים חברתיים בהשמה
30	4.5 החוויות החינוכיות בהשמה חוץ-ביתית
32	4.6 תחושת המוגנות בהשמה חוץ-ביתית
	4.7 תפיסת ההתפתחות האישית בקרב ילדים ובני נוער
34	בהשמה חוץ-ביתית
	4.7.1 השפעת ההשמה החוץ-ביתית על הדימוי
34	וההערכה העצמית

4.7.2	השפעת ההשמה החוץ-ביתית על התפתחות הזהות העצמית.....	35
4.8	איכות חיים, אקלים חברתי ושביעות רצון בהשמה חוץ-ביתית.....	36
4.9	מאפיינים נוספים הקשורים לחוויית ההשמה.....	38
4.9.1	תזונה ואיכות מגורים בהשמה חוץ-ביתית.....	38
4.9.2	מגבלות וחוקים בהשמה חוץ-ביתית.....	39
4.10	סיכום סקירת הספרות האמפירית.....	41
5.	סקירה מתודולוגית.....	43
5.1	אוכלוסיית המחקר.....	43
5.1.1	מחקר בקרב ילדים ובני נוער לעומת מחקר רטרוספקטיבי בקרב בוגרים.....	43
5.1.2	גילי המשתתפים.....	44
5.1.3	מגדר.....	44
5.1.4	ארצות המחקר.....	45
5.2	מסגרות ההשמה.....	45
5.3	שיטת המחקר וניתוח הנתונים.....	46
5.4	גודל המדגם.....	47
5.5	כלי המחקר.....	47
5.5.1	כלי מחקר איכותניים.....	47
5.5.2	כלי מחקר כמותיים.....	50
5.6	סיכום הסקירה המתודולוגית.....	54
6.	סיכום, מסקנות והמלצות.....	55
6.1	מגבלות המחקר הקיים.....	55
6.2	מסקנות והמלצות לפרקטיקה ומדיניות.....	56
6.2.1	המלצות משתתפי המחקרים.....	56
6.2.2	המלצות הנוגעות למעבר להשמה.....	56
6.2.3	המלצות הנוגעות להתמודדות עם אובדן וטראומה.....	56
6.2.4	המלצות הנוגעות לקשר עם המשפחה הביולוגית.....	57

- 6.2.5 המלצות הנוגעות לאי יציבות בהשמה 58
- 6.2.6 המלצות הנוגעות לתחושת מוגנות בהשמה 58
- 6.2.7 המלצות הנוגעות לחוויה החינוכית של ילדים
ובני נוער בהשמה 58
- 6.2.8 המלצות הנוגעות לתחושת שייכות, לזהות עצמית
ולדימוי עצמי 59
- 6.2.9 המלצות הנוגעות למאפיינים אחרים של חוויית ההשמה 59
- 6.3 המלצות למחקר עתידי 59

מקורות 61

רשימת פרסומים נבחרים של מתו"ה אגף מחקר, תכנון והכשרה: 114

תקציר מנהלים

הסקירה הנוכחית בוחנת את הספרות העוסקת באופן שבו ילדים ובני נוער תופסים את תהליך הוצאתם מהבית והשמתם במסגרת חוץ-ביתית ובחוויות שהותם בהשמה. בסקירה נבחנו הרקע התאורטי, הספרות האמפירית והיבטים מתודולוגיים בספרות העוסקת בחוויות ההשמה, ומוצגות מגבלות המחקר הקיים והשלכותיו למחקר עתידי, לפרקטיקה ולמדיניות. הסקירה מבוססת על יותר מ-120 מאמרים מכתבי עת אקדמיים שפיטים (Peer-reviewed journals), עבודות תזה ודוקטורט, דוחות מחקר ומסמכי מדיניות. לאור מיעוט הכתיבה על חוויות ההשמה החוץ-ביתית בארץ ובעולם, המסמך שלהלן חלוצי בתחום.

עיקרי הממצאים: סקירה אמפירית

הספרות האמפירית שנסקרה מצביעה כי חוויות ההשמה החוץ-ביתית רבת פנים ומורכבת. עם זאת, מן המחקרים עולות כמה תמות מרכזיות החוזרות על עצמן בקרב ילדים, בני נוער ובוגרי ההשמה החוץ-ביתית:

- מרבית המחקרים האמפיריים העוסקים בחוויות ההשמה החוץ-ביתית מתבססים על רקע תאורטי מוגבל, ורבים אינם מתבססים על תאוריה כלל. עם התאוריות שהמחקרים אכן נוגעים בהן נמנות תאוריית ההתקשרות, התאוריה האקולוגית, תאוריות העוסקות בהשתתפות, תאוריות הקשורות לטראומה ותאוריית החוסן.
- טראומה, אבל ואובדן מרכזיים בחוויות המעבר להשמה, הפרדה מהמשפחה הביולוגית והחיים במסגרת ההשמה.
- ריבוי מעברים בהשמה נמצא כגורם שלילי המקשה על הילדים ובני הנוער ומשפיע לרעה על האופן שבו הם חווים את ההשמה.
- קשרים בין-אישיים בהשמה נמצאו מרכזיים ביצירת חוויה חיובית ובביסוס יכולתם של ילדים ובני נוער להשתקם מקשרים לא בטוחים.
- חלק חשוב בחייהם של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית שנחקר פחות הוא חוויתם בבית הספר ובאקדמיה. במחקרים שאכן עסקו בכך לרוב הודגשה מורכבות החוויה, שעיקרה התחושה כי חסרה תמיכה מערכתית להצלחתם האקדמית של הילדים ובני הנוער בהשמה.
- תהליכים אישיים מרכזיים בגיל ההתבגרות כגון התפתחות עצמית, זהות עצמית והערכה עצמית נמצאו מורכבים יותר בחוויות בני נוער בהשמה.

- השאיפה לנורמליות לעומת תחושת הסטיגמה המיוחסת לחיים בהשמה חוץ-ביתית עלתה כתמה מרכזית במחקרים רבים.
- מאפיינים הקשורים להשמה כגון מוגנות, תזונה וחוקי המסגרת, אף שנחקרו פחות, נמצאו משמעותיים גם הם בתפיסת החוויה של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית.

עיקרי הממצאים: סקירה מתודולוגית

מן הסקירה המתודולוגית עולה כי המחקרים העוסקים בחוויית ההשמה של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו במסגרת חוץ-ביתית אינם אחידים מתודולוגית, דבר המקשה על השוואת ממצאיהם והכללתם.

- שיטת המחקר: במרבית המחקרים בחרו בשיטות מחקר איכותניות, ובמיעוטם בחרו בשיטה כמותית או משולבת.
- גודל המדגם: במחקרים האיכותניים שנסקרו והתבססו על דיווחיהם של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה כללו המדגמים בין שני משתתפים ל-200 משתתפים. במחקרים כמותיים כללו המדגמים בין 17 משתתפים לכ-1,700 משתתפים, ובמחקרים משולבים כללו המדגמים בין 22 משתתפים ל-1,100 משתתפים.
- מסגרת ההשמה: בכמחצית המחקרים התמקדו בהשמה באומנה, בכרבע התמקדו בהשמה בפנימיות ובשאר שילבו החוקרים משתתפים ממסגרות השמה שונות או בחנו משתתפים שחוו בעצמם יותר מסוג אחד של מסגרת השמה.
- נקודת המבט הנבחנת: היו מחקרים שבחנו את חוויית ההשמה מנקודת מבטם של ילדים ובני נוער השוהים בהשמה (רובם בטווח הגילים 11-18), והיו שבחנו את חוויית ההשמה מנקודת מבט רטרוספקטיבית של בוגרי ההשמה (רובם בטווח הגילים 18-25).
- מקום המחקר: המחקרים נערכו במדינות שונות. כשליש מהמחקרים נערכו בארצות הברית (39), ו-22 מחקרים נערכו באנגליה. בישראל נערכו שבעה מחקרים שהתמקדו בחוויית ההשמה החוץ-ביתית (אם כי מחקרים אחרים בחנו גורמים שונים בהשמה ולא התמקדו בחוויה עצמה).

מגבלות המחקר הקיים

- אף שחלק מהנושאים הנוגעים לחוויית ההשמה נבחנו בצורה נרחבת יחסית (למשל השפעת ריבוי המעברים חוויית ההשמה), תחומים אחרים נבחנו פחות (למשל מאפיינים פיזיים של ההשמה והשפעתם).
- במרבית המחקרים התמקדו בחווייתיהם של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו במשפחות אומנה, ובמיעוטם בחנו את החוויה של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו בפנימיות. הדבר נובע מכך שבניגוד לישראל, ברוב העולם מרבית הילדים המוצאים מהבית מושמים במסגרת אומנה.
- המחקר המתמקד בחוויית ההשמה בישראל מועט, ורובו מתמקד בבוגרי ההשמה ובחוויית יציאתם ממנה או בסוגיות כגון מוגנות, תמיכה חברתית או איכות חיים.
- ההבדלים המתודולוגיים הרבים בין המחקרים השונים, הקשורים הן לתוכן המחקרים הן לשיטות המחקר, מקשים להכליל את הממצאים ולגזור מהם השלכות חד משמעיות.

המלצות לפרקטיקה, מדיניות ומחקר עתידי

- הסקירה מעשירה את הידע הקיים על חוויית ההשמה החוץ-ביתית של ילדים ובני נוער, ידע המשפיע על הפרקטיקה, על המדיניות ועל המחקר העתידי הנדרש ליצירת מערכת השמה שתציב את הילד במרכז.
- יש למצוא דרכים להקשיב לילדים עצמם לפני, תהליך ההוצאה מהבית, תוך כדי התהליך ואחריו, ולהבין את צורכיהם האישיים של כל ילד וילד.
- ממצאי הסקירה מדגישים כי מעבר הילד מהבית להשמה עלול להיות טראומטי, ולכן חשוב להכין את הילד למעבר וללוות אותו באופן צמוד.
- המחקר מדגיש את חשיבות המשפחה הביולוגית לילדים בהשמה, ולפיכך יש צורך בתמיכה מערכתית בקשרים עימה מצד גורמי ההשמה.
- הקשיים הנוצרים בעקבות אי יציבות בהשמה עלו כנושא מרכזי בספרות. במקרים שבהם אין ברירה אלא להוציא את הילדים מהבית, על המערכת להשקיע מאמץ רב יותר ביצירת מסגרות קבועות לילדים, ולהפחית ככל האפשר את המעברים בין מסגרות ההשמה.
- בעת קביעת המדיניות והפרקטיקה להשמה חוץ-ביתית יש לתת את הדעת גם על החוויה החינוכית, על תחושת השייכות והזהות של בני נוער ועל תחושת הביטחון והמוגנות שלהם.

- חשוב מאוד לערוך עוד מחקרים בישראל, בהתמקד בחוויית ההשמה בפנימיות ובחוויית ההשמה של ילדים צעירים, שנחקרו פחות.

תקציר

הסביבה הטבעית לגידול ילדים היא משפחתם הביולוגית, אך במקרים קיצוניים, שבהם שלומם ורווחתם של הילדים בסביבה זו נתונים בסכנה, ובתנאי שהמענים בקהילה מוצו עד תום, יש להוציא את הילדים להשמה חוץ-ביתית כדי לספק להם הגנה וטיפול. בישראל כיום ישנם כ-11,000 ילדים ובני נוער המטופלים במסגרות חוץ-ביתיות. המעבר למסגרת חוץ-ביתית מורכב. הוא דורש מן הילד להתמודד עם הוצאתו מהבית ובד בבד להסתגל באופן אינטנסיבי למסגרת חיים שאינו מכיר. אף שהספרות העוסקת במצבם של ילדים בהשמה חוץ-ביתית ענפה, מרביתה מתמקדת בהיבטים של תפקוד הילדים בהשמה (לרוב קשייהם בתפקוד). יתרה מזו, חלק ניכר מהספרות מתבסס על דיווחי מבוגרים, וספרות מועטה בוחנת את חוויית ההשמה מנקודת המבט של הילדים עצמם. לעיתים, קולם של הילדים ובני הנוער בהשמה חוץ-ביתית הולך לאיבוד בין ריבוי מחקרי התוצאות והחלטות המדיניות, וכדי להבין את חוויית ההשמה עצמה במלואה עלינו להאזין לקולות החווים אותה.

הסקירה הנוכחית מתמקדת בספרות העוסקת באופן שבו הילדים ובני הנוער עצמם תופסים את תהליך הוצאתם מהבית, את השמתם במסגרת חוץ-ביתית ואת חוויית השהות שלהם בהשמה. הסקירה כוללת רקע תאורטי, ספרות אמפירית והיבטים מתודולוגיים בספרות העוסקת בחוויית ההשמה, והיא מציגה את מגבלות המחקר הקיים ואת השלכות המחקר הנוכחי לעתיד, לפרקטיקה ולמדיניות. היא מבוססת על יותר מ-120 מאמרים מכתבי עת אקדמיים שפטיים (Peer-reviewed journals), עבודות תזה ודוקטורט, דוחות מחקר ומסמכי מדיניות.

מן הסקירה עולה כי הרקע התאורטי שבבסיס המחקרים האמפיריים העוסקים בחוויית ההשמה החוץ-ביתית מוגבל, וכי רבים מן המחקרים הללו כלל אינם מתבססים על תאוריה. במחקרים שבהם אכן מוצגת מסגרת מושגית מנחה מוצגות תאוריות רבות, ובהן תאוריית ההתקשרות, התאוריה האקולוגית, תאוריות העוסקות בהשתתפות, תאוריות הקשורות לטראומה, תאוריית החוסן ועוד כמה תאוריות התפתחותיות.

מן הספרות האמפירית שנסקרה עולה כי למרות מורכבותה וריבוי הפנים של חוויית ההשמה החוץ-ביתית, בקרב הילדים ובני הנוער החווים אותה ובקרב בוגריה נשנות כמה תמות מרכזיות. ראשית, על פי מחקרים רבים, טראומה, אבל ואובדן

הם מאפיינים מרכזיים בחוויית המעבר להשמה, בפרדה מהמשפחה הביולוגית ובחיים במסגרת ההשמה. מלבד זאת, ריבוי מעברים בהשמה נמצא כגורם שלילי המקשה את החוויה, ואף על פי כן, קשרים בין-אישיים בהשמה נמצאו מרכזיים ביצירת חוויה חיובית ובביסוס יכולתם של הילדים ובני הנוער להשתקם מקשרים לא בטוחים מעברם. חלק חשוב בחייהם של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית הוא חווייתם בבית הספר ובאקדמיה, וברוב המקרים הודגשה מורכבותה של חוויה זו, שעיקרה התחושה כי חסרה תמיכה מערכתית להצלחה האקדמית של הילדים ובני הנוער בהשמה. גם תהליכים מרכזיים בגיל ההתבגרות, כגון התפתחות עצמית, פיתוח זהות עצמית וביסוס הערכה עצמית, נמצאו מורכבים יותר בקרב בני נוער בהשמה. למשל, אחת התמות המרכזיות שעלתה במחקרים במגוון הנושאים הקשורים לחוויית ההשמה היא השאיפה לנורמליות לעומת הסטיגמה המיוחסת לחיים בהשמה חוץ-ביתית. ולבסוף, אף שנחקרו פחות, גם מאפיינים הקשורים להשמה כגון מוגנות, תזונה וחוקי המסגרת הקולטת נמצאו משמעותיים בתפיסת החוויה של בני הנוער.

מן הסקירה המתודולוגית עולה כי המחקרים העוסקים בחוויית ההשמה של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית אינם אחידים מתודולוגית, דבר המקשה על השוואת ממצאיהם והכללתם. עם זאת, לעומת מיעוט המחקרים שבחרו בשיטה כמותית או משולבת, אכן ניכרת העדפה ברורה לשיטות מחקר איכותניות. מחקר איכותני, הנערך בקבוצה מצומצמת של מרואיינים, מתמקד בתהליך ובחוויה הסובייקטיבית עצמה יותר מאשר בתוצאות. על כן, בבואנו ללמוד על חוויית הילדים ובני הנוער בהשמה חוץ-ביתית, בחירה זו מובנת. לעומת זאת, שיטת המחקר הכמותית מאפשרת לערוך מחקרים על מדגמים גדולים יותר ולבדוק את הקשרים שבין משתנים. שיטת המחקר הנבחרת משפיעה על גודל המדגם. לעומת המדגמים במחקרים האיכותניים שנסקרו והתבססו על דיווחי הילדים ובני הנוער, שכללו בין שני משתתפים ל-200 משתתפים, במחקרים הכמותיים כללו המדגמים בין 17 לכ-1,700 משתתפים, ובמחקרים המשולבים - בין 22 ל-1,100 משתתפים.

בקצת פחות ממחצית המחקרים התמקדו החוקרים בילדים, בבני נוער ובבוגרי השמה באומנה, בכרבע מהמחקרים התמקדו החוקרים בפנימיות, ובשאר המחקרים שולבו משתתפים ממסגרות השמה שונות או נבחנו משתתפים שחוו בעצמם יותר מסוג אחד של מסגרת השמה. היו מחקרים שבחנו את חוויית ההשמה מנקודת מבטם של ילדים ובני נוער השוהים בהשמה - מרביתם התמקדו בטווח הגילים 11-18, אחדים בחנו גם ילדים בגילי בית הספר היסודי ושניים התמקדו בילדים

בגיל הרך, והיו מחקרים שבחנו את חוויית ההשמה מנקודת מבט רטרוספקטיבית של בוגרי ההשמה - מרביתם כללו בוגרי השמה צעירים בני 18-25 ומיעוטם כללו גם בוגרי השמה מבוגרים יותר (בטווח הגילים 18-65). לבסוף, המחקרים נערכו במדינות שונות, ובהן ארצות הברית (39 מחקרים) ואנגליה (22 מחקרים). בישראל נערכו שבעה מחקרים שהתמקדו בחוויית ההשמה החוץ-ביתית, ומחקרים אחרים בתחום בחנו גורמים שונים בהשמה ולא התמקדו בעצם החוויה.

מן הסקירה עולות כמה ממגבלות המחקר הקיים. אף שחלק מהנושאים הנוגעים לחוויית ההשמה נבחנו בצורה נרחבת יחסית (למשל השפעת אי היציבות שבהשמה על החוויה), תחומים אחרים נבחנו פחות (למשל המאפיינים הפיזיים של ההשמה והשלכותיהם על הילדים). כאמור, מרבית המחקרים התמקדו בחוויות של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו במשפחות אומנה, ומיעוטם בחנו את חווייתם של אלה שהושמו בפנימיות (הדבר נובע מכך שבניגוד לישראל, ברוב העולם מרבית הילדים המוצאים מהבית מושמים במסגרת אומנה). עוד מגבלה היא שהמחקר הקיים המתמקד בחוויית ההשמה בישראל מועט, לעומת רוב המחקר הקיים, המתמקד בבוגרי ההשמה החוץ-ביתית ובחוויות היציאה ממנה, או בסוגיות כגון מוגנות, תמיכה חברתית ואיכות חיים. לבסוף, ההבדלים המתודולוגיים הרבים בין המחקרים הקיימים מקשים אף הם לסכם את הממצאים ולהכלילם.

בסקירה שלהלן מוצג הידע הקיים על חוויות ההשמה החוץ-ביתית של ילדים ובני נוער, ידע בעל השלכות לפרקטיקה, למדיניות ולמחקר עתידי, שיאפשר ליצור מערכת השמה שתשים את הילד במרכז. למטרה זאת יש קודם כול להאזין לילדים עצמם ולהבין את הצרכים האישיים של כל ילד וילד. ממצאי הסקירה מדגישים כמה חשוב להכין את הילד לקראת המעבר להשמה חוץ-ביתית וכמה חשוב ללוותו באופן צמוד בעת המעבר, העלול להיות טראומטי. כמו כן מדגיש המחקר את חשיבות המשפחה הביולוגית לילדים בהשמה, ואת הצורך בתמיכה מערכתית בקשרים אלו מצד גורמי ההשמה. אחד הנושאים שעלו בסקירה בצורה מובהקת הוא הקשיים שמקורם בחוסר יציבות בהשמה. במקרים שבהם אין ברירה אלא להוציא את הילדים מהבית על המערכת להשקיע מאמץ רב יותר ביצירת מסגרות קבועות לילדים, ולהפחית את המעברים בין מסגרות ההשמה השונות ככל האפשר. החוויה החינוכית, תחושת השייכות והזהות של בני הנוער ותחושת הביטחון והמוגנות שלהם, גם הן נושאים שיש לתת עליהם את הדעת בקביעת מדיניות ופרקטיקה להשמה חוץ-ביתית. חשוב מאוד להעשיר את המחקרים בישראל, בהתמקד בחוויית ההשמה בפנימיות ובחוויות ההשמה של ילדים צעירים, נושאים שנחקרו פחות.

1. מבוא

הסביבה הטבעית לגידול ילדים היא משפחתם הביולוגית, אך במקרים קיצוניים, שבהם שלומם ורווחתם של הילדים בסביבה זו נתונים בסכנה, ובתנאי שהמענים בקהילה מוצו עד תומו, יש להוציא את הילדים להשמה חוץ-ביתית כדי לספק להם הגנה וטיפול (Hiller, 2017). בישראל כיום ישנם כ-11,000 ילדים ובני נוער המטופלים במסגרות חוץ-ביתיות כגון פנימיות, משפחות אומנה ומרכזי חירום (לב שדה, 2016). המעבר למסגרת חוץ-ביתית מורכב. הוא דורש מהילד להתמודד עם הוצאתו מהבית וד בבד להסתגל באופן אינטנסיבי למסגרת חיים שאינו מכיר. אף שהספרות העוסקת במצבם של ילדים בהשמה חוץ-ביתית ענפה, מרבית הידע בתחום נוגע בהיבטים של תפקוד הילדים בהשמה, בתוצאותיהם מההשמה ("children's outcomes"), ובגורמים הקשורים לתוצאות אלו. חלק ניכר מהספרות מתבסס על דיווחי מבוגרים על היבטים שונים בחיי הילד, כמו דיווחי עובדים סוציאליים ומדריכים (ראו סקירה אצל Knorth, Harder, Zandberg, & Kendrick, 2008), ועם זאת, מעט חוקרים אכן בחנו את חוויית ההשמה מנקודת המבט של הילדים עצמם. האמנה הבין-לאומית לזכויות הילד (Unicef, 1989) מדגישה את זכותו של הילד להביע דעה בכל העניינים הנוגעים לו, ובכלל זה במחקר העוסק בחייו (Melton, 2005). גם בהצעת חוק השמה חוץ-ביתית לילדים התשע"ו-2016, הנגזרת מהאמנה, מודגשת זכות הילד להשתתף ולהביע דעה בנוגע להחלטות הנוגעות להשמה, ובכך מודגשת המחויבות המוסרית להביא בחשבון את תפיסתם של ילדים ובני נוער על חוויית ההשמה ולכלול את דעתם בקביעת המדיניות במידת האפשר (Humphreys, Berridge, Butler, & Ruddick, 2003).

אף שבשנים האחרונות המחקר בתחום ההשמה החוץ-ביתית הולך ומתרחב, לעיתים קולם של הילדים והנוער המוצאים מביתם ומושמים בהשמה חוץ-ביתית אובד בין מחקרי התוצאות הרבים וההחלטות המדיניות. רבים מן המחקרים בחוויית ההשמה החוץ-ביתית הם רטרוספקטיביים, שנעשים בקרב בוגרי ההשמה, ורבים הם איכותניים ומבוססים על מדגם קטן יחסית. רוב המחקרים עוסקים בחוויית ההשמה באומנה ולא בפנימיות. עם זאת, כדי להבין את חוויית ההשמה במלואה, עלינו לשמוע את קולות הילדים החווים אותה (Schofield, 2002). בסקירה הנוכחית נציג את הספרות העוסקת בהשלכות של תהליך הוצאת הילד מביתו ושל השמתו במסגרת חוץ-ביתית, ובחוויית השהות בהשמה מנקודת מבטם של הילדים ובני

הנוער. ראשית, נבחן את הרקע התאורטי העומד בבסיס המחקר העוסק בחוויית ההשמה החוץ-ביתית של ילדים ובני נוער בסיכון. לאחר מכן נבחן כיצד ילדים ובני נוער תופסים את חוויית ההוצאה מהבית ואת תחושת השייכות שלהם במסגרת החוץ-ביתית, ובכלל זה כיצד הילדים בהשמה תופסים את המושגים "בית ו"משפחה" ותחושות אובדן וטראומה הקשורות להשמה. כמו כן נבחן את השפעת ההשמה על הדימוי העצמי של הילדים ובני הנוער, על הקשרים החברתיים שלהם ועל חוויית הלמידה שלהם. לבסוף נציג היבטים מתודולוגיים בספרות העוסקת בחוויית ההשמה, ומסקנות והשלכות למחקר עתידי, לפרקטיקה ולמדיניות. בסקירה ננקטה לשון זכר מטעמי נוחות בלבד, והיא נוגעת לילדים, בני נוער ומבוגרים משני המינים.

2. שיטה

סקירת הספרות כוללת יותר מ-120 מאמרים מכתבי עת אקדמיים שפטים (Peer-reviewed journals), עבודות תזה ודוקטורט, דוחות מחקר ומסמכי מדיניות. מוצגים בה מאמרים המתבססים על שיטות מחקר איכותניות וכמותיות, מאמרים בשיטות משולבות (mixed-methods), סקירות ספרות ומאמרים תאורטיים, בהתמקד במחקרים שנעשו מנקודת המבט של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית ושל בוגריה. ראשית הוגדרו מילות מפתח לחיפוש בעברית ובאנגלית (השמה חוץ-ביתית, פנימייה, אומנה, בני נוער, ילדים, משפחה, חברים, לימודים, חוויות, residential care/residential care setting, out of home care, children in care, looked after children, children, youth, foster care, perspective, perceived experience, self-image, self-esteem, self-identity, peers, caregivers, trauma, multipole transitions, transition to care). לאחר שהגדרנו את מילות המפתח ביצענו את הסקירה בשתי דרכים עיקריות: (א) סקירת מאמרים אקדמיים ועבודות תזה ודוקטורט שפורסמו באנגלית באמצעות מנועי חיפוש אקדמיים אלקטרוניים מובילים במדעי החברה, כגון PsycInfo, Scopus, Social Services Abstracts, PubMed Central, Web of Science, Google Scholar ו-ProQuest Dissertations and Theses; (ב) סקירת מסמכים בעברית, לרבות עבודות דוקטורט ותזות, מאמרים אקדמיים, דוחות מחקר ומסמכי מדיניות, באמצעות הקטלוג המאוחד של הספריות בישראל (ULI), מנוע החיפוש של האגף למחקר, תכנון והכשרה במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, מנוע החיפוש של מרכז המחקר והמידע של הכנסת ופרסומים של מכוני מחקר עצמאיים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מכון חרוב, מכון הנרייטה סאלד, מרכז טאוב, הג'וינט ומכון ברוקדייל).

המאמרים שנמצאו בחיפושם שלעיל נבחנו בשתי רמות: **ברמה התוכנית**, הכוללת בחינת הממצאים והמסקנות המוצגים בכל מאמר והשלכותיהם לפרקטיקה ולמחקר, ו**ברמה המתודית**, הכוללת בחינה של אוכלוסיית המחקר ותיאור מסגרת ההשמה, גודל המדגם ומאפייניו, שיטת הדגימה, שיטות המחקר, כלי המחקר שננקטו ושיטות ניתוח הנתונים. מגבלות המחקרים השונים מוצגות גם הן.

3. רקע תאורטי

חלק ניכר מהמחקרים האמפיריים העוסקים בחוויית ההשמה החוץ-ביתית אינם מתבססים על תאוריה, וחלקם אינם כוללים כל התייחסות תאורטית (Berridge, 2007; Stein, 2006). במחקרים שבהם אכן מוצגת מסגרת מושגית מנחה אפשר למצוא תאוריות שונות, ובהן תאוריית ההתקשרות, התאוריה האקולוגית, תאוריות העוסקות בהשתתפות, תאוריות הקשורות לטראומה, תאוריית החוסן ותאוריות התפתחותיות אחדות (ראו סקירה אצל Holland, 2009).

תאוריית ההתקשרות (Attachment Theory; Bowlby, 1969) עומדת בבסיס מחקרים רבים העוסקים בחוויית ההשמה, ובעיקר מחקרים העוסקים בתחושת השייכות של ילדים ובני נוער במסגרות ההשמה ובקשרים שבין הילד והסביבה המטפלת שלו (Ahmed, Windsor, & Scott, 2015; Denenberg, 2016; Ellingsen, Shemmings, 2009; Schofield, & Beek, 2009). היא עוסקת בקשר הראשוני שבין הילד לדמות המרכזית המטפלת בו (בדרך כלל האם), ובחיוניות הקשר הבטוח שבין הילד למבוגר להתפתחות הילד. לאורך השנים פיתחו מודלים שונים המבוססים על תאוריית ההתקשרות כדי לתאר את חוויית ההתקשרות של ילדים ובני נוער בהשמה (Schofield, 2002). למשל, יש חוקרים (Schofield, 2002; Schofield, & Beek, 2009) המדגישים את חשיבות ההתקשרות לא רק בשנים הראשונות לחיים אלא גם בגיל ההתבגרות, ביצירת בסיס בטוח בין המטפלים והילדים בהשמה.

הגישה האקולוגית, המתבססת על התאוריה האקולוגית (Bronfenbrenner, 1986), מתארת את יחסי הגומלין שבין האדם וסביבתו, ומדגישה את המשמעות הסובייקטיבית שהפרט מייחס לאירועי חייו, המשמשת מפתח להתפתחותו (Greene, 1991). לדוגמה, בחקר חוויית ההשמה של ילדים ובני נוער לפי גישה זו המשמעות הסובייקטיבית של הילד משמעותית להתפתחותו בתוך המערכת, ועל כן בקביעת הפרקטיקה והמדיניות של מערכת ההשמה החוץ-ביתית יש להביא בחשבון את חווייתו הסובייקטיבית. בדומה, הגישה ההשתתפותית (The participatory approach; Bergold & Thomas, 2012) מדגישה את הערך בהאזנה לצעירים בהשמה ובעידוד מעורבותם של בני נוער ובוגרי ההשמה בקביעת המדיניות והפרקטיקה במערכת.

תאוריות הקשורות לטראומה מדגישות את נסיבות החיים של ילדים ובני נוער לפני המעבר להשמה ובעת המעבר עצמו, ורואות בהם חוויות טראומטיות המשפיעות

על חוויות הילדים ובני הנוער בהשמה ויוצרות בקרבם תחושת אובדן (Mitchell, 2017). לעומת זאת, תאוריית החוסן עוסקת ביכולת פסיכולוגית חיובית להתמודד עם מצבי דחק ומשבר ולהסתגל לנסיבות חיים חדשות שנגרמו בעקבות מצבים אלו. תאוריה זו משמשת חוקרים המתמקדים ביכולות החיוביות של בני נוער וילדים בהשמה חוץ-ביתית להתמודד עם משבר ההוצאה מן הבית ועם החיים באומנה או בפנימייה (Emond, 2014; Greeson & Bowen, 2008).

עיון המחקר העוסק בחוויית ההשמה בתיאוריה יעמיק את הבנתנו בכל הנוגע לחוויית הגדילה של ילדים ובני נוער במסגרות ההשמה, ובכל הנוגע להשפעת המסגרות על התפתחותם ורווחתם האישית. מסגרת תאורטית הולמת תסייע להבין גם משתנים חברתיים וסביבתיים אחרים העשויים להשפיע על ילדים בהשמה, בבחינת האתגרים בצד הכוחות החיוביים, ובהתייחס להיבטים אלו בקרב ילדים בגילים שונים (Warming, 2006).

4. סקירת הספרות האמפירית

בחלק זה תיסקר הספרות האמפירית העוסקת בחוויית ההשמה של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית בארץ ובעולם. בסקירת הספרות עולה תמונה מורכבת ולא אחידה של ממצאי המחקרים. הדבר נובע מהתמקדות המחקרים בתחושות ובחוויות של ילדים ונוער בהשמה ושל בוגריה ולא במדדים אובייקטיביים. שיטות המחקר האיכותניות הנבדלות זו מזו בשלל המחקרים, והמדגמים הקטנים השונים זה מזה בגילים הנבדקים, במסגרות ההשמה ובאמצעות, יוצרים אף הם תמונה עשירה, עמוקה ומגוונת – אך לא אחידה וחד משמעית (ראו, לדוגמה: Johansson & Andersson, 2006).

4.1 תפיסת המעבר להשמה

כאשר ילד מוצא מביתו כל היבטי חייו מתערערים. לרוב, ההוצאה מהבית מרחיקה את הילד מהוריו הביולוגיים, מאחיו, ממשפחתו המורחבת ומחבריו, ולעתים קרובות אף מהמסגרת החינוכית שלו. כמו כן נדרש הילד להסתגל למערכת זרה, משפחת אומנה או פנימייה (Sankaran & Church, 2016). אף שמחקרים רבים בחנו את מאפייני הילדים ובני הנוער הנכנסים למערכת ההשמה, את מצבם הנפשי ואת הסיבות להשמתם, מחקרים מעטים יחסית עסקו בתפיסת הילד את הוצאתו מהבית ואת מעברו להשמה, או בקשר שבין חוויית המעבר לחוויית ההשמה. בבחינת המעבר להשמה חשוב לזכור כי לכל ילד סיפור שונה, רקע שונה, סיבת השמה שונה ומצב נפשי שונה, וכי כל אלה יכולים להשפיע על תפיסת המעבר להשמה. אף שממצאי המחקרים אינם אחידים, רובם מצביעים על חוויה לא פשוטה במעבר להשמה, הכוללת תחושת אובדן ואי-ודאות (Chaney & Spell, 2010; Mitchell, 2016b; Greer, 2015; Winter, 2010). למשל, במחקר שנערך בארצות הברית בקרב 90 ילדים בני 8–14 שהושמו במשפחות אומנה עלתה מן הנרטיבים של הילדים על הוצאתם מהבית ופרדתם ממשפחתם הקרובה חוויה טראומטית, שכללה תחושות אובדן ובלבול (Folman, 1998), ולעומת זאת, במחקר אחר שנערך בארצות הברית, בקרב שישה ילדים שהוצאו לאומנה קצרת טווח, הילדים ברובם לא חוו את ההוצאה לאומנה כטראומטית, ומלבד הגעגועים שהביעו להוריהם הביולוגיים הם יכלו להצביע על השלכות חיוביות של ההוצאה מהבית (Bogolub, 2008). ייתכן שההבדל נובע מאופייה השונה של ההשמה, ושבידעם כי ההשמה קצרת טווח ההתמודדות הילדים עם המצב החדש והזמני הייתה פשוטה

יותר. עוד ייתכן כי מלכתחילה מצבם של ילדים באומנה קצרת טווח היה קל יותר במגוון היבטים (כגון נסיבות ההוצאה), ועל כן דיווחיהם היו חיוביים יותר.

חוסר בהירות, בלבול, חוסר הכנה וחוסר במידע אמין ושלם על תהליך ההוצאה מהבית ועל ההשמה במסגרת חדשה נמצאו משמעותיים בחוויית המעבר להשמה (Chaney & Spell, 2015; Mitchell & Kuczynski, 2010; Mitchell, 2016a, 2016b; Scott, 2016). למשל, פולמן (Folman, 1998) מצא כי ילדים שקיבלו מידע מטעה בתהליך ההוצאה מהבית, כמו "בקרוּב תוכל לחזור הביתה", חוו את המעבר ואת ההסתגלות כקשים יותר. במחקר אחר נמצא כי חוסר מידע על סיבת ההוצאה עלול להוביל לתחושת אשמה עצמית, ולגרום לילדים להמציא סיבות משלהם, שאינן תמיד נכונות (Chapman, Wall, & Barth, 2004).

כאמור, מלבד הטראומה הכרוכה בהוצאה מהבית הילד נכנס למסגרת חדשה לחלוטין ומצופה להסתגל אליה. במחקר שנערך בקרב 20 ילדים ובני נוער בני 8-15 בארצות הברית תיארו הילדים את חווייתם הראשונית של הכניסה לבית ולמשפחת אומנה כמבלבלת וכמעוררת אימה וחרדה (Mitchell & Kuczynski, 2010). לעומת זאת, במחקר רטרוספקטיבי שנערך בקרב בוגרי השמה באומנה, יותר משני שלישי מהמשתתפים (N = 97) תפסו את המעבר לאומנה כחיובי והכרחי לאור המצב בבית משפחתם הביולוגית (Jones, 2015). ייתכן שההבדל נובע מן ההזדמנות שעמדה לבוגרי השמה לעבד את החוויה, עיבוד שבזכותו הם תפסו את החוויה אחרת במבט לאחור.

4.2 תחושת אובדן בהשמה חוץ-ביתית

ילדים המוצאים מביתם סובלים מאובדן וטראומה הקשורים לנסיבות החיים שבגללן הוצאו מלכתחילה, לתהליך ההוצאה מהבית ולפרדה מהמשפחה הביולוגית, ולעיתים גם לנסיבות החיים החדשות במסגרת הפנימייה או משפחת האומנה (ביבי, אורן-צ'יפמן ובלנרו-אדיב, 2016). מיטשל (Mitchell, 2017) מתאר שני סוגי אובדן הקשורים לחוויית ההוצאה מהבית וההשמה החוץ-ביתית: אובדן מעורפל (ambiguous loss) ואובדן סימבולי (symbolic loss). סוגי אובדן אלו עלולים לקשר בין חוויית המעבר להשמה ובין חוויית החיים בהשמה.

אובדן מעורפל (Ambiguous loss; Boss, 1999) הוא מצב שבו אדם חווה אובדן שאינו חד משמעי, המוביל לרגשות של ייאוש, בלבול ואמביוולנטיות. במקרה של השמה חוץ-ביתית אפשר לראות מצבים של אובדן מעורפל שבהם, למשל, בן המשפחה נוכח פיזית (לפחות אחד ההורים בחיים ואולי אף מגיע לבקר) אך נעדר

פסיכולוגית ואינו "שם" בשביל הילד, או במקרה שבו בן המשפחה נעדר פיזית מחייו של הילד אבל נוכח בהם פסיכולוגית (הילד חושב עליו). (Lee & Whiting, 2007). אובדן מעורפל נפוץ בקרב ילדים ובני נוער המושמים במשפחות אומנה (Lee & Whiting, 2007; Mitchell & Kuczynski, 2010; Mitchell, 2016a; Schoenewald, 2016), ונחשב אחד הסוגים הטראומטיים ביותר של אובדן (Boss, 2006). בני נוער בהשמה מתארים אובדן מעורפל כחווייה קשה ביותר, המשפיעה על חוויית ההשמה כולה (Mitchell, 2017). במחקר שנערך בקנדה בקרב 20 בוגרי אומנה צעירים (19–24) עלה כי חוויית ההשמה הובילה לתחושת אובדן של הקשר עם המשפחה הביולוגית, ושתחושה זו הובילה לאבל עמוק (Scott, 2016). גם במחקר שנערך בישראל בקרבי בוגרי השמה עלו אובדן ואבל שנבעו מהמעבר להשמה חוץ-ביתית, מאובדן הקשרים עם ההורים הביולוגיים ומהיעדר עורף משפחתי (פסטה-שוברט, 2015).

אובדן סימבולי (symbolic loss) הוא האובדן הפסיכו-חברתי שחוווה האדם המאבד היבטים חיוניים ונחוצים בחייו שאינם מוחשיים ופיזיים (Rando, 1986), כגון ה"עמיד" או ה"יציבות". בני נוער וילדים בהשמה חווים תכופות חוויות מרובות של אובדן סימבולי, כמו אובדן זהות, אובדן תחושת הנורמליות ואובדן האמונה באל או בטוב (Mitchell, 2016b, 2017). אובדן סימבולי מוביל לתחושת אבל, ופעמים רבות נראה שהילדים ובני הנוער בהשמה אינם מקבלים הכרה בתחושה זו או מקום לבטאה. במחקר שנערך בארצות הברית בקרב 200 בני נוער באומנה, תיארו המשתתפים תחושה של חוסר לגיטימיות לאבל ולאופן שבו הם מעבדים אותו ואת האובדן שחוו, לעיתים באמצעות התנהגויות הנחשבות "בעייתיות" כמו התנהגות תוקפנית והחצנת התנהגות ("acting out"). עם זאת, אחדים מן המשתתפים במחקר חשו שהמשפחה האומנת אכן התייחסה לאובדן שלהם, ועזרה להם להתמודד איתו (Mitchell, 2017). אף שלא נמצאו מחקרים הבוחנים את תחושת האובדן המעורפל והסימבולי של ילדים ובני נוער בפנימיות, אפשר להניח כי גם הם חווים חוויות דומות של אובדן בעקבות המעבר להשמה.

4.3 השפעתם של ריבוי מעברים וחוסר יציבות בהשמה על חוויית ההשמה

תופעת חוסר היציבות בהשמה בשל מעברים רבים ממסגרת אחת לאחרת נחקרה רבות במערכת ההשמה החוץ-ביתית לילדים ולבני נוער בסיכון. השלכותיה הקשות קשורות למאפיינים פסיכו-סוציאליים של ילדים ובני נוער בהשמה, והן כוללות קשיים ביצירת קשרים, קשיים בתחום האקדמי וקשיי הסתגלות במעבר

לבגרות ולחיים עצמאיים (Ward, 2009). המחקרים מצביעים כי מעברים בתוך ההשמה נובעים מבעיות ההתנהגות או קשיים של הילדים עצמם (ראו סקירה בנושא אצל Hyde & Kammerer, 2009), אך במרבית המחקרים בחנו את הנושא במדדים חיצוניים ולא מנקודת המבט של הילד. לעומת זאת, חוקרים שאכן בחנו את נקודת המבט של הילדים על המעברים בהשמה הראו כי לתחושת הילדים הבעיה במערכת, כי המערכת אינה מותאמת להתמודדות עם צורכיהם וכי לאיש במערכת לא אכפת מהם (Hyde & Kammerer, 2009; Ward, 2009). רבים מהילדים שחוו השמות מרובות גם לא ידעו מדוע עברו בין המסגרות (Johnson, Yoken, & Voss, 1995).

במחקרים שבחנו את חוויית חוסר היציבות בהשמה נמצא כי בעיני ילדים ובני נוער החווים מעברים רבים ואי יציבות בהשמה החוויה קשה יותר, וכי ריבוי המעברים נוטע בילדים תחושת ארעיות וחוסר ביטחון (פסטה-שוברט, 2015; Unrau, Seita, & Putney, 2008; Hyde & Kammerer, 2009; Skoog, Khoo, & Nygren, 2014; Stepanova & Hackett 2014). למשל, במחקר שנערך בשוודיה בקרב 12 ילדים ובני נוער בגילים 8-18 שהושמו בהשמה חוץ-ביתית (פנימיות ואומנה), נמצא כי ילדים שחוו מעברים רבים נמנעו מהיקשרות למבוגרים המטפלים בהם, כי חששו להיקשר ולהיפגע במעבר הבא (Skoog et al., 2014). בדומה, במחקר אורך יוצא דופן שנערך בקרב בוגרי השמה באוסטרליה נבחן הקשר בין מספר המעברים ובין תחושת הביטחון הרגשי של המשתתפים, ונמצא כי ריבוי מעברים פוגם בתחושת הביטחון הרגשי הן בזמן ההשמה הן ביציאה לחיים הבוגרים (Cashmore & Paxman, 2006a, 2006b). על פי החוקרים, קשר זה נובע מן הצורך המתמיד ליצור קשרים ולשבור אותם, המונע תחושת אמון וביטחון (Cashmore & Paxman, 2006b; Whiting & Lee, 2003).

מחקרים שבחנו את חוויית אי היציבות בהשמה מצאו גם כי ילדים ובני נוער שחוו מעברים רבים חשים אובדן שליטה על חייהם, ומרגישים שאיש אינו מקשיב להם או מביא בחשבון את רצונותיהם ואת צורכיהם (Coy, 2009). למשל, כך תיארה את המעברים המרובים אחת הנשים במחקר שנערך באנגליה בקרב 14 בוגרות השמות: "לעבור ממקום למקום כמו שקית זבל שאף אחד לא רוצה" (Coy, 2009). לעומת זאת, המסקנות העולות בקשר למעברים במחקר אחר, שנערך בקנדה בקרב 15 נשים בוגרות השמה שחוו מעברים רבים, פחות חד משמעיות (Hébert, Lanctôt, & Turcotte, 2016). במחקר זה נמצא כי החוויה הסובייקטיבית של המעברים תלויה בגורם ובכוח המניע את המעבר. לפיכך, משתתפות שהמעבר נכפה עליהן תפסו אותו כשלילי, ומשתתפות שהובילו למעבר בעצמן, לתפיסתן,

ורצו בו – תפסו אותו כחיובי. לדוגמה, בריחה ממסגרת ההשמה נתפסה בעיני בוגרות ההשמה כמעשה שאפשר להן לשלוט בחייהן (Hébert et al., 2016).

4.4 תחושת שייכות וקשר במסגרת ההשמה החוץ-ביתית

בחלק זה נציג מחקרים העוסקים בתחושת השייכות והקשר של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו בהשמה חוץ-ביתית. כמו כן נבחן את תפיסת המושגים "בית" ו"משפחה", את הקשר עם המשפחה הביולוגית ועם משפחת האומנה (הורים ואחים), את הקשר עם מבוגרים משמעותיים בהשמה ואת הקשר עם ילדים ובני נוער אחרים בהשמה.

4.4.1 תפיסת המושגים "בית" ו"משפחה"

מחקרים העוסקים במושגים בית ומשפחה מנקודת המבט של בני נוער בהשמה חוץ-ביתית מתמקדים רובם ככולם בהשמה במשפחות אומנה ולא בפנימיות; ברובם מוצגת השוואה בין תפיסות הנוגעות למשפחה הביולוגית ותפיסות הנוגעות למשפחת האומנה. מחקרים בקרב בני נוער באומנה מצביעים כי אלה אינם מגדירים בית כמרחב מסוים ויציב אחד אלא כקבוצה של תחומים מרחביים, חברתיים, פסיכולוגיים וזמניים, שבהם הם חשים שייכות, יציבות ורווחה רגשית. מהמשתתפים במחקרים היו שתיארו מרחבים אלו בהקשר המשפחה הביולוגית, היו שתיארו אותם בהקשר משפחת האומנהחשו תחושת "בית" כאן או כאן (Blunt & Dowling, 2006; Natalier & Johanson, 2015). בדומה לכך, גם ממחקר שנערך בקרב בוגרי השמה בישראל עולה כי חוויית ההשמה מזכירה את חווייתם של פליטים, חסרי תחושת בית ומקום (פסטה-שוברט, 2015). במחקר שנערך במקסיקו ובחן את המושג בית בקרב בני נוער בהשמה פנימייתית ארוכת טווח, נמצא כי בעיני המשתתפים הפנימייה סיפקה להן תחושה של "כמעט בית" – ולא באמת ענתה על הצורך בבית במלואו (Khuo, Mancinas, & Skoog, 2015).

עם זאת, ישנם מחקרים המראים כי בזכות הקשרים הנוצרים עם משפחת האומנה, המעבר אליה מהמשפחה הביולוגית יכול לא רק לשבש את המבנים הישנים של הבית אלא גם ליצור מבנים חדשים (Biehal, 2012; Fortier, Ahmed, Castañeda, & Sheller, 2003). משפחת האומנה אמורה להעניק לילד אווירה חמה ואינטימית, דמויות הורים קבועות וקשב אישי צמוד לכל צרכיו הפיזיים והרגשיים (Crum, 2010). הסדר זה אמור לזמן לילד טיפול משפחתי אינטימי ובמקביל לטפח את קשריו עם הוריו הביולוגיים כדמויות מרכזיות בחייו. הפוטנציאל של שתי המשפחות – משפחת המוצא והמשפחה המאמצת – להשלים זו את זו הוא העומד במרכז של תפיסת ההשמה באומנה.

התמונה העולה מן המחקר בתחום בנוגע למושג משפחה מורכבת. מצד אחד, ילדים ובני נוער באומנה חשים כי המשפחה הביולוגית היא החשובה ביותר, ומצד שני נראה כי משפחת האומנה נתפסת "נורמלית יותר", ובעת הצורך היא המתפקדת בצורה המיטבית ביותר לילד (Jones & Kruk, 2005; Kufeldt, Armstrong, & Dorosh, 1995; Mahat-Shamir, Davidson Arad, Shilo, Adler, & Leichtentritt, 2016). מאחד המחקרים היחידים שנערכו בישראל על תפיסותיהם של ילדים ובני נוער באומנה את חוויית ההשמה החוץ-ביתית, שהתמקד בתפיסת המשפחה בקרב 11 משתתפים, עולה תמונה מורכבת (Mahat-Shamir et al., 2016). מצד אחד, מרבית משתתפי המחקר חשו כי גם לאחר שנים באומנה המשפחה הביולוגית, ובמיוחד האחים הביולוגיים, היא שנתפסת בעיניהם "אמיתית" יותר, משום ששם היו קשרי הדם. מצד שני, כאשר המשתתפים תיארו את הקשר שלהם עם משפחת האומנה לפרטים, נשמע היה כי הם רואים דווקא בה את המשפחה שמתפקדת כפי שמשפחה אמורה לתפקד, הממלאת למענם את הצרכים שמשפחה אמורה למלא (Mahat-Shamir et al., 2016). במחקר שנערך באנגליה בקרב 63 מתבגרים צעירים (11-13), השווו החוקרות בין תפיסותיהם של מתבגרים החיים עם משפחתם הביולוגית לעומת אלו של מתבגרים החיים במשפחות אומנה, ומצאו כי אף שרוב הילדים החיים עם משפחתם אמרו שהוריהם חשובים להם מכיוון שהם מספקים אהבה וחובה, ילדים באומנה דיווחו שהמטפלים שלהם חשובים משום שהם "שומרים עליהם" ואילו הוריהם הביולוגיים חשובים בגלל הקשר הגנטי. מן המחקר נראה כי מתבגרים צעירים באומנה התקשו לבטא רגש ביחס למושג המשפחה, והתפיסות שהציגו היו טכניות יותר והתמקדו בתפקידם של המבוגרים המטפלים בהם (Heptinstall, Bhopal, & Brannen, 2001). כמעט כל המחקרים כיום מתמקדים בילדים ובני נוער באומנה, ולכן חשוב לבחון בעתיד גם את תפיסות המשפחה של ילדים ובני נוער בפנימיות.

4.4.2 תחושת שייכות

תחושת שייכות שחשים ילדים ובני נוער בהשמה אף היא נושא שלא נחקר רבות. ממעט המחקרים בנושא זה עולה דו ערכיות. במחקר שנערך בקנדה בקרב 20 בוגרי השמה (אומנה ופנימיות) נמצא כי בעקבות ההשמה כל המשתתפים במחקר חשו חוסר שייכות או תחושת אובדן של שייכותם הטבעית למקום ולמשפחה (Scott, 2016). במחקר שנערך באנגליה בקרב 13 ילדים באומנה ארוכת טווח סיווגו את הילדים לארבע קבוצות על פי הבדלים בתחושת השייכות שלהם. חברי הקבוצה הראשונה חשו שייכים למשפחת האומנה "כאילו" הייתה משפחתם האמיתית, חברי הקבוצה השנייה תיארו את משפחת האומנה "כמעט כמו" המשפחה

הביולוגית, חברי הקבוצה שלישיית תיארו אותה כמשפחה המוסמכת חוקית לטפל בהם אבל הקשר רגשי איתה מורכב, וחברי הקבוצה הרביעית תיארו את שייכותם למשפחת האומנה כזמנית וכתלוית מצב (Biehal, 2012). במחקר שנערך בדרום אפריקה בקרב שישה בוגרי פנימיית נמצא כי הם חשו צורך להרגיש מיוחדים וחשובים בעיני צוות הפנימייה, וכי קשרים חיוביים עם הצוות תרמו לתחושת השייכות שלהם (Nurcombe-Thorne, 2015).

מחקרים אחדים מצאו כי שייכות אתנית היא חלק מרכזי בתחושת השייכות של ילדים ובני נוער בהשמה. למשל, נמצא כי בני נוער שהושמו במשפחה בעלת השתייכות אתנית שונה משלהם חשו שונים, זרים ודחויים, והתגעגעו לתרבות ולמסורת של קהילת המקור שלהם (Higgins, Higgins, Bromfield, & Richardson, 2003; Whiting & Lee, 2007). חוקרים שבחנו את ההבדלים בתפיסות השייכות של בני נוער אפרו-אמריקנים צעירים (11-14) באומנת קרובים לעומת אומנה רגילה מצאו כי בני נוער באומנת קרובים חשים פחות ריחוק ממשפחתם הביולוגית וקרבה רבה יותר למשפחת האומנה, וכי הם מדווחים על רמות נמוכות יותר של תחושת אובדן לעומת בני נוער באומנה שאינה אצל קרובים (Schwartz, 2010). ייתכן שהבדל זה נובע מן ההתאמה האתנית, משום שבאומנת קרובים, באופן טבעי, ההשתייכות האתנית של משפחת האומנה דומה לזו של הילד, ואילו באומנת זרים פעמים רבות ההשתייכות האתנית של משפחת האומנה שונה.

4.4.3 הקשר עם המשפחה הביולוגית ומשפחת האומנה

מעטים המחקרים שהתמקדו באופן שבו הילדים ובני הנוער בהשמה תופסים מושגים כגון "בית", "משפחה" ו"שייכות", אך רבים בחנו את הקשר שלהם עם משפחת האומנה, ואת סוגיית שימורו או איבודו של הקשר עם המשפחה הביולוגית מנקודת מבטם. בנושא זה סקירת ספרות מרחבי העולם מצאה כי קשר חיובי בין ילדים בהשמה (אומנה, אומנת קרובים או פנימיית) ובין משפחתם הביולוגית תורם ליציבות בהשמה ולתוצאות חיוביות ממנה (Sen & Broadhurst, 2011). מחקרים מראים כי בני הנוער נבדלים זה מזה באופן שבו הם חווים את הקשר עם משפחתם האומנת ועם משפחתם הביולוגית. אף שחלק מהחוויות מצטיירות חיוביות, אחרות מתוארות שליליות ביותר (Whiting & Lee, 2003). בסקירת ספרות שפורסמה ב-2016 הוצגו 27 מחקרים מרחבי העולם שכללו ראיונות עם ילדי אומנה שהוריהם התעללו בהם. בכל המחקרים שנסקרו נבחן האופן שבו הילדים תופסים את הוריהם הביולוגיים, ומן הסקירה עלה כי אף שמרבית הילדים הביעו תחושת הקלה עקב יציאתם מבית ההורים, מרביתם הביעו גם געגועים להוריהם הביולוגיים ופחד וחרדה בעקבות הפרדה מהם (Baker, Creegan, Quinones, & Rozelle, 2016). מחקרים אחרים מצביעים

על החשיבות של המשפחה הביולוגית ועל הגעגועים אליה, גם אחרי שנים בהשמה חוץ-ביתית (מוכמל, 2004; Denenberg, 2016; Berridge, Biehal, & Henry, 2012; Nugent, 2014; Greer, 2015; Perlman, Isaacs, & Pleydon, 2011). ועל הציפייה להתאחד עם המשפחה הביולוגית בעתיד (Higgins et al., 2007).

בני נוער באומנה ובוגרי אומנה מציינים שלל גורמים התורמים ליצירת קשר עם משפחת האומנה. מחקרים אחדים הצביעו כי כאשר בני נוער חשו שמשפחת האומנה התייחסה אליהם כאל שאר בני המשפחה, וסיפקה להם מסגרת קבועה ויציבה, הדבר הקל עליהם ביצירת קשר רגשי חיובי עם משפחת האומנה. לעומת זאת, חוסר יציבות וביקורתיות מצד משפחת האומנה הקשה על בני הנוער והבוגרים לפתח איתה קשר חיובי (Ellingsen et al., 2011; Storer et al., 2014). במחקר שנערך בשוודיה בקרב 17 בני נוער באומנה נמצא כי לתפיסתם, כדי ליצור קשרים חברתיים ותחושת שייכות עם משפחת האומנה יש ליצור שיח פתוח, טקסים משותפים והזדמנויות לבלוי משותף עם משפחת האומנה (Hedin, 2014).

בסדרת מחקרים שנערכה באוסטרליה על ילדים ובוגרי משפחות אומנה הצביעו הן הילדים הן הבוגרים כי שימור הקשר עם המשפחה הביולוגית תורם לקשר עם משפחת האומנה (Gardner, 2004a, 2004b). הם הראו כי ככל שהם נפגשים עם הוריהם הביולוגיים וככל שהם מדברים איתם קל להם ליצור קשרים חיוביים עם הוריהם האומנים (Gardner, 2004a). בדומה, במחקר כמותי שנערך בקנדה בקרב 40 ילדים במשפחות אומנה נמצא כי לתחושת הילדים, הן המשפחה הביולוגית הן המשפחה האומנת לא היו מעורבות רגשית מספיק בחייהם, וכי ביקורים תכופים אצל המשפחה הביולוגית תרמו לתחושה של מעורבות רגשית רבה יותר מצד שתי המשפחות (Kufeldt et al., 1995). לעומת זאת, במחקר שנעשה בקרב עובדים סוציאליים והורים אומנים נמצא כי לתפיסתם ביקורים תכופים בבית המשפחה הביולוגית יוצרים קונפליקטים וקשיים בקשר עם משפחת האומנה. החוקרים גרסו כי מקור הקשיים היה תחושת אשמה של הילדים ובני הנוער כי אינם נאמנים למשפחתם הביולוגית (Leathers, 2003). ייתכן שההבדל בין המחקרים נובע ממקורות הדיווח השונים וייתכן שהוא נובע מהבדלים במבני המחקרים. כדי לבחון את הסוגיה לעומק יש להשוות במחקר בין הדרכים שבהן תופסים ילדים ומבוגרים במערכת את תרומת הקשר עם ההורים הביולוגיים להסתגלות להשמה באומנה.

נראה, אם כן, כי החוויה של ילדים ובני נוער באומנה ושל בוגרי אומנה בכל הנוגע לקשרים משפחתיים מורכבת, וכי היא כוללת תחושות חיוביות ושליליות גם יחד. הקשר המקביל עם המשפחה הביולוגית ועם משפחת האומנה מייצר מצב שבו

המוסד המשפחתי אינו תלוי תמיד בנוכחותם או בהיעדרם של סמני משפחה בעלי ערך תרבותי, כגון קשר דם, אלא במרכיבים אחרים כגון תחושת שייכות וקרבה רגשית (Affronti, Rittner, & Semanchin Jones, 2015; Fusco & Rautkis, 2013; Thomas, 2017; Jackl, & Crowley, 2017).

4.4.4 הקשר עם האחים הביולוגיים

מחקרים מראים כי השמה של אחים ביולוגיים יחדיו תורמת לרוב לתוצאות חיוביות (Richardson & Yates, 2014). בהתאם, במחקרים אחדים שראינו בהם ילדים ובני נוער בהשמה העדיפו המרואיינים להיות מושמים עם אחיהם (Festinger, 1983; Herrick, 2002). עם זאת, תופעת ההפרדה בין אחים בעת השמתם במסגרות חוץ-ביתיות נפוצה (Shlonsky, Webster, & Needell, 2003). כאשר השמה משותפת אינה אפשרית מוטלת האחריות על עובדי הרווחה להקל על האחים לשמור על קשר ככל האפשר. מחקרים מראים כי ילדים ובני נוער בהשמה אינם מרוצים מתדירות הקשר עם אחיהם הביולוגיים (Festinger, 1983), וכי ככל שזמן ההשמה ארוך המפגשים והשיחות עם האחים פוחתים בתדירותם (Lundström & Sallnäs, 2012). במחקר שנערך בישראל בקרב 864 חניכים בפנימיות של המנהל לחינוך התיישבותי, נמצא כי לתפיסתם של בני נוער, ובמיוחד לתפיסתם של חניכים להורים גרושים וחניכים יוצאי אתיופיה, אחים הם מקור מרכזי לתמיכה חברתית (Pinchover & Attar-Schwarz, in press). במחקר שנערך בפורטוגל בקרב 387 בני נוער בפנימיות נמצא כי קשר חיובי עם אחים תורם לגיבוש הזהות העצמית של בני הנוער בפנימיות (Mota & Matos, 2015). מחקרים על חוויות ההשמה הראו שהחיים בנפרד מאחיהם הביולוגיים גרמה לבני נוער ולילדים לחוש געגועים (Munro, 2001), בדידות ואובדן (Mitchell & Kuczynski, 2010). למשל, במחקר שנערך באנגליה בקרב 12 ילדים באומנה נמצא כי תשעת הילדים שהופרדו מאחיהם הביולוגיים חשו כי הקשר עימם מרכזי לחייהם וכי הם חסרים להם. כמו כן עלה במחקר כי חמישה מן האחים חשו אחריות זה לזה, לרוב בגלל צורך למלא תפקידים הוריים שהוריהם הביולוגיים לא מילאו (Denenberg, 2016).

4.4.5 הקשר עם מבוגרים משמעותיים בהשמה

בהיעדר ההורים הביולוגיים הופכות דמויות מבוגרים אחרות, כגון ההורים האומנים, המדריכים בפנימייה והעובדים הסוציאליים, לדמויות משמעותיות לילדים ולבני הנוער בהשמה. במשפחות אומנה דמויות המבוגרים מעטות, והקשר המרכזי שבני הנוער מקיימים הוא עם הורי האומנה (קשר שנסקר לעיל). לעומת זאת, במסגרות הקבוצתיות דמויות המבוגרים רבות (מדריכים, עובדים סוציאליים, אם ואב בית

וכדומה). כדי להפיק את מרב התועלת מן ההשמה בפנימייה על אנשי הצוות לקיים עם בני הנוער מערכת יחסים בריאה, שתתרום לתפקודם ההתנהגותי-רגשי (Marsh & Evans, 2009; Mathys, Lanctôt, & Touchette, 2013). מערכות היחסים של בני הנוער והילדים עם העובדים אמורות לספק להם תמיכה רגשית, לתמוך בהתפתחותם, ובאופן חלקי אף להעניק להם מהחום של התנהגויות הוריות חיוביות (Maccoby & Martin, 1983). מחקרים מראים כי מרבית בני הנוער שהושמו בפנימיות חשים כי יש להם קשרים חיוביים עם צוות הפנימייה (פינצ'ובר ועטר-שוורץ, 2012; Marsh & Evans, 2009; Gallagher & Green, 2012). במחקר שנערך בישראל בקרב 864 בני נוער בפנימיות של החינוך ההתיישבותי נמצא כי צוות הפנימייה הוא מקור תמיכה חברתית חשוב לבני הנוער (Pinchover & Attar-Schwartz, in press), ובמחקר שנערך באנגליה בקרב 20 בני נוער בפנימיות קבוצתיות נמצא כי מרביתם חוו קשרים חיוביים עם צוות הפנימייה, וכי חשו קרובים לאדם אחד לפחות. עם זאת, חניכים אחדים במחקר זה הביעו תחושות שליליות יותר, ותיארו חוסר זמינות או חוסר אכפתיות מצד הצוות (Berridge et al., 2012).

זמן איכות, הבעת חום ואהבה וחוויות משותפות עם צוות הפנימייה נמצאו משמעותיים בתפיסת צוות הפנימייה כחיובי ותומך (Greer, 2015; Heathcote, 2015; Morgan, 2009; Rabley, 2011). לדוגמה, במחקר שנערך בדרום אפריקה בקרב 12 ילדים (7-11) בפנימיות ציינו כל המשתתפים כי הם נהנים לבלות זמן עם המטפלים שלהם, במיוחד כאשר יש להם זמן לבד עם אחד המטפלים. תפיסתם של ילדים אלה כלפי המטפלים הושפעה מאופי האינטראקציה איתם: מטפלים שסיפקו דמות הורית ויצרו תחושה משפחתית בפנימייה עוררו בילדים רגשות חיוביים, ואילו מטפלים שהביעו פחות חום עוררו בהם תחושת ריחוק (Heathcote, 2015). במחקר כמותי שנערך בארצות הברית בקרב 361 ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית, השוו החוקרים בין תפיסותיהם של ילדים באומנה לבין תפיסותיהם של ילדים בפנימיות והראו כי ילדים בפנימיות רואים את המטפלים שלהם כנוקשים יותר ותומכים פחות באופן מובהק מילדי האומנה. עם זאת, ההורים האומנים והמטפלים בפנימיות נתפסו חברותיים באותה מידה (Chapman, Wall, & Barth, 2004).

במחקר שנערך בארצות הברית בקרב שבע בנות נוער באומנה הביעו המשתתפות צורך בקשר קבוע ויציב עם דמות מבוגר תומכת ("מנטור"). דמות זו יכולה להיות אחד ההורים האומנים, מורה בבית הספר או העובדת הסוציאלית, ומשתתפות המחקר אפיינו אותה כדמות המשרה אמון, אהבה ותמיכה וממלאת תפקיד הורי. כמו כן הן תפסו את הדמות כמי שמעניקה תמיכה אינסטרומנטלית יום-יומית.

חלק מהמשתתפות ציינו כי יש להם דמות חיובית כזו, וכי היא תורמת לשיפור מצבם הנפשי והחברתי (Greeson & Bowen, 2008). בדומה, במחקר שנערך באנגליה בקרב 80 ילדים באומנת קרובים, כל הילדים סיפרו שקיים לפחות אדם אחד ברשת החברתית שלהם שהם יכולים לפנות אליו ולסמוך עליו. בממוצע כללה הרשת חברתית של הילדים במחקר שישה אנשים (Farmer, Selwyn, & Meakings, 2013).

הממצאים באשר לטיב הקשרים עם העובדים הסוציאליים בחייהם של ילדים ובני נוער בהשמה מעורבים. מחד גיסא, אחדים מן המחקרים מראים כי הילדים ובני הנוער בהשמה חוץ-ביתית, הן באומנה הן בפנימיות, חשים כלפיהם קרבה ורואים בהם דמויות בעלות חשיבות בחייהם (Johnson et al., 1995; Greeson, 2015). למשל, במחקר אורך שנערך באנגליה בקרב 171 ילדים ובני נוער (10-14) בהשמה חוץ-ביתית, כ-70% מהמשתתפים הביעו שביעות רצון מהקשר שלהם עם העובדים הסוציאליים (Johnson, 2017). כמו כן נמצא כי קשר חיובי ועקבי עם עובדים סוציאליים במהלך ההשמה תורם להצלחה ולהתפתחות הזהות העצמית ותחושת השייכות של הילדים ובני הנוער שבה (Cashmore & Paxman, 1996, 2006a, 2006b; Robles, 2016). מאידך גיסא, אחדים מן המחקרים מראים שילדים ובני נוער בהשמה אינם חשים קרבה לעובדים הסוציאליים האחראיים להם (Jones & Kruk, 2005). במחקר שנערך בשוודיה בקרב 12 ילדים בהשמה חוץ-ביתית (פנימיות ומשפחות אומנה), נמצא כי ילדים שחוו מעברים רבים בהשמה לא הצליחו לפתח קשרים הדוקים ועקביים עם מבוגרים אף שהשתוקקו לכך, בעיקר בשל חוסר היציבות, ההיסטוריה המשפחתית שלהם ופחדם להיקשר, שמא ייפגעו (Skoog et al., 2014).

4.4.6 קשרים חברתיים בהשמה

יצירת קשרים חברתיים משמעותיים בילדות ובגיל ההתבגרות עלולה להיות משימה לא פשוטה. על האתגרים החברתיים העומדים לפני כל ילד ונער נוספים בהשמה חוץ-ביתית גם אתגרים אחרים. למשל, הילדים לרוב מגיעים להשמה לאחר שהוצאו מהסביבה החברתית שלהם, ונדרשים להסתגל לסביבה חברתית חדשה. לשם כך עליהם להסתגל למסגרות השונות וליצור קשרים חברתיים חדשים. מעברים אלו עלולים להקשות על הילדים ביצירת חברויות משמעותיות (Johnson et al., 1995; Lipkin, 2016).

תהליך ההתבגרות של ילדים ובני נוער תלוי בקשריהם וביחסיהם עם קבוצת השווים. דבר זה נכון במיוחד בקרב בני נוער בהשמה פנימייתית, החולקים עם

קבוצה זו את רוב זמנם (Mathys, Vitaro, & Born, 2014). מחד גיסא, קשרים חברתיים עם קבוצת השווים יכולים לקדם התפתחות אישית וזהות אישית, ולספק תמיכה והבנה (Harris, 1995; Prinstein & Dodge, 2008). מאידך גיסא, לקבוצה זו יכולות להיות גם השפעות שליליות, כמו למשל הגברת אלימות ותוקפנות בקרב בני נוער (Day, Casey, Vess & Huisy, 2012; van der Helm, Klapwijk, Stams, & van der Laan, 2009). ההשפעה המורכבת של קבוצת השווים עלתה בכמה מחקרים (Berridge et al., 2012; Emond, 2003; Johnson et al., 1995). למשל, במחקר שנערך באנגליה בקרב 20 צעירים בפנימיית, על אף החשיבות שמצאו המשתתפים בחברויות הנוצרות בפנימייה הם תיארו קושי בחיים בקבוצת בני גילם, בגלל היעדר פרטיות ולחץ חברתי קבוע. לדבריהם, מצב זה יצר השפעה לרעה מחברים, הוביל לחיקוי התנהגויות שליליות וגרם להם להיקלע למצבים בעייתיים (Berridge et al., 2012).

4.5 החוויות החינוכיות בהשמה חוץ-ביתית

חשיבות החינוך בקרב ילדים בהשמה חוץ-ביתית הודגשה באמנות ובחוקים במדינות שונות (DoH, 2001). חוקרים מצאו כי ההישגים החינוכיים של ילדים בהשמה חוץ-ביתית נמוכים משמעותית מאלו של בני גילם החיים בקרב משפחתם הביולוגית (Trout, Hagaman, Casey, Reid, & Epstein, 2008). במחקר על ילדים ובני נוער בפנימיית שיקומיות וטיפוליות שהתבסס על נתוני משרד הרווחה נמצא כי על פי דיווחי העובדים הסוציאליים, בסביבות שני שלישי מהחניכים חווים לפחות קושי אחד בתפקוד בבית הספר, וכי לסביבות שליש מהחניכים צרכים של חינוך מיוחד (Attar-Schwartz, 2009). מחקרים מראים כי חוסר הצלחה אקדמית של ילדים בהשמה חוץ-ביתית תלויה הן בנתונים האישיים של החניך, כגון מעבריו בין מסגרות חינוכיות, היעדר תמיכת הורים ותחושת חוסר מסוגלות (ראו סקירה אצל Jones & Kruk, 2005), הן בנתוני מסגרת ההשמה שהוא נתון בה, כגון מבנה פנימייה קבוצתי, תקופות השמה קצרות ומסגרות שאינן מספקות פעילויות רבות אחרי שעות בית הספר (Attar-Schwartz, 2009).

מחקרים מעטים בחנו את החוויות הסובייקטיביות של בני נוער בהשמה בנוגע לחינוך, לבתי ספר ולהישגים אקדמיים. בהקשר ההשמה החוץ-ביתית רוב המחקרים מצביעים על מגמה של חוויות שליליות או מעורבות הקשורות לבית הספר (Calheiros & Patrício, 2014; Stidham, 2010). בדומה למחקרים הכמותיים שהוזכרו לעיל, במחקרים שבחנו את חוויית בני הנוער בהשמה במסגרת החינוכית נמצא כי הם חווים את המעברים בין המסגרות, את היעדר התמיכה ההורית

והמערכתית ואת תחושת חוסר המסוגלות שלהם כחסמים להשכלתם (Lipkin, 2016; Jones & Kruk, 2005). במחקר שנערך באנגליה בקרב בני נוער בהשמה עלו ארבעה גורמים מרכזיים המעכבים או מקדמים את החוויות החינוכיות של ילדים ובני נוער בהשמה: (1) מאפיינים אישיים; (2) תגובות לנסיבות חיים; (3) מיעוט גורמי תמיכה; (4) התמודדות עם בעיות במסגרת החינוכית הקשורות לחוסר יציבות, להיעדרות מבית הספר ולהיעדר משמעת (Jones & Kruk, 2005). גנין ופאוורס (Geenen & Powers, 2007) בחנו במחקרן את החוויות של 88 בני נוער באומנה בארצות הברית שהיו במסגרות חינוך מיוחד, ואת השפעתן של חוויות אלו על מוכנותם לבגרות. המחקר מראה כי הקשיים העומדים לפני בני נוער בהשמה חוץ-ביתית בנוגע להשכלה מועצמים לבני נוער עם מוגבלויות. בדומה, באחד ממחקרי האורך היחידים שעסקו בחוויה של בני נוער עם צרכים מיוחדים (לקויות למידה, אוטיזם ובעיות רגשיות) לפני היציאה ממערכת ההשמה, נמצא כי בני נוער אלו נדרשים לאתגרים רבים וחשים כי לא קיבלו די תמיכה או עידוד לכך, וכי הם מאמינים כי תמיכה מהורי האומנה או ממבוגרים אחרים, כגון העובדים הסוציאליים, הייתה יכולה להועיל להם (Del Quest, Fullerton, Geenen, & Powers, 2012).

בסדרת מחקרים שנערכו באנגליה, כחלק מפרויקט לשיפור איכות החינוך וההישגים האקדמיים של ילדים בהשמה חוץ-ביתית, ציינו ילדים, בני נוער ובוגרי השמה את תחושתם שהמערכת אינה משקיעה מספיק בצורכיהם, והדגישו, בין השאר, שמערכת ההשמה התמקדה בהישרדות הרגשית שלהם והזניחה מאוד את התחום החינוכי, דבר שהשאיר אותם ללא כישורים לעתיד (Harker, Dobel, Ober, Lawrence, Berridge, & Sinclair, 2003; Jackson, 2010). באחד ממחקרים אלו, שנערך בקרב 38 צעירים בוגרי השמה (פנימיות ומשפחות אומנה), התמקדו החוקרים בבוגרי ההשמה שהצליחו להגיע להישגים גבוהים בתחום האקדמי. בתיאור תפיסתם את הגורמים שיכולים לתרום להצלחה אקדמית של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית הדגישו הבוגרים, מלבד הצורך במרכיבים פיזיים בסיסיים כגון שולחן, ספרים ומקום שקט ללמוד בו, את החשיבות באנשי מקצוע תומכים (Martin & Jackson, 2002).

לעומת המחקרים שהוצגו לעיל, ישנם גם מחקרים המאירים את חוויות בית הספר בהשמה באור חיובי יותר. באחדים מן המחקרים, בני נוער וילדים שהושמו בפנימיות ולמדו בבתי ספר חיצוניים להן תיארו את בית הספר כ"זירה לנורמליזציה", כלומר, מקום שבו הם יכולים להיות כמו כל ילד אחר ואינם מתווגים בהגדרת "הילדים בהשמה חוץ-ביתית" (Celeste, 2006; Emond, 2014; Hedin, 2014; Stunkard, 2006).

במחקרים אלו אף עלתה תחושת בני הנוער והילדים כי הם זוכרים לתמיכה מההורים האומנים, מצוות בית הספר או מצוות הפנימייה. באחד המחקרים היחידים בנושא החוויה הבית ספרית שנערכו בקרב ילדים בגילי בית ספר יסודי בהשמה (Celeste, 2006), מרבית הילדים ראו בבית הספר מקום שבו הם יכולים להיות "כמו כל הילדים הרגילים", ולא מתויגים כילדים שהוצאו מהבית. מרבית המשתתפים במחקר עברו בית ספר כשעברו לפנימייה, ואף שחלקם ראו במעבר גורם קושי, חלקם ראו בו אפשרות להתחלה חדשה. חלק מהמשתתפים אף לא גילו לתלמידים האחרים בבית הספר שהם חיים בפנימייה או שילדים אחרים מהפנימייה לומדים איתם. לעומת בני הנוער במחקרים הקודמים, שהדגישו את החשיבות של תמיכת מבוגר ותמיכה מערכתית, הילדים במחקר זה התמקדו בחברים לכיתה כגורם תמיכה מרכזי (Celeste, 2006). חשוב להבחין כי בניגוד לפנימיות בישראל, שבהן בדרך כלל בית הספר נמצא בתוך הפנימייה ומשרת את ילדי הפנימייה בלבד, ברוב הפנימיות בארצות הברית ובאירופה ילדים בהשמה חוץ-ביתית (כמו ילדי האומנה) משתלבים בבתי ספר בקהילה, ובזכות עובדה זו יכול בית הספר להיות "זירה לנורמליזציה". בישראל המצב שונה, ולפיכך חשוב לבחון את חוויית בית הספר והלימודים האקדמיים של ילדים בפנימיות בישראל.

4.6 תחושת המוגנות בהשמה חוץ-ביתית

תחושת מוגנות וביטחון היא אחד הצרכים הבסיסיים ביותר בקרב ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית, במיוחד לאור הרקע המשפחתי של רבים מהם (Bath, 2015). רבים מהילדים ובני הנוער המוצאים מביתם חוו לפני הכניסה להשמה טראומה משמעותית, התעללות או אובדן שהיו עשויים להוביל לתחושת חוסר ביטחון וקושי לתת אמון. על כן הם זקוקים לטיפול חם ובטוח, שיאפשר להם להתגבר על ההשפעות של טראומת העבר שלהם, לצמוח ולהתפתח באופן חיובי (Baker, Ashare, & Charvat, 2009; Bath, 2015; Happer, McCreadie, & Aldgate, 2006; Hawkins-Rodgers, 2007; Holden et al., 2010). בסקירת ספרות משנת 2007 שבחנה מחקרים על מוגנות בהשמה חוץ-ביתית נמצא כי באופן עקבי, מרבית הילדים בהשמה חוץ-ביתית מרגישים בטוחים יותר במסגרת ההשמה (אומנה או פנימייה) לעומת ביתם הביולוגי (Fox & Berrick, 2007). מחקר שנערך באוסטרליה בקרב 169 ילדים ובני נוער בפנימיות תומך בממצא זה. 92% ממשתתפיו חשו בטוחים בפנימייה ועם צוות הפנימייה (Southwell & Fraser, 2010). עם זאת, אף שהמעבר להשמה נועד להוציא את הילדים ובני הנוער מסביבה לא בטוחה לסביבה בטוחה, הסביבה החוץ-ביתית אינה מספקת תמיד הגנה וביטחון כמצופה ממנה.

מחקרים מראים כי פעמים רבות ילדים ובני נוער בהשמה סובלים מפגיעה במסגרת ההשמה, אם מהצוות (או ההורים האומנים) ואם מילדים ובני נוער אחרים (Attar-Schwartz, 2017; Attar-Schwartz & Khoury-Kassabri, 2015; Khoury-Kassabri, & Attar-Schwartz, 2014; McLean, 2015; Finkelhor, Hamby, Turner, & Walsh, 2016). למשל, במחקר שנערך בישראל בקרב 1,324 בני נוער (11-19) בפנימיות שיקומיות וטיפוליות, נשאלו החניכים על חוויותיהם בחודש שקדם למחקר. כרבע מהמשתתפים דיווחו כי חוו אלימות פיזית מצוות הפנימייה לפחות פעם אחת בתקופה זו, וכשליש דיווחו כי חוו אלימות מילולית מצוות הפנימייה לפחות פעם אחת. כמו כן דיווחו רוב החניכים כי חוו אלימות מילולית מחניכים אחרים לפחות פעם אחת, וכמחציתם דיווחו על אלימות פיזית מחניכים אחרים לפחות פעם אחת (Attar-Schwartz, 2017). במחקר נמצא כי ככל שמספר החניכים בפנימייה גדול הדיווחים על אלימות פיזית מן הצוות רבים יותר. ייתכן שהדבר נובע מכך שמספר חניכים גדול יותר מגביר את הלחץ והשחיקה בקרב הצוות. בני נוער בפנימיות טיפוליות דיווחו על פגיעה פיזית מהצוות ועל פגיעה מינית מחניכים אחרים יותר מאשר בני נוער בפנימיות לא טיפוליות. לפי עטר-שוורץ (Attar-Schwartz, 2017), פנימיות טיפוליות מיועדות לחניכים בעלי רקע קשה ובעיות קשות יותר בתפקוד הפסיכו-סוציאלי, והצוות נדרש להתמודד עם מצבים מורכבים יותר, העלולים להביא לשחיקה ובמקרים קשים גם לענישה פיזית ולאלימות כדרך התמודדות.

במחקרים שהתבססו על מקורות מידע משטרתיים נרשמה שכיחות גבוהה יותר של חשיפה לאלימות בקרב ילדים ובני נוער בפנימיות לעומת אומנה. עם זאת, יש לציין כי במחקרים אלו אומדן התופעה עלול להיות לא מלא בשל אי דיווח על כל מקרי האלימות למשטרה ובשל הפשטות היחסית של הדיווח במסגרת פנימייתית (Attar-Schwartz, 2017). בבחינת חוויות מוגנות הילדים בהשמה חוץ-ביתית, נראה כי במחקרים בקרב ילדים ונוער שהושמו במסגרת פנימייתית מרובת ילדים ואנשי צוות דיווחו על תחושת חוסר ביטחון במסגרת ההשמה יותר מאשר במחקרים בקרב ילדים שהושמו במשפחות אומנה. למשל, במחקר כמותי שנערך בקנדה בקרב 153 נערות בפנימייה נמצא כי כמחצית מהנערות חשות חוסר ביטחון גבוה בעת שהותן עם קבוצת בנות גילן בפנימייה (Lanctôt, Lemieux, & Mathys, 2016). גם במחקר שנערך באוסטרליה בקרב 27 ילדים ובני נוער בפנימיות נמצא כי רוב הזמן מרביתם אינם חשים בטוחים במסגרת הפנימייתית, ומעטים אף תיארו שהצוות משתתף בפגיעה בהם. כמו כן ציינו המשתתפים כי האופי הבלתי יציב של תחלופת צוות וילדים בפנימייה מעצים את תחושת חוסר הביטחון שלהם, וכי כשהם מרגישים כך או חווים פגיעה אין להם למי לפנות. כאשר נשאלו מה

יכול לתרום לתחושת הביטחון שלהם ענו שמבנה פנימייתי הדומה יותר לבית, קטן ויציב יותר, ויחסים קבועים וטובים יותר עם הצוות (Moore, McArthur, Death, 2017; Tilbury, & Roche, 2017). לעומת זאת, במחקר שנערך בארצות הברית בקרב בוגרים שהושמו במשפחות אומנה חשו מרבית המשתתפים כי בזכות ההשמה במשפחת האומנה היו מוגנים ובטוחים, שלא כמו בעת שהותם בקרב משפחתם הביולוגית (Schoenewald, 2016). ממצאים דומים נמצאו גם במחקרים אחרים על בני נוער ובוגרי משפחות אומנה (Ahmed et al., 2015; Jones, 2015). חשוב לציין כי טרם נעשה מחקר מייצג שהשווה בין ילדי פנימיות ואומנה, וכי כדי לקבל את התמונה המלאה יש להצליב בין מגוון מקורות מידע.

4.7 תפיסת ההתפתחות האישית בקרב ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית

נסיבות החיים לפני ההשמה, תהליך ההוצאה מהבית, המעבר להשמה והשהות בהשמה חוץ-ביתית משפיעים פעמים רבות על ההתפתחות האישית של ילדים ובני נוער. חלק זה יבחן את השפעת ההשמה החוץ-ביתית על הדימוי העצמי, על ההערכה העצמית ועל התפתחות הזהות העצמית של ילדים ובני נוער בהשמה.

4.7.1 השפעת ההשמה החוץ-ביתית על הדימוי וההערכה העצמית

דימוי והערכה עצמית חיוביים משמעותיים ביותר בהתפתחותם של ילדים ובני נוער. מחקרים מצביעים, למשל, על קשר בין הערכה עצמית חיובית ותפקוד לימודי, תפקוד חברתי ותפקוד התנהגותי-רגשי. בכלל האוכלוסייה, הקשר שבין הערכה עצמית לבין תפקוד בני הנוער מוסבר במידה רבה באמצעות גורמים סביבתיים כגון לחץ חברתי, עוני, חשיפה לאלימות וכדומה (Boden, Fergusson, & Horwood, 2008). בהקשר בני הנוער בהשמה, בחוויות החיים השליליות טרם ההשמה ובהשמה טמון סיכון גדול עוד יותר להערכה ודימוי עצמיים (Gaskell, 2010; Luke & Coyne, 2008). הוצאת בני הנוער מבית המשפחה הביולוגית עשויה להמשיך להשפיע לרעה על הערכתם העצמית, שכן הם חווים אובדן מעורפל של בני משפחה, חברים וסביבת חיים. במקרה של אי יציבות בהשמה הערכתם העצמית עשויה להינזק עוד יותר, שכן המתבגרים עשויים להרגיש דחויים בידי המטפל הקודם שלהם או לתהות מה עשו שגרם למעבר (Unrau et al., 2008). במחקר איכותני שנערך בארצות הברית בקרב 17 ילדים באומנה נמצא כי חוויות חייהם לפני ההשמה, המעבר להשמה והחיים במסגרת ההשמה גרמו לרבים מהם לחוש שהם שונים מבני גילם באוכלוסייה הכללית ושהם נתונים לסטיגמה, דבר שהוביל לדימוי עצמי נמוך (Kools, 1997). עם זאת, מחקרים אחרים הראו

כי הערכתם העצמית של ילדים בהשמה חוץ-ביתית שזיהו לפחות קשר קרוב אחד עם מבוגר מועיל, אכפתי ותומך הייתה לרוב גבוהה יותר (Anctil, McCubbin, O'Brien, & Pecora, 2007; Farineau, Stevenson Wojciak, & McWey, 2013; Luke & Coyne, 2008). למשל, מערכות היחסים עם משפחת האומנה, ובעיקר עם חברים בסביבת החיים החדשה, נמצאו קשורות באופן מובהק לדימוי העצמי של בני הנוער: ככל שמערכות היחסים היו חיוביות ומשמעותיות הדימוי העצמי היה גבוה יותר (Farineau et al., 2013).

4.7.2 השפעת ההשמה החוץ-ביתית על התפתחות הזהות העצמית

גיל ההתבגרות נחשב תקופה חשובה במיוחד לפיתוח הזהות העצמית (Erikson, 1966; Flavell, 1992; Marcia, 1966). השמה חוץ-ביתית היא גורם סיכון לקושי בפיתוח זהות עצמית מגובשת וחיובית, ומחקרים מראים כי רבים מבני הנוער בהשמה ובוגרי ההשמה מתקשים בפיתוח זהות עצמית, חשים שהזהות העצמית נשללת מהם ומפתחים זהות עצמית שלילית, הקשורה לטראומות שחוו ולחוויות ההשמה עצמה (Colbridge, Hassett, & Sisley, 2017; Scott, 2016). נמצא שזהות עצמית מתפתחת בתוך קשרים בין-אישיים בהשמה (McKinney, 2011; McMurray, Connolly, Preston-Shoot, Wigley, 2011). למשל, ממחקר בארצות הברית, שבו נערכו תצפיות במשך ארבעה חודשים בקרב 23 בני נוער באומנה כדי ללמוד על הליך גיבוש הזהות העצמית שלהם (McKinney, 2011), עלה כי זהותם של בני הנוער באומנה מתגבשת במסגרת היחסים בינם ובין משפחת האומנה. ככל שהיחסים בין בני הנוער למשפחתם האומנת חיוביים ותומכים סיכוייהם לפתח זהות עצמית חיובית גדלים, ולהפך. המחקר הדגיש את חשיבותם של השפה והשיח המדוברים בין בני הנוער להורי האומנה, והראה כי שימוש בשפה שלילית ושיח ביקורתי מפי ההורים האומנים עלולים לגרום לבני הנוער שבחסותם לפתח זהות עצמית שלילית.

ממחקרים איכותניים אחרים עלה כי בני נוער בהשמה אינם רוצים להיבדל או להרגיש שונים מבני גילם באוכלוסייה הכללית, וכי הם עלולים לפתח רתיעה מזהות ה"ילדים בהשמה חוץ-ביתית" ולדחות אותה, דבר שעלול לפגוע בגיבוש זהותם (Great Britain Department for Education, 2006; Gaskell, 2010; Emond, 2009; Madigan, Quayle, Cossar, & Paton, 2013; Morgan, 2009; Vojak, 2009). ממצאים אלו מחוזקים במחקר שנערך בקנדה בקרב שישה בני נוער בפנימייה (Oswald, 2013), שהראה כי החיים בפנימיות מלאים במתיחות בנושא הזהות העצמית. בני הנוער שהשתתפו במחקר חלקו נרטיבים שכללו את סטיגמת החיים

בפנימייה, ואלו גרמו להם להרגיש מוגבלים ומבודדים, ועוררו בהם צורך להיאבק למציאת אוטונומיה וזהות בתוך הפנימייה (Oswald, 2013). בדומה, במחקר שנערך במקסיקו בקרב שישה בני נוער בפנימייה נמצא כי הם חשים שהם נתונים לסטיגמה של "ילדי פנימייה" וכי היו רוצים להיתפס "נורמליים" בעיני החברה (Khoo et al., 2015). נראה, אם כן, כי ילדים ובני נוער בהשמה עלולים לפתח סטיגמה עצמית ולהפנים אותה – לאמץ דעות שליליות על הקבוצה שהם שייכים לה. תהליך זה עלול להפחית את הערך העצמי ולהוביל לפיתוח זהות עצמית שלילית, כפי שעולה במחקרים שלעיל (Corrigan, Watson, & Barr, 2006).

תמונה מורכבת יותר עולה ממחקר שנערך בארצות הברית, שבו החוקרים ניתחו סיפורים שכתבו 17 בוגרי השמה חוץ-ביתית, ומצאו שלושה דפוסי זהות שונים בעקבות חוויית ההשמה באומנה: זהות עצמית כקורבן (8 מתוך המשתתפים), זהות עצמית כשורד (5 מתוך המשתתפים) וזהות עצמית כמנצח (4 מתוך המשתתפים). הדפוסים נמצאו קשורים לחוויית ההשמה ולקשרים שנוצרו במהלך ההשמה. לדוגמה, חלק מהמשתתפים שתוארו את עצמם "שורדים" ו"מנצחים" תיארו את ההשמה באומנה כגלגל ההצלה שלהם, המקום שבו לראשונה לא חשו דחויים, קיבלו תמיכה ואפשרות להתמודד עם חוויית החיים הקשות שחוו לפני ההשמה (Thomas, 2014).

4.8 איכות חיים, אקלים חברתי ושביעות רצון בהשמה חוץ-ביתית

אחדים מן המחקרים בחנו את האופן שבו ילדים ובני נוער תפסו את חוויית שהותם בהשמה חוץ-ביתית באמצעות מושגים רחבים יותר, כגון "איכות חיים", "תפיסת האקלים החברתי" ו"שביעות רצון". איכות חיים נקבעת לפי איכות המרכיבים הפיזיים, החברתיים, התרבותיים והפסיכולוגיים של חיי הפרט. בעשורים האחרונים הגישה הרואה באיכות החיים מדד סובייקטיבי הולכת וצוברת תאוצה (Jenaro et al., 2005). איכות החיים של ילדים ובני נוער נמצאה קשורה למצבם הפסיכו-סוציאלי ולשביעות הרצון שלהם (Casas, 2016), ובמקרים שבהם הילדים ובני הנוער מוצאים להשמה חוץ-ביתית, ובעיקר להשמה פנימייתית, איכות החיים עלולה להשתנות משמעותית לטובה או לרעה. במחקר שבו השוו בין דיווחים של גורמים שונים על איכות החיים של 30 ילדים בסיכון בישראל, שמחציתם נשאו בביתם ומחציתם הוצאו להשמה חוץ-ביתית, הן המבוגרים (ההורים ועובדי הרווחה) הן הילדים דיווחו שאיכות החיים של הילדים שהוצאו מביתם הייתה גבוהה מזו של הילדים שנשארו במסגרת משפחתם הביולוגית (Davidson-Arad, 2010).

גורמים שונים נמצאו קשורים לתפיסת איכות החיים. במחקר שנערך בבלגיה בקרב 25 בני נוער (13-17) בפנימיית, נמצא כי בני הנוער מבקשים שיבחנו את איכות החיים שלהם בפנימייה בצורה הוליסטית יותר, בהתייחס למרכיביהם השונים של החיים בפנימייה, כגון רווחה חומרית ויכולת בחירה ושליטה על חייהם (Swerts et al., 2017). למשל, במחקר שנערך ב-46 פנימיות בישראל, שבו השוו בין תפיסות צוותי הפנימיות ובין התפיסות של 920 ילדים ובני נוער בני 6-14 בפנימיות אלו בקשר לאיכות החיים בפנימייה, נמצא כי החניכים חשים שאיכות החיים שלהם קשורה בין היתר למאפיינים פיזיים בפנימייה (Davidson-Arad, Dekel & Wozner, 2004).

בדומה לאיכות חיים, גם האקלים החברתי נוגע הן לצדדים הפיזיים הן לצדדים החברתיים והפסיכולוגיים בחיי הפרט. לפי קולטון (Colton, 1989), המושג "אקלים חברתי פנימייתי" כולל חמישה ממדים: תמיכת מטפלים, נוקשות מטפלים, התנהגויות של בני נוער, המידה שבה המקום ידידותי לילדים ושביעות רצון כללית מהחיים בסביבה. רוב המחקרים בתחום האקלים החברתי התמקדו בקשר שבין אקלים חברתי לתוצאות ההשמה. האקלים החברתי של ההשמה החוץ-ביתית הפנימייתית נמצא כאחד המאפיינים העשויים להשפיע על חוויית השהות של הילד ועל תוצאות ההשמה (Glisson & Hemmelgarn, 1998; Hair, 2005; Schubert, 2012). למשל, במחקר שנערך בישראל בקרב 1,324 חניכים (11-19) בפנימיות שיקומיות וטיפוליות, נמצא כי ככל שהאקלים החברתי של הפנימייה נתפס חיובי יותר בני הנוער ידווחו על פחות בעיות בתפקוד הפסיכו-סוציאלי שלהם ועל פחות חשיפה לאלמות פיזית מצד חניכים אחרים (Pinchover & Attar-Schwarz, 2014).

שביעות רצון מהחיים במסגרת השמה חוץ-ביתית נמצאה קשורה גם היא לתוצאות ההשמה (Gilman & Handwerk, 2001). מחקר שנערך בישראל בקרב 103 חניכים בפנימייה טיפולית הראה, למשל, כי בנות היו שבעות רצון מהיבטים אחדים בחיי הפנימייה (כגון סביבת המגורים וקשר עם הצוות) יותר מאשר בנים, וכי ליחסים שבין המבוגרים לילדים בפנימייה, ליחסים עם ההורים ולתכיפות הקשר שבין ההורים לילדים היה משקל רב בקביעת שביעות הרצון מהחיים בפנימייה (Schiff, Nebe, & Gilman, 2006). במחקר שנערך בישראל בקרב 35 בוגרי השמה פנימייתית נמצא כי בוגרים שחוו את ההשמה כתקופה חיובית ובונה הצליחו יותר במעבר לבגרות לעומת אלו שחוו את ההשמה כתקופה שלילית (אברהם, דיניסמן וזעירא, 2012). מחקרים אחדים מצביעים כי מרבית בני הנוער ובוגרי ההשמה שבעי רצון מתקופת ההשמה (Southwell & Fraser, 2010; Ward, Skuse, & Munro, 2005).

ילדים ובני נוער באומנה מדווחים על שביעות רצון גבוהה יותר לעומת בני נוער בפנימיות (Dunn, Culhane, & Taussig, 2010; Wilson & Conroy, 1999). במחקר שנערך בארצות הברית בקרב 97 ילדים בהשמה נמצא כי ילדים שחוו התעללות לפני ההוצאה מהבית שבעי רצון מההשמה יותר, משום שמקום ההשמה היה להם מפלט לקשיים חמורים (Dunn et al., 2010). חשוב להדגיש שבארצות הברית, כמו במדינות רבות באירופה, פנימיות נתפסות המוצא האחרון, ועל כן, ילדים המושמים בפנימיות הם ילדים שבעיותיהם מלכתחילה היו רבות ומורכבות יותר. ייתכן אפוא שמסגרות הפנימייה בארצות הברית נוקשות יותר מאשר בישראל, ולכן שביעות הרצון של הילדים ובני הנוער שם נמוכה יותר. על כן, משום שבישראל הפנימיות אינן המוצא האחרון להשמה, יש להשוות בין שביעות רצון של ילדים ובני נוער באומנה בארצות הברית לעומת זו של ילדים בפנימיות בישראל (יבלברג, 2013).

4.9 מאפיינים נוספים הקשורים לחוויית ההשמה

למרות ריבוי המחקרים שבחנו כיצד ילדים ובני נוער בהשמה תופסים את הקשרים החברתיים בהשמה, מאפיינים אחרים של מסגרת ההשמה נבחנו פחות. למשל, בספרות העוסקת בחוויית השהות נושאים כגון סוג מסגרת ההשמה, הסביבה הפיזית, חוויות היום-יום ונוהלי הפנימייה הוזנחו. להלן ייבחנו היבטים אחדים של נושאים אלו והשפעתם על חוויית ההשמה הסובייקטיבית של ילדים ובני נוער.

4.9.1 תזונה ואיכות מגורים בהשמה חוץ-ביתית

למאפיינים פיזיים כמו תזונה, הרגלי אכילה ותנאי מגורים, בעיקר בקרב ילדים ובני נוער שהוצאו מביתם, נוספות על הממד הפיזי גם משמעויות רגשיות ופסיכולוגיות (Punch, McIntosh, Emond, & Dorrer, 2009), וממעט המחקרים שעסקו בהיבטים אלו ניכר מקום לשיפור. למשל, במחקר שנערך בפורטוגל בקרב 21 בני נוער בפנימיות רבים מבני הנוער תיארו את התנאים הפיזיים בפנימייה כלא מספקים, והתלוננו כי עיצוב המרחב הפיזי וחוסר הפרטיות משפיעים על תחושת הביתיות והשייכות (Calheiros & Patrício, 2014). במקומות שבהם המזון הולם את צרכי הילדים הם יכולים להרגיש שדואגים להם ואוהבים אותם ושהם בטוחים ועצמאיים. עם זאת, זכויות הילדים בכל הקשור למזון, למשל הזכות לבחור מה לאכול ומתי, יכולות להתנגש עם אחריות המבוגרים לטפל בהם ולדאוג שיאכלו אוכל מזין ובשעות קבועות (Emond, 2003). במחקר שנערך בישראל, שהתבסס על נתוני משרד הרווחה על 4,420 חניכי פנימיות, נמצא כי בפנימיות שמגישות לחניכים מזון איכותי יותר ונגיש יותר (על פי דיווחי מפקחי הפנימיות) ישנו דיווח נמוך יותר (במסגרת נתוני הרף של משרד הרווחה) על בעיות פסיכו-סוציאליות

של החניכים (Attar-Schwartz, 2008). במחקר אחר שנערך בישראל בקרב יותר מ-1,500 חניכים בפנימיות חינוכיות, חלק לא מבוטל מהחניכים התייחסו לאוכל הממוסד כלא בריא, לא ביתי ולא מושקע, וראו בו היבט חשוב בתמיכה החברתית שהפנימייה מספקת להם (עטר-שוורץ, 2016).

בשנים האחרונות ישנה מגמה בארץ ובעולם לעבור בהשמה חוץ-ביתית פנימיתית מחדרי אוכל גדולים ומרכזיים לאכילה בקבוצות קטנות, בבתים קבוצתיים בפנימייה. מגמה זו נובעת מההבנה כי אכילה במסגרת קטנה ומשפחתית יותר, דמוית בית, יכולה לתרום לתחושת השייכות והביטחון של ילדים ובני נוער בהשמה, וכי מגבלות הנוגעות לאוכל ולתנאים הפיזיים נתפסות בעיני החניכים לא מוצדקות, ויוצרות חוויה שלילית (Byrne, 2016a; Greer, 2015). בסדרת מחקרים שכללה תצפיות וראיונות עם חניכים וצוות בפנימיות בסקוטלנד, נמצא כי סוגיות הקשורות לנוהלי המזון והאכילה בפנימייה, כגון סוג המזון שיש לספק ואופן הגשתו, הגבולות שיש לקבוע מטעמי בריאות ובטיחות והאופן שבו יש לאזן בין זכויותיהם של ילדים שונים האוכלים יחדיו (למשל במקרה שלשני ילדים רצונות או צרכים שונים בנוגע למזון), הינן מרכזיות, ועולות בקרב הצוות והחניכים כאחד (Punch et al., 2009). בני נוער בפנימיות מחו כי אין להם גישה חופשית למטבח וכי אינם יכולים להחליט תמיד מה לאכול ומתי. בעיני חלק מהילדים, נוהלי אכילה נתפסו כמקום של שליטה ויחסי כוחות, וחלקם חשו כי מקורם היה רצון הצוות לשלוט בחניכים ולא דאגה לשלומם. במחקר עלו גם הדרכים השונות שבהן ילדים מתנגדים לרגולוציה או מקבלים רגולוציה ושליטה בכל הקשור למזון ואכילה (McIntosh, Punch, Dorrer, & Emond, 2010). למשל, החניכים אמרו כי היו רוצים לבחור את התפריט ולבחור אם לאכול או לא לאכול, וכי לעיתים הם מקבלים בחירה כזאת כפרס על התנהגות טובה, כן הם תיארו מצבים שבהם ילדים משתמשים באוכל בצורה שלילית, למשל מחביאים אוכל או משחקים בו (Punch, & McIntosh, 2014).

4.9.2 מגבלות וחוקים בהשמה חוץ-ביתית

מאפיין חשוב של מסגרות חוץ-ביתיות, ובעיקר קבוצתיות, הוא הכללים והחוקים של המסגרת, האמורים לאפשר ליחידים ולקבוצה לתפקד כראוי (Orsi, Lafortune, & Brochu, 2010; Rautkis, Fusco, Cahalane, Bennett & Reinhart, 2011). קיימת שונות במידת ההגבלות והחוקים שמסגרות חוץ-ביתיות שונות מטילות על השוהים בהן, בהתאם לאוכלוסייה המופנית אליהן. לעומת מסגרות פנימיות לבני נוער עם נגיעות עבריינות, מסגרות פנימיות ומשפחות אומנה לילדים בסיכון אמורות להיות פחות נוקשות ומגבילות. מחקרים אחדים בדקו את מידת הנוקשות של

המסגרת, אך בדומה לנושאים קודמים שהוזכרו, מעטים בלבד עסקו באופן שבו בני הנוער והילדים במסגרת **חווים** את מגבלותיה (ראו סקירה אצל Rautkis et al., 2011). במחקר שנערך בישראל בקרב 1,324 בני נוער בפנימיות שיקומיות וטיפוליות נמצא כי יותר ממחצית החניכים (56%) חשים שצוות הפנימייה מתנהג בנוקשות, וכי ככל שהחניך תופס את צוות הפנימייה כנוקשה יותר תפקודו הפסיכו-סוציאלי יהיה נמוך יותר (עטר-שוורץ, 2010). כמו כן נמצא כי בני נוער שתופסים את צוות הפנימייה כנוקשה יותר מדווחים יותר על אלימות פיזית ומילולית מצד הצוות (Attar-Schwarz, 2017).

התמונה העולה במחקרים הבוחנים את תחושות הילדים ובני הנוער בנוגע לחוקים וכללים מורכבת. מצד אחד, בני נוער מבינים את הצורך בחוקים ומגבלות, ומצד שני, רבים מהם חשים שהמסגרת החוץ-ביתית נוקשה מדי, שהיא אינה גמישה דיה, שאינה תואמת את הצרכים שלהם ושהיא "לא נורמלית" (Greer, 2015; Lanctôt, 2016; Rautkis, 2016). למשל, באחד המחקרים הראשונים שבחנו סוגיה זו, שנערך בקרב 25 בוגרי השמה צעירים, נמצא כי לבני נוער קשה להכיל את מגבלות המסגרת משום שהן חודרניות ואינן מאפשרות פרטיות ומשום שהן שולטות על כל היבט בחייהם. כמו כן נמצא כי ריבוי המבוגרים המחליטים על חייהם במסגרת הוא קושי נוסף (McMillen, Rideout, Fisher, & Tucker, 1997). במחקר שנערך בארצות הברית והתמקד בחוויית ריבוי המעברים בין מסגרות ההשמה נמצא כי בני נוער לא חשו הבדלים משמעותיים ברמת המגבלות בין המסגרות, גם אם הגדרותיהן היו שונות, וכי באופן כללי בני הנוער חוו את הכללים כבלתי עקביים, לא ברורים ובלתי הוגנים (Hyde & Kammerer, 2009). במחקר אחר, שנערך בארצות הברית בקרב 40 בני נוער בהשמה, נמצא כי הם תופסים את כללי הפנימייה בתור הגבלות על חייהם: על מה שהם יכולים לעשות, לאן הם יכולים ללכת ועם מי הם יכולים להיות בקשר. הם חשו שהכללים התאפיינו בחוסר עקביות, בשרירותיות ובחוסר אינדיבידואליות. חלק ניכר מבני הנוער במחקר אף תפסו את החוקים ואת הכללים כלא מתאימים התפתחותית (כלומר, הם האמינו שהכללים מתאימים לילדים צעירים יותר ולא למתבגרים), ותפסו אותם כשונים מהותית מהחוקים החלים על בני גילם שבמסגרת משפחתית, דבר שגרם להם לחוש "מחוץ לתחום הנורמלי". הכללים העלו בקרבם רגשות כגון כעס, טינה, תחושת בדידות וחיים תחת סטיגמה, והושפעו משני גורמים מרכזיים: האחד, הקשרים עם מבוגרים במסגרת ההשמה: ככל שהקשרים היו טובים יותר התייחסות בני הנוער למגבלות ולחוקים הייתה חיובית יותר, והשני, תפיסת ה"נורמליות" של הכללים בעיני בני הנוער: ככל שהחוקים היו רחוקים מהגדרתם לנורמלי הם ראו אותם באופן שלילי

יותר (Rauktis et al., 2011). תמונה מורכבת יותר נמצאה במחקר שנערך בבלגיה בקרב ילדים בני נוער במסגרת פנימייתית (Soenen, D'Oosterlinck, & Broekaert, 2013). מחקר זה בחן את האופן שבו בני הנוער תופסים את בעיות ההתנהגות שלהם ואת המרכיבים במסגרת ההשמה שעוזרים להם להתמודד איתן. תמיכת צוות, חוקים ברורים ואפשרות להיות לבד בזמן ובמקום ייחודיים לכך נתפסו בעיני בני הנוער כמועילים, ולעומת זאת נוקשות והגבלות מרובות, חוסר הקשבה ומטפלים שאינם מקצועיים נתפסו בעיניהם כשליליים (Soenen et al., 2013). במחקר שנערך בפורטוגל בקרב 21 בני נוער בפנימיות וצוותיהן נמצא כי הגבלת מספר החניכים בפנימייה ומתן אפשרות לאוטונומיה ותמיכה מצד הצוות ומצד חניכים אחרים מאפשרים תפיסה חיובית של מסגרת החוקים והחיים בפנימייה (Calheiros, Patrício, & Graça, 2013). לבסוף, במחקר בארצות הברית שבחן את תפיסתם של 37 ילדים ובני נוער בפנימיות בקשר להחזקה פיזית כאמצעי להרגעה והשמת גבולות, מרבית המשתתפים הכירו בצורך של צוות הפנימייה להשתמש בהחזקה פיזית אך תיארו גם מצבים שבהם הצוות לא הוכשר לכך והשתמש בהחזקה בזמנים או בצורה לא נכונים (Steckley & Kendrick, 2008).

4.10 סיכום סקירת הספרות האמפירית

באמצעות הספרות האמפירית העוסקת בחוויות של בני נוער וילדים בהשמה, על אף חלקה הקטן בספרות העוסקת בהשמה חוץ-ביתית, אפשר להציג תמונה חשובה ומורכבת על חוויות ההשמה. במרבית המחקרים העוסקים בחוויות ההשמה בחרו החוקרים בשיטת מחקר איכותנית (כפי שנידון בפרק הסקירה המתודולוגית), והתמונה שהתקבלה בהם הייתה רבת פנים ומורכבת. עם זאת, בקרב הילדים ובני הנוער בהשמה החוץ-ביתית חזרו ונשנו במחקרים כמה תמות מרכזיות. ראשית, על פי מחקרים רבים, טראומה, אבל ואובדן הם מאפיינים מרכזיים של חוויות המעבר להשמה, הפרדה מהמשפחה הביולוגית והחיים במסגרת ההשמה. ריבוי מעברים בהשמה נמצא גורם חשוב המעצים את אי היציבות בחוויות ההשמה וגורם בקרב הילדים ובני הנוער חוסר יכולת ליצור קשרים משמעותיים ולהצליח בלימודים. לעומת זאת, קשרים אישיים נמצאו מרכזיים בחוויות ההשמה וביכולת של ילדים ובני נוער להשתקם מקשרים לא בטוחים. בני נוער הציגו תמונה מורכבת של הקשרים הבין-אישיים שבחייהם. לפי רבים מהם, הקשרים האלו, הכוללים קשרים עם המשפחה הביולוגית (הורים ואחים), עם משפחת האומנה, עם צוות הפנימייה, עם חברים ועם העובדים הסוציאליים, משפיעים על האופן שבו הם חווים את ההשמה. חלק חשוב בחייהם של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית

הוא החוויה הבית ספרית והאקדמית. מרבית המחקרים תיארו תמונה מורכבת של החוויה הבית ספרית, שעיקרה תחושה של חוסר תמיכה מערכתית בהצלחה האקדמית והחברתית שלהם. התפתחות עצמית וגיבוש זהות עצמית והערכה עצמית הם תהליכים מרכזיים בהתבגרות, ונמצא כי בקרב בני נוער בהשמה הם מורכבים יותר. למשל, אחת התמות המרכזיות שעלתה בשלל מחקרים הקשורים לחוויית ההשמה היא השאיפה לנורמליות לעומת הסטיגמה שבחיים בהשמה חוץ-ביתית. בני נוער השוו את מצבם, את הקשרים שלהם ואת החוויות שלהם לאלו של בני נוער החיים עם משפחתם, ותיארו את הרצון "להיות כמו כולם" בהקשרים שונים (בית הספר, הקשרים עם המשפחה וכדומה). לבסוף, מאפיינים הקשורים להשמה כגון מוגנות, תזונה וחוקי המסגרת, אף שנחקרו פחות, נמצאו משמעותיים אף הם בתפיסת החוויה של בני הנוער.

5. סקירה מתודולוגית

חלק זה כולל סקירה מתודולוגית של המחקרים שנסקרו לעיל. בחלק זה נבחנו המרכיבים שלהלן: אוכלוסיית המחקר והמדגמים שהשתמשו בהם במחקרים השונים, סוגי מסגרות ההשמה, משך ההשמה, שיטת המחקר, כלי המחקר ושיטות ניתוח הנתונים (את סיכום מאפייני כל המחקרים האמפיריים שנסקרו אפשר למצוא בנספח א).

5.1 אוכלוסיית המחקר

הסקירה מתמקדת בחוויית ההשמה החוץ-ביתית של ילדים ובני נוער, ומשום כך אוכלוסיית המחקר שבה התמקדנו הייתה ילדים, בני נוער ובוגרים של השמה חוץ-ביתית. עם זאת, ב-12 מתוך 113 המחקרים שנסקרו בחרו החוקרים לבחון את הסוגיות הקשורות בחוויית ההשמה בשילוב כמה מקורות ידע, כגון ילדים ובני נוער, הורים אומנים, צוות הפנימייה ועובדים סוציאליים. להלן בחינת המדגמים שעליהם התבססו המחקרים.

5.1.1 מחקר בקרב ילדים ובני נוער לעומת מחקר רטרוספקטיבי בקרב בוגרים

אוכלוסיות המחקרים שנסקרו לעיל מתחלקות לשני סוגים: ילדים ובני נוער הנמצאים בהשמה, ובוגרי השמה.

ב-67 מתוך 113 המחקרים שנסקרו התמקדו החוקרים בילדים ובני נוער הנמצאים כרגע בהשמה. ב-33 מחקרים נערך מחקר רטרוספקטיבי עם בוגרי השמה, ובשאר המאמרים שילבו החוקרים ממצאים מבני נוער הנמצאים כרגע בהשמה ובוגרי השמה (לדוגמה: Dunn et al., 2010; Farineau et al., 2013). לבחירה בכל אחד מסוגי אוכלוסיית המחקר יתרונות וחסרונות: מצד אחד, בחינת החוויה של ילדים ובני נוער בזמן שהות בהשמה יכולה להיחשב אותנטית יותר. מצד שני, חוויות משפחתיות בילדות ממשיכות להשפיע בבגרות, והקשבה לנרטיבים של מבוגרים, שניסיון החיים הקנה להם פרספקטיבה רחבה יותר על צורכיהם ועל החוסרים שסבלו מהם בילדותם, יכולה לעזור לנו להבין את המשמעויות של חוויות חיי ההשמה (Schofield, 2002).

5.1.2 גילי המשתתפים

מרבית המחקרים שבחנו את חוויית השהות של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית (37 מתוך 67) התמקדו בבני נוער, לרוב בטווח הגילים 11-19, ומחקרים אחדים (19) בחנו ילדים ובני נוער בטווח הגילים 9-18. מחקרים מעטים בלבד (חמישה) התמקדו בילדים בגילי בית הספר היסודי (לדוגמה: Heathcote, 2015), ורק שני מחקרים התמקדו בילדים צעירים יותר, בגיל הרך (לדוגמה: Winter, 2010). ייתכן שפער זה בספרות נובע מהקושי שבעריכת מחקר עם ילדים צעירים, אתגר הדורש שיטות מחקר שונות, לעומת מחקר עם בני נוער, שאפשר לנהלו בשיטות הדומות לאלו הננקטות עם מבוגרים. עם זאת, בבחינת חוויית ההשמה של ילדים ובני נוער חשוב לבחון דרכים אפשריות כדי לקבל את נקודת המבט של ילדים צעירים. בהמשך הסקירה נבחן כמה כלים אפשריים לכך וכמה המלצות למחקר עם ילדים צעירים.

מן המחקרים שנערכו בשיטה רטרוספקטיבית בקרב בוגרי השמה (33), כמחצית (16) נערכו בקרב בוגרים צעירים בשנים הראשונות לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה, בטווח הגילים 18-25. מחקרים אחדים (5) בחנו בני נוער צעירים יותר שחזרו לביתם אחרי ההשמה (בטווח הגילים 15-18. לדוגמה: Hedin, 2014), והשאר כללו גם בוגרי השמה מבוגרים יותר. טווח הגילים במחקרים אלו רחב מאוד: 18-65 (לדוגמה: Unrau et al., 2008; Unrau, Chambers, Seita, & Putney, 2010). ישנן כמה סיבות אפשריות לכך שמרבית המחקרים התמקדו בבוגרי השמה צעירים (18-25). ברבים מהמחקרים שנערכו בקרב בוגרי השמה, בחנו החוקרים במקביל הן את חוויית ההשמה הן את חוויית היציאה ממנה לבגרות ולחיים עצמאיים. כמו כן, ייתכן שהחוקרים רצו לבחון את חוויית ההשמה קרוב ככל האפשר לזמן ההשמה, וייתכן שאיתור בוגרי ההשמה היה קל יותר בשנים הראשונות לאחר יציאתם ממסגרות ההשמה.

5.1.3 מגדר

מרבית המחקרים כללו בנים ובנות באופן שווה פחות אותו יותר. עם זאת, יש מחקרים שכללו באופן משמעותי יותר בנים או גברים (לדוגמה: Marsh & Evans, 2009), ויש שכללו באופן משמעותי יותר בנות או נשים (לדוגמה: Gaskell, 2010). ייתכן שהדבר נובע מאופי המסגרות השונות שנדגמו, שחלקן כוללות יותר בנים ואחרות יותר בנות. כמו כן נמצאו חמישה מחקרים שהתמקדו בחוויות של נשים בוגרות השמה חוץ-ביתית בלבד (לדוגמה: Chaney, & Spell, 2015; Hébert et al., 2016). ייתכן שהדבר נובע מתפיסת מחקר פמיניסטית ומתוך אמונה כי החוויה

הנשית בהשמה שונה מהותית מהחוויה הגברית, ועל כן יש לבחון אותה בנפרד, כמו באחד המחקרים שהתמקד בנשים בוגרות השמה שעובדות בזנות (Coy, 2009).

5.1.4 ארצות המחקר

כשליש מהמחקרים (39 מתוך 113) נערכו בקרב שלל אוכלוסיות בארצות הברית, המשקפות את המגוון האתני של ילדי ארצות הברית, כגון ילדים ובני נוער ממוצא אפרו-אמריקני, לטיני, לבן ואסייתי. 22 מחקרים נערכו בקרב ילדים, בני נוער ובוגרי השמה באנגליה, שמונה מחקרים נערכו בקנדה ושמונה באוסטרליה. בישראל נמצאו רק שבעה מחקרים שהתמקדו בחוויית ההשמה החוץ-ביתית, אך רבים בחנו גורמים אחרים בהשמה (כגון חשיפה לאלימות, אקלים חברתי ועוד, למשל: Pinchover & Attar-Schwarz, 2014). מחקרים אחרים נערכו בארצות סקנדינביה, אירלנד, סקוטלנד, סינגפור, ניו זילנד, דרום אפריקה, בלגיה, רוסיה ופורטוגל.

5.2 מסגרות ההשמה

מתוך 113 המחקרים האמפיריים שנסקרו, בכמחצית המחקרים (50) נבחנה חוויית ההשמה של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו במשפחות אומנה. במרבית המחקרים (47) שבחנו את חוויית ההשמה באומנה נבחנה השמה ארוכת-טווח, ואילו רק בשלושה מחקרים נבחנה חוויית האומנה קצרת הטווח (חודשים ספורים) או אומנת החירום (לדוגמה: Bogolub, 2008). כ-30 מחקרים (מתוך 113) בחנו את חוויית השהות במסגרות פנימייתיות, ומרביתם עסקו במסגרות קבוצתיות או משפחתיות קטנות יחסית (לדוגמה: Farineau et al., 2013). הפער שבין מספר המחקרים בקרב ילדים ובני נוער באומנה ובין מספרם בקרב ילדים ובני נוער בפנימיות נובע מכך שבמרבית העולם המערבי רוב הילדים בהשמה חוץ-ביתית מושמים במשפחות אומנה, ורק מיעוטם מושם בפנימיות. בישראל, בעיקר בעקבות נסיבות היסטוריות, המצב הפוך: מרבית הילדים ובני הנוער המוצאים מביתם מושמים במסגרות פנימייתיות ורק כ-25% מושמים במשפחות אומנה (לב שדה, 2016). שאר המחקרים בחנו את חוויית ההשמה של ילדים ובני נוער במשפחות אומנה הן בפנימיות. מרבית המחקרים האלו התמקדו בילדים ובני נוער שחוו מעברים רבים בין מסגרות ההשמה, והושמו בשלל מסגרות השמה (לדוגמה: Scott, 2016).

בהתאם להבדלים שבין המסגרות, ניכרו הבדלים בנושאי המחקרים שעסקו

באומנה לעומת המחקרים שעסקו בהשמה פנימייתית. ברבים מהמחקרים שעסקו בחוויות של ילדים ובני נוער במשפחות אומנה התמקדו החוקרים בקשר שבין הילדים ובני הנוער למשפחות האומנות (לדוגמה: Anctil et al., 2007), ולעומת זאת, במחקרים שבחנו את חוויית השהות בפנימיות התמקדו החוקרים יותר בקשרים עם צוות הפנימייה ובאיכות החיים בפנימייה (לדוגמה: Berridge et al., 2012). עם זאת, היו נושאים רבים משותפים למחקרים בקרב ילדים ובני נוער באומנה ובפנימיות, כגון תחושת שייכות, ריבוי מעברים בהשמה, השאיפה לנורמליזציה, קשרים עם מבוגרים משמעותיים וחוויות ממסגרות הלימודים.

5.3 שיטת המחקר וניתוח הנתונים

ב-113 מהמחקרים שנסקרו נבחנה חוויית השהות של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית. במרביתם (84) בחרו החוקרים שיטת מחקר איכותנית. שיטת המחקר האיכותנית מדגישה את החוויה האישית ואת הפרשנות הסובייקטיבית שאנשים מעניקים למציאות שהם נתונים בה. מחקר איכותני, הנערך בקרב קבוצה מצומצמת של משתתפים, מתמקד בתהליך עצמו יותר מאשר בתוצאות (Denzin & Lincoln, 2000), ומאפשר להבין את התופעה הנחקרת לעומקה. על כן, בבואנו ללמוד על חוויות הילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית, שיטת המחקר האיכותנית היא בחירה מובנת. כלי המחקר האיכותני הנפוץ ביותר הוא ריאיון, אך באחדים מן המחקרים נבחרו כלים איכותניים אחרים, כפי שיפורט בפרק כלי המחקר.

יתרונותיה של שיטת המחקר האיכותנית בבחינת החוויה הסובייקטיבית רבים, אך יש לה גם חסרונות אחדים. ראשית, בדרך כלל המחקר האיכותני מתמקד במספר קטן יותר של נבדקים, ונסמך על מדגמים שאינם הסתברותיים ואינם מייצגים בהכרח את אוכלוסיית המחקר (למשל, כמה מהמחקרים שנסקרו כללו פחות מעשרה משתתפים, לדוגמה: Chaney, 2007; Colbridge et al., 2008; Bogolub & Spell, 2015). בשל שיטה זו, ישנו קושי להשוות בין ממצאי המחקרים השונים ולהכליל את ממצאיהם על אוכלוסיות אחרות. מחקר איכותני גם אינו מאפשר לבדוק באופן ישיר את הקשר שבין משתנים, אלא הוא מבקש להעמיק בהבנת חוויות שונות.

מלבד המחקרים האיכותניים, ב-22 מחקרים מתוך 113 המחקרים שנסקרו נקטו החוקרים שיטת מחקר כמותית. שיטה זו מאפשרת לערוך מחקרים על מדגמים גדולים יותר, ולבדוק קשרים בין משתנים לפי השערות המתבססות על הספרות הרלוונטית. במחקרים שבהם אכן נבחרו מדגמים הסתברותיים, השיטה

הכמותית מאפשרת לייצג את אוכלוסיית המחקר כולה. במחקרים הכמותיים שנסקרו נאסף המידע באמצעות שאלונים שהמשתתפים מילאו, וחוקריהם בחרו בכלי מחקר העוסקים בתפיסה הסובייקטיבית של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה. בתשעה מחקרים בלבד (מתוך 113) נקטו החוקרים שיטת מחקר מעורבת (Mixed Method), המשלבת שיטות מחקר כמותיות ואיכותניות בשלב איסוף הנתונים וניתוחם, באמונה ששילוב בין השיטות יכול לתת הן את התמונה הרחבה ביותר הן את התמונה המעמיקה ביותר (לדוגמה: Celeste, 2006).

5.4 גודל המדגם

גודל המדגם נמצא שונה משמעותית בין מחקרים בשיטות איכותניות ובין מחקרים בשיטות כמותיות. במחקרים האיכותניים שנסקרו כללו המדגמים בין שני משתתפים (פסטה-שוברט, 2015) ל-200 משתתפים (Mitchell, 2016a, 2017, 2016b). חוקרים שערכו מחקרים איכותניים ונקטו שיטה נרטיבית בחרו מדגמים קטנים יותר, וחוקרים שבחרו ראיונות טלפונים חצי מובנים או בקבוצות מיקוד כללו יותר משתתפים. במחקרים איכותניים אחדים (McIntosh et al., 2010; Punch, McIntosh, & Emond, 2012) שהשתמשו בתצפיות בחנו החוקרים מספר קטן של מסגרות השמה (בין מסגרת אחת לחמש בכל מחקר), ולעומת זאת, במחקרים שחוקריהם נקטו בשיטות כמותיות, גודל המדגם נע בין 17 משתתפים (במחקר בעל אופי תיאורי יותר; Rabley, 2011) לבין 1,694 (במחקר שבחן קשרים בין תמיכה חברתית ותפקוד התנהגותי רגשי, עטר-שוורץ, 2016). במחקרים משולבים כללו המדגמים בין 22 משתתפים (Ellingsen et al., 2011) ל-1,100 משתתפים (Wilson & Conroy, 1999).

5.5 כלי המחקר

במחקרים השתמשו במגוון כלי מחקר, כפי שיפורט להלן. הכלים מוצגים בחלוקה לפי סוגי המחקרים, איכותניים או כמותיים.

5.5.1 כלי מחקר איכותניים

ראיונות. במרבית המחקרים האיכותניים שנסקרו (75 מתוך 84) ראיינו החוקרים ילדים, בני נוער או בוגרי השמה פנים אל פנים. הראיונות נחלקו לשני סוגים: ראיונות עומק נרטיביים, שבהם המשתתפים התבקשו לספר את סיפור חייהם בהשמה החוץ-ביתית באופן כללי (למשל: Coy, 2009), וראיונות עומק חצי מובנים, שבהם הנבדקים נשאלו שאלות ממוקדות יותר ומובנות מראש, ונתחו בשיטה תמטית

(למשל: Colbridge et al., 2017). חשוב לזכור כי גם ריאיון חצי מובנה משתנה ומתפתח לאור התשובות של כל אחד מהנבדקים, וכי במחקר איכותני אין ריאיון אחד זזה לאחר. מרבית המחקרים לא כללו את מפתח הריאיון (תיאור השאלות והמבנה) בפרסום הממצאים, אך מחקרים אחדים פרסמו את השאלות המרכזיות שנשאלו בריאיון (ראו נספח א). למשל, במחקר שנערך בארצות הברית בקרב בוגרי השמה חוץ-ביתית המשתתפים נשאלו אם הם חושבים שההוצאה מהבית הייתה הכרחית, ונתבקשו להסביר את תשובתם. כמו כן הם נשאלו על הדברים שאהבו ולא אהבו בזמן שהיו בהשמה (Jones, 2015). במחקר אחר, שחוקריו שילבו שיטות מחקר איכותניות שונות, הוצג מבנה הריאיון. הוא כלל, למשל, את השאלות שלהלן: מה החוויות החיוביות והשליליות מהמעבר למשפחת אומנה? האם ידוע לך למה הוצאת מהבית? אילו קשרים היו לך עם משפחת האומנה? המשתתפים נשאלו גם כיצד חוו את האומנה, באמצעות השאלות האלה: אם חבר היה שואל אותך איך זה להיות באומנה, מה היית עונה לו? איך לדעתך חוויית האומנה תשפיע על המשך החיים שלך (Kools, 1997)?

קבוצות מיקוד. מתוך 84 מחקרים איכותניים, ב-15 מחקרים השתמשו בקבוצות מיקוד ככלי מחקר מרכזי, לעיתים בצד כלים אחרים. לקבוצת מיקוד יתרונות מספר: ראשית, היא מאפשרת לערוך מחקר איכותני בעל מדגם גדול יותר. שנית, לעיתים האפשרות לדבר כחלק מקבוצה ולשמוע על חוויות של משתתפים אחרים יכולה להקל על המשתתפים לחלוק את חוויותיהם. השאלות שהנחו את קבוצות המיקוד היו שונות ממחקר למחקר, בהתאם למטרות המחקרים. למשל, במחקר שבקבוצות המיקוד שלו היו בוגרי אומנה, הורים אומנים ועובדים סוציאליים, פתחו החוקרים את קבוצות המיקוד לבוגרי האומנה בשאלת החימום הכללית: "מה הנושאים החשובים ביותר לבני נוער באומנה שנמצאים בטיפול בטווח הגילים 13-17", ורק לאחר מכן התעמקו במרכיבים הספציפיים של חוויית ההשמה, לפי הכיוון שעלה מתשובות המשתתפים (Storer et al., 2014). בדומה, במחקר שנערך בארצות הברית בקרב צעירים בפנימיות פתחו החוקרים את קבוצות המיקוד בשאלות כלליות, למשל על מאפייני ההשמה, ולאחר מכן התמקדו בנושא המחקר: שעסק חוקים ומגבלות במסגרת ההשמה (Rauktis et al., 2011).

תצפיות. בשבעה מחקרים איכותניים (מתוך 84) בחרו החוקרים לשלב תצפיות, רובם בשילוב כלים אחרים ומיעוטם ככלי המחקר היחיד. התצפיות שתוארו היו תצפיות אתנוגרפיות משתפות או חצי משתפות, שבהן החוקר משתתף בשגרת החיים של הנחקרים. תצפיות מסוג זה מאפשרות לחוקר לצפות בתופעה הנחקרת באופן ישיר. למשל, במחקר בסקוטלנד שהתמקד בפרקטיקות הקשורות לאוכל

בפנימיות נערכו תצפיות במשך 12 שבועות רצופים שלוש פעמים (Punch et al., 2012). במקביל, כדי להעמיק בנושא ולהרחיב את גודל היריעה, החוקרים ראינו את הילדים ואת העובדים בפנימייה בהתאם למה שהם ראו בתצפיות. במחקר אחר, כדי ללמוד כיצד השיח והשפה המדוברים בבית האומנה משפיעים על התפתחות הזהות של בני נוער באומנה, החוקרים ערכו בקרב שתי משפחות אומנה 23 תצפיות במשך ארבעה חודשים (McKinney, 2011).

כלים אחרים. ראינות, קבוצות מיקוד ותצפיות הם כלים נפוצים במחקר איכותני, אך אחדים מן המחקרים שילבו מלבדם גם כלים אחרים. כלים אלו נועדו להעמיק עוד יותר בתופעה הנחקרת או לסייע במחקר עם ילדים צעירים. למשל, במחקר שעסק בפרקטיקות הקשורות לאוכל בפנימיות הוסיפו החוקרים על התצפיות והראינות גם ניתוח איכותני של דוחות של מפקחי הפנימיות וצילומים מסביבת האכילה בפנימייה (Byrne, 2016a, 2016b). במחקר אחר, שהתמקד באופן שבו ילדים תופסים את האינטראקציות שלהם עם המטפלים בהם במרכזי השמה, בחרו החוקרים לראיין את המשתתפים הבוגרים יותר ואילו עם הילדים הצעירים יותר (7-9) השתמשו במשחק תפקידים - טכניקה שבה הנחקרים מתבקשים להשתתף במשחק תפקידים כדי לייצר שיח. החוקרים ביקשו מהילדים, למשל, לשחק בסצנה שבה הם מתנהגים בצורה לא נאותה, ולאחר מכן שוחחו איתם על תגובות המטפלים להתנהגות מסוג זה (Heathcote, 2015). עוד שיטה להבנת נקודת המבט של ילדים צעירים היא Blacky Pictures. בשיטה זו הציגו החוקרים לילדים תמונות אחדות העוסקות במשפחה ובאובדן, והילדים התבקשו לספר לפיהן סיפור (Lee & Whiting, 2007). במחקר אחד ביקשו מהמשתתפים לצייר מפה של הרשת החברתית שלהם, ובכלל זה משפחת האומנה, המשפחה הביולוגית, האחים, החברים וכולי (Hedin, 2014), ואילו במחקר אחר ביקשו מהמשתתפים להעמיד בובה בדמותם על מפות רגשיות, המתארות רגשות שונים כלפי אנשים ברשת החברתית. מפות אלו היו לנקודת המוצא בראיון עומק על נושאי המחקר (Biehal, 2012). במחקר אחר, שעסק בקשר עם דמויות שונות בחיי הילדים בהשמה, הציגו למשתתפים רשימת מקרים אפשריים, וביקשו מהם לציין את שמות המטפלים שהיו ניגשים אליהם בכל מקרה (Berridge et al., 2012), ואילו במחקר אחר השתמשו ב- Child Attachment Interview (CAI) לבחינת ההתקשרות של ילדים בהשמה (Ahmed et al., 2015; Target, Fonagy & Shmueli-Goetz, 2003). מחקרים איכותניים אחדים גם בחרו לנתח טקסטים כתובים בשלל סוגים, כגון הודעות טקסט, סיפורים שנכתבו ופורסמו באתרי אינטרנט שונים ויומנים, כדי לצבור מידע על חוויות ההשמה (Thomas, 2014; Del Quest et al., 2012; Warming, 2006).

5.5.2 כלי מחקר כמותיים

כלי המחקר הכמותיים כללו מגוון שאלונים לדיווח עצמי במילוי המשתתפים. להלן נסקור בקצרה את השאלונים המרכזיים שנמצאו. השאלות המופיעות בחלק זה תורגמו לעברית לצורך הסקירה.

Residential Care Youth Needs Assessment (RCYNA) instrument. כלי הבוחן את הצרכים של בני נוער בפנימיית. בשאלון 168 פרטים, הבוחנים חמישה ממדים: (א) תנאי מגורים; (ב) קשרים חברתיים ומשפחתיים; (ג) בריאות נפשית ופיזית; (ד) התנהגויות וכישורים; (ה) השכלה ותעסוקה (Calheiros, Lopes, & Patricio, 2011).

University of California at Berkeley Foster Care Study. סדרת שאלות על חוויית השהות באומנה: כיצד ילדים חווים שינויים בזמן ההשמה, עד כמה הם אוהבים את מקום ההשמה הנוכחי, מה היו חוויותיהם בהשמה הקודמת, כמה הם מבקרים את משפחתם והוריהם הביולוגיים ומה דעתם על איחוד מחדש עם המשפחה הביולוגית (Berrick, Frasc, & Fox, 2000).

Foster Care Questionnaire (FCQ). שלוש שאלות כמותיות: (א) לו יכולת להישאר עם המשפחה הביולוגית שלך, החיים שלך היו: יותר טובים מעכשיו, יותר גרועים מעכשיו או אותו דבר; (ב) באופן כללי, האם לדעתך להיות מושם מחוץ לבית זה "מאוד קשה", "בסדר" או "מאוד טוב/עוזר"; (3) דרגו את המטפל בבית הנוכחי: "מאוד קשה", "בסדר" או "טוב מאוד" (Dunn et al., 2010).

Q-methodology. מתדולוגיית Q נועדה לחשוף אמונות, השקפות ורגשות סובייקטיביים. במחקר שנערך בנורוגיה בקרב ילדי אומנה הציגו החוקרים למשתתפים 39 הצהרות בתחומים הקשורים למשפחה, כגון זהות, שייכות, היות ילד אומנה, קשר, קונפליקטים ופרספקטיבה עתידית. ההצהרות הוצגו למשתתפים בכרטיסים בודדים, והמשתתפים התבקשו להציב אותם באחת משלוש ערמות ("מתאים למצב", "מנוגד למצב" או "ניטרלי / לא יודע") (Ellingsen et al., 2011).

Relational service predictor variables. שאלון זה פותח לבחינת התמיכה והאהבה שחוו בוגרים במשפחות אומנה. השאלון כולל ארבע שאלות: (א) אהבה: האם משהו באמת אהב אותך כשהיית במשפחת האומנה; (ב) עזרה: באופן כללי, האם ההורים האומנים עזרו לך בזמן השהות באומנה; (ג) קרבה למבוגר: האם היה לך קשר קרוב ובטוח עם מבוגר כלשהו במהלך ילדותך; (ד) שירותי בריאות הנפש: באיזו מידה התייעצת עם גורמים אחרים בשרותי בריאות הנפש בזמן השהות באומנה (Anctil et al., 2007).

Rochester Assessment Package for School-Student Relatedness Scale

(RAPS). שני תתי שאלונים (12 שאלות) מכילי זה, העוסקים בקשר של הילד עם המטפל העיקרי שלו, הותאמו לשימוש בקרב בני נוער וילדים בהשמה. כדי לאפשר לילדים שאינם קוראים היטב לענות על השאלון השתמשו החוקרים בתוכנת מחשב, שהקריאה לילדים את השאלות (Chapman et al., 2004).

The Add Health questions. שאלות אלו התמקדו בפעילויות משותפות לילד ולמטפל העיקרי בהשמה. לפני הילדים הוצגה רשימת פעילויות: קניות, שיחה על דייטים, עבודה על פרויקט לימודי, השתתפות בטקס דתי, ספורט וכדומה, והם התבקשו לסמן אילו פעילויות מתוכן הם עשו עם המטפל העיקרי שלהם בארבעת השבועות שקדמו למחקר (Chapman et al., 2004).

People in My Life Measure (PML). בשאלון זה השתמשו החוקרים כדי למדוד את ההתקשרות עם הדמות המטפלת החילופית (Gifford-Smith, 2000). השאלון כולל 30 פרטים לדירוג, כמו למשל המידה שבה המטפל "עוזר להם בבעיות שלהם", "דואג להם" או "מקשיב להם". כמו כן התבקשו הילדים לדרג אמירות כמו "אני חולק את הרגשות והמחשבות שלי עם המטפל" (Dunn et al., 2010).

Relationship quality. שאלון שפותח לבחינת היחסים בין בני נוער בפנימיות לנוער "עברייני" ובין עובד הרווחה האחראי להשמתם (Marsh & Evans, 2009). השאלון מורכב מ-15 פרטים העוסקים בשביעות רצון, התמודדות, אושר ואמון במערכת היחסים. לדוגמה: "לצוות יש הרבה פתרונות אפשריים כשעולות בעיות".

Adolescent Relationship Scales Questionnaire (A-RSQ). 17 הצהרות על הקשר של בני נוער עם אחרים, שנועדו לעמוד על מידת הביטחון והפחד שלהם בקשריהם (Rabley, 2011).

שאלון לבחינת קשרים בין-אישיים בקרב ילדים בהשמה. שאלון שפותח לצורך מחקר של ג'ונס וקרוק (Jones & Kruk, 2005). שאלותיו בוחנות את קשריהם של ילדים ובני נוער בהשמה עם משפחתם הביולוגית, עם משפחת האומנה שלהם ועם העובדים הסוציאליים. לדוגמה: "מי דואג לך כשאתה חולה", "עם מי אתה מדבר על הרגשות שלך", ו"לאיזו משפחה אתה מרגיש שייך".

Relationships with Peers and Care Works. כלי שפותח לצורך מחקר בקרב בנות נוער בפנימיות (Lanctôt et al., 2016). בכלי זה נבחנו יחסי המשתתפות עם קבוצות השווים שלהן באמצעות ארבעה תתי מדדים: תחושת הידידות עם קבוצת השווים בפנימייה, תחושת הביטחון, פגיעה ישירה במסגרת החיים בפנימייה ופגיעה

בלתי ישירה במסגרת החיים בפנימייה (סך הכול 19 פריטים). יחסיהן עם צוות ההשמה נבחנו באמצעות שלושה תתי מדדים: תחושת הערכה מצוות הפנימייה, תיאור היחסים כבריאים ותחושת התמיכה מצוות הפנימייה (סך הכול 14 פריטים).

Social Network Sufficiency measure (מספיקות התמיכה החברתית). לבני הנוער הוצגו חמישה פריטים המשקפים מצבים שבהם הם עשויים להזדקק לתמיכה (לדוגמה: כאשר הם במצב רוח לא טוב), והם התבקשו לסמן אם הם מרגישים שיש מספיק אנשים שהם יכולים להיעזר בהם, שיש מעט מדי אנשים או שאין להם אף אחד לסמוך עליו בעניינים אלו (Salazar, Keller, & Courtney, 2011). הכלי תורגם לעברית ועבר אדפטציה כדי להתאים לבני נוער בהשמה חוץ-ביתית (עטר-שוורץ, 2016).

Social Support Network Questionnaire (SSNQ). כלי הבוחן את מידת הזמינות של תמיכה חברתית (Gee & Rhodes, 2008). שבע שאלות העוסקות בתמיכה חברתית, הבוחנות עד כמה זמינים לבני הנוער סוגים שונים של תמיכה: תמיכה רגשית, תמיכה אינסטרומנטלית, ייעוץ והדרכה, והשתתפות חברתית (עטר-שוורץ, 2016).

Kvebaek Family Sculpture Technique (KFST). כלי הבוחן את החשיבות של דמויות שונות במשפחה (Cromwell, Fournier, & Kvebaek, 1980). זהו הליך סמלי, שבו המשתתפים מתבקשים למקם את דמויות המשפחה שלהם במקומות שונים כדי לדעת את מידת הקרבה שביניהם ואת תחושותיהם כלפי אותן הדמויות (Gardner, 2004a).

Family Assessment Measure (FAM). שאלון שפותח כדי לבחון את החוזקות ואת החולשות במערכת המשפחתית. בשאלון שבעה מדדים: מילוי משימות, חלוקת תפקידים, תקשורת, ביטוי רגשי, מעורבות רגשית, שליטה וערכים ונורמות. ילדי האומנה שהשתתפו במחקר התבקשו למלא את השאלות פעמיים: בהקשר המשפחה הביולוגית ובהקשר משפחת האומנה (Kufeldt et al., 1995).

Sibling Relationship Questionnaire (SRQ). כלי הבוחן את הקשר עם האחים הביולוגיים, הכולל 12 ממדים של קשרים חיוביים ושלייליים עימם. לדוגמה: "עד כמה אתה עוזר לאחייך או לאחותך אם יש משהו שהם אינם יכולים לעשות בעצמם?" (Furman & Buhrmester, 1985).

The Children's Depression Inventory Negative Self-Esteem subscale (CDI-SE). מדדים אחדים מכלי זה הותאמו לילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית

(Kovacs, 1992). עם המדדים שהותאמו נמנים הקרבה לאם הביולוגית: בני הנוער נשאלו אם היו רוצים לראות את אימם הביולוגית יותר, פחות או במידה הקיימת, באיזו תדירות הם עושים משהו מהנה עם אימם הביולוגית ובאיזה תדירות הם מדברים עם אימם על משהו חשוב באמת בחייהם; והקרבה לדמות המטפלת: בני הנוער נשאלו עד כמה הם חשים שלמטפל שלהם אכפת מהם ועד כמה הם חשים קרובים אליו (Farineau et al., 2013).

The Loneliness and Social Dissatisfaction Questionnaire for Young Children (LSDQ). מידת הקרבה לחברים נמדדה באמצעות 16 שאלות העוסקות בבדידות, בקשר עם קבוצת השווים ובאיכות הקשר עם חברים (Farineau et al., 2013).

Perceptions of Social Climate. שאלון הכולל 62 שאלות, שפותח על בסיס שאלון לאקלים חברתי בבתי ספר והותאם לפנימיות (Lanctôt et al., 2016; Mathys et al., 2013).

Revised Social Climate Scale (RSCS) (תפיסת אקלים חברתי בפנימיות). שאלון הבוחן את תפיסות החניכים בכל הקשור לאקלים החברתי בפנימייה. בשאלון חמישה ממדים: תמיכת המטפלים, נוקשות המטפלים, התנהגויות בני הנוער, המידה שבה המקום ידידותי לילדים ושביעות הרצון הכללית מהחיים בסביבה (Colton, 1989). השאלון תורגם לעברית ונמצא מהימן (Pinchover & Attar-Schwarz, 2014).

Perception of Practices on the Residential Unit. כלי שפותח לצורך מחקר בקרב בנות נוער בפנימיות (Lanctôt et al., 2016). בכלי ארבעה תתי מדדים הבוחנים עד כמה החניכות תופסות את הכללים ואת החוקים בפנימייה כהוגנים ובברורים, עד כמה הם הוגנים כלפיהן אישית ואם הן יכולות להביע את דעתן בקשר להם.

Multidimensional Students Life Satisfaction Scale (MSLSS). שאלון שפותח לבחינת שביעות הרצון של תלמידים, תורגם לעברית ועבר אדפטציה לחניכי פנימיות (Gilman & Handwerk, 2001; Schiff et al., 2006). השאלון כולל גם שאלות כלליות על שביעות רצון וגם 53 פריטים העוסקים בשביעות רצון מרבדים מוגדרים בחיים: משפחה, חברים, בית ספר, סביבת מגורים ועצמי.

Self-representation questionnaire for youths in residential care (SRQYRC). שאלון שפותח לצורך מחקר על ייצוג עצמי של בני נוער בהשמה.

בשאלון מתבקשים המשתתפים לדרג עד כמה מאפיינות אותם 37 תכונות, כגון "חברותי", "נקי", "עוזר", "מצחיק" וכדומה (Patricio, Calheiros, & Martins, 2016).

Computerised Self-Interviewing Technology (CASI). כלי זה פותח במטרה להקל את איסוף הנתונים בקרב ילדים בהשמה חוץ-ביתית. ילדים ובני נוער נשאלו שאלות פתוחות וסגורות על השמה חוץ-ביתית, כגון "האם היית רוצה לשנות משהו ביחס לקשר שלך עם המשפחה או החברים" ו"האם אתה מרגיש ביטחון במקום שבו אתה גר", והתבקשו להקליט או להקליד את תשובותיהם באמצעות תוכנת המחשב Viewpoint. לכל ילד הוקצה קוד לגישה אישית לתוכנה, וניתנה לו האפשרות לחזור ולמלא את השאלון בהזדמנויות שונות.

Self-concept clinical inventory. כלי הבוחן היבטים חברתיים ורגשיים של זהות עצמית, הכולל 20 פריטים. לדוגמה: "אני חושב שאני אדם נחמד" (Vaz Serra, 1986).

כלים אחרים. מחקרים אחרים, בעיקר אלו שבחנו את הקשר שבין מאפיינים שונים של חוויית ההשמה בפנימייה ובין תפקוד בפנימייה או תוצאות ההשמה, השתמשו בכלים כמותיים אחרים. במקור נועדו רוב הכלים למחקר בקרב ילדים באוכלוסייה הכללית, ובמקרה הצורך הם הותאמו למחקר בקרב ילדים בהשמה חוץ-ביתית. לדוגמה, כלים העוסקים באיכות חיים וכלים העוסקים בחשיפה לאלימות נלקחו מעולם התוכן הבית ספרי (Attar-Schwarz, 2017).

5.6 סיכום הסקירה המתודולוגית

מן הסקירה המתודולוגית עולה כי המחקרים העוסקים בחוויית ההשמה של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית אינם אחידים בכמה רבדים. המחקרים נערכו במדינות שונות, מדגמיהם בגדלים שונים, הם נערכו בקרב בני גילים שונים וחוקריהם נקטו כלי מחקר וניתוח שונים, גיוון המקשה את השוואת הממצאים ואת הכללתם. אפשר לראות כי לאור אופיו הסובייקטיבי של הנושא, במרבית המחקרים ננקטו שיטות מחקר איכותניות, ובעיקר ראיונות עם ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית. המחקרים נחלקו למחקרי חתך ומחקרים רטרוספקטיביים. מרבית המחקרים התמקדו בבני נוער ובוגרי השמה צעירים, ואילו חוויית ההשמה של ילדים צעירים יותר קיבלה פחות מקום בספרות הקיימת.

6. סיכום, מסקנות והמלצות

בסקירת הספרות הנוכחית התמקדנו בחוויית ההשמה החוץ-ביתית של ילדים, בני נוער ובוגרים. בסקירה בחנו הן את הממצאים העיקריים המוצגים בספרות המחקר בעולם ובישראל, הן את המתודולוגיה שננקטה בהם. להלן יוצגו מגבלות המחקר הקיים בתחום והמלצות לפרקטיקה, למדיניות ולמחקר עתידי.

6.1 מגבלות המחקר הקיים

ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית מקבלים מעט הזדמנויות להשמיע את קולם בכל הקשור לחוויית ההשמה החוץ-ביתית (Hyde & Kammerer, 2009), אך בסקירה הנוכחית ניכר כי יותר ויותר מחקרים בשנים האחרונות בחנו את החוויה הסובייקטיבית של ילדים ובני נוער בהשמה ותרמו להעשרת הידע על חוויית ההשמה של ילדים ובני נוער. עם זאת, בסקירה אפשר להבחין בכמה מגבלות למחקר הקיים: ראשית, לעומת חלק מהנושאים הנוגעים לחוויית ההשמה (כגון השפעת אי יציבות על חוויית ההשמה או קשרים עם משפחת האומנה), שנבחנו הרבה יחסית, תחומים אחרים (כגון תפיסה סובייקטיבית של הקשר עם האחים הביולוגים או מאפיינים פיזיים של ההשמה) נבחנו פחות. במרבית המחקרים התמקדו החוקרים בחוויות של ילדים, בני נוער ובוגרים שהושמו במשפחות אומנה, ורק במיעוטם בחנו בחוקרים את חוויות הילדים, בני הנוער והבוגרים שהושמו בפנימיות. הדבר נובע מכך שברוב העולם מרבית הילדים המוצאים מביתם מושמים במסגרת אומנה. לעומת זאת, בישראל מרבית ההשמה החוץ-ביתית היא בפנימיות, ורק מיעוט הילדים ובני הנוער מושמים במשפחות אומנה. עוד מגבלה למחקר הקיים קשורה להיקפו: המחקר המתמקד בחוויית ההשמה בישראל מועט, ורובו עוסק בבוגרי השמה ובחוויית היציאה מהשמה (סולימני-אעידן, 2012, 2015; Sulimani-Aidan); או במחקרים שנעשו סביב סוגיות כגון מוגנות (Attar-Schwarz, 2017), תמיכה חברתית (Pinchover & Attar-Schwarz, in press) או איכות חיים (Davidson-Arad, 2010). לבסוף, ההבדלים המתודולוגיים הרבים בין המחקרים, הבדלים הקשורים הן לתוכן המחקרים הן לשיטות המחקר, מקשים לסכם את הממצאים ולהכלילם (Holland, 2009). מן הסיקורה עולה כי גם מחקרים שבחנו תת נושא זהה, לכאורה, בחוויית ההשמה לא בהכרח עשו זאת בצורה זהה, באמצעות אותם כלים או שאלות, בקרב אותה אוכלוסייה או באותו מדגם.

6.2 מסקנות והמלצות לפרקטיקה ומדיניות

בסקירה מוצג בפרוטרוט הידע הקיים על חוויות ההשמה החוץ-ביתית של ילדים ובני נוער. על אף מגבלות המחקר הקיים, ניכר כי יש בו כדי להשפיע על הפרקטיקה, על המדיניות ועל המחקר עתידי. מן המחקר הקיים עולה כי הן באומנה הן בפנימיות יש ליצור מערכת השמה המציבה את הילד במרכז. על מערכת מסוג זה להאזין לילדים עצמם ולהבין את הצרכים האינדיבידואליים של כל ילד וילד (Voice for the child in care, 2004).

6.2.1 המלצות משתתפי המחקרים

כחלק מתפיסת עולם זו, ולפי תפיסת המחקר האיכותנית, המאמינה כי אחד מתפקידי המחקר הוא לספק במה למשתתפיו, במחקרים אחדים על חוויית ההשמה של ילדים ובני נוער ביקשו החוקרים מהמשתתפים לחלוק גם את המלצותיהם לשיפור חוויית ההשמה. במחקרים אלו הביעו הילדים ובני הנוער (בעיקר בפנימיות) את רצונם בקשר אישי הדוק יותר עם המטפלים בהם ובפעילויות אישיות רבות יותר עימם (Greer, 2015). בני הנוער המליצו שבמסגרות ההשמה יציבו פחות חוקים והגבלות, הביעו את דעתם כי החניכים המתנהגים בצורה נאותה הם האמורים לקבל תשומת לב, ולא החניכים המתנהגים בצורה לא נאותה, וציינו שהצוות צריך להיות עקבי בתגובותיו (Greer, 2015; Berridge et al., 2012). הילדים ובני הנוער שהשתתפו במחקרים המליצו גם לאפשר לשוהים במסגרות ההשמה לראות את הוריהם ואחיהם הביולוגיים בתדירות גבוהה יותר ולשמור עימם על קשר רציף (Bogolub, 2008; Heptinstall et al., 2001).

6.2.2 המלצות הנוגעות למעבר להשמה

מן הממצאים עלה כי המעבר להשמה חוץ-ביתית אינו פשוט ואף טראומטי. רבים מהמשתתפים ציינו שהמעבר לא הוסבר להם כראוי ותיארו את חוסר האונים שחשו בגינו. ממחקרים אלו עולה כי הכנת הילדים לקראת הוצאתם מהבית והסברים ברורים מדוע מוציאים אותם, לאן הם הולכים וכיצד יוכלו לשמור על קשר עם משפחתם הביולוגית יכולים להפחית את תחושת חוסר הבהירות והטראומה הנובעות מהמעבר.

6.2.3 המלצות הנוגעות להתמודדות עם אובדן וטראומה

מן המחקרים עולה כי גם אובדן וטראומה הם חלק מתוצאות ההשמה החוץ-ביתית, וכי הם נקשרים הן לחוויית המעבר הן לשהות במסגרת החדשה. כמו כן עולה כי ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית מרגישים כי אינם מקבלים הכרה או לגיטימציה לאובדן שחוו. מתן אפשרות לילדים ולבני נוער בהשמה להביע

את רגשות האובדן והאבל שהם חשים בעקבות הפרדה ממשפחתם הביולוגית ומהסביבה המוכרת להם, והכרה בלגיטימיות התחושות המובעות, יכולים לתרום לחוויית ההשמה החוץ-ביתית ולמזער את נזקי המעבר (Mitchell, 2017).

6.2.4 המלצות הנוגעות לקשר עם המשפחה הביולוגית

למשפחה הביולוגית משקל רב בתפיסות של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית, ובכל הנוגע למדיניות ולפרקטיקה של השמה חוץ-ביתית יש לשים דגש על הקשר עימה. הממצאים בספרות אינם אחידים. מקצת המחקרים מראים כי ילדים ובני נוער היו רוצים לשוב ולהתאחד עם משפחתם הביולוגית, ואחרים מראים כי ילדים ובני נוער, בעיקר אלו שחוו התעללות והזנחה בעברם, תופסים את המעבר להשמה חוץ-ביתית הכרחי וחיובי. עם זאת, כמעט כל המחקרים מצביעים כי הילדים ובני הנוער בהשמה רוצים קשר הדוק יותר עם המשפחות הביולוגיות שלהם, ובכלל זה ההורים והאחים. חשיבות הקשר עם ההורים הביולוגיים ותפקיד מערכת ההשמה, העובדים הסוציאליים ומנהלי המסגרות לאפשר ולעודד קשר זה הוא נושא שנחקר רבות בשנים האחרונות. מחקרים כמותיים מצאו שקידום הקשר הזה עם המשפחה הביולוגית תורם לתוצאות חיוביות יותר מן ההשמה (ראו סקירה אצל עטר-שוורץ, 2016). קיום אירועים עם ההורים ואספות הורים בתדירות קבועה, הקצאת איש קשר או רכז בפנימייה שיהיה אחראי לקיום הקשר עם ההורים, וקידום נהלים ברורים ואחידים במשרד הרווחה בכל הנוגע לקשר בין מסגרת ההשמה ובין ההורים, כל אלו יכולים לתרום לנושא. במדיניות של משרד הרווחה בכל הקשור למסגרות ההשמה הקשר עם האחים הביולוגיים הודגש פחות, אולם בסקירה הנוכחית ניכרים הן המקום המרכזי של האחים הביולוגיים בתפיסת התמיכה החברתית של ילדים ובני נוער בהשמה, הן רצונם של הילדים ובני הנוער בהשמה בקשר עם אחיהם (למשל Pinchover & Attar-Schwarz, in press). על העובדים במסגרות ההשמה לעודד אפשרויות לקשר עם האחים ולפתח קשרים אלו. למשל, הכללת האחים בימי ביקור בפנימייה או הרחבת מרכזי הקשר ממפגשים עם ההורים למפגשים כלל משפחתיים או למפגשי אחים יכולות לתרום להשגת המטרה. קידום הקשר עם ההורים הביולוגיים נמצא חשוב גם בקרב ילדים המושמם במשפחות אומנה. עם זאת, כדי שהקשר עם המשפחה הביולוגית יתרום לילד יש לטפח קשרים חיוביים ונטולי קונפליקטים בין משפחת האומנה לבין המשפחה הביולוגית. על עובדים סוציאליים לעודד שיח בין המשפחה הביולוגית למשפחת האומנה ולקיים מפגשים משותפים ביניהן. עם זאת, חשוב לזכור שבמקרה שהילדים סבלו מפגיעה מצד הוריהם הביולוגיים קשר איתם לא נמצא תמיד מועיל לילד (Boyle, 2017).

6.2.5 המלצות הנוגעות לאי יציבות בהשמה

אחד הנושאים המובהקים שעלו בסקירת הספרות הוא הקשיים הנוצרים בעקבות אי יציבות וריבוי מעברים בהשמה. מערכת שאינה יציבה, הדורשת מהילדים או מבני הנוער להסתגל פעם אחר פעם למסגרת השמה חדשה, משפיעה דרמטית על חוויית ההשמה שלהם, על היכולת שלהם לפתח יחסי אמון עם המטפלים בהם ועל היכולת שלהם להפיק את המרב מההשמה החוץ-ביתית (Jones & Kruk, 2005). על פי עמדת האו"ם, במקרים שבהם אין ברירה אלא להוציא את הילדים מהבית, על המערכת להשקיע מאמץ רב יותר ביצירת מסגרות קבועות לילדים כל עוד אינם יכולים לחזור לקהילה, ולהפחית ככל האפשר את המעברים בין מסגרות ההשמה (Hiller, 2017). כדי לייצר תחושת קביעות גם במקרים שבהם תנודות בין הבית ומערכת ההשמה ובין מסגרות ההשמה השונות בלתי נמנעות, אפשר למנות דמות קבועה ויציבה שתתאם את ההשמה ותהיה אחראית לילד לאורך כל התהליך. למשל, במחקר שנערך בארצות הברית בקרב 17 בני נוער באומנה נמצא כי דמות מנטור קבועה, התומכת רגשית בבני הנוער בהשמה ומלווה את התהליך, חשובה להם ביותר ומקנה להם תחושת ביטחון (Greenson et al., 2015).

6.2.6 המלצות הנוגעות לתחושת מוגנות בהשמה

בסקירה נמצא כי ריבוי מעברים בין מסגרות והשמה במסגרת פנימייתית ולא במשפחת אומנה גורמים תחושת חוסר ביטחון ומוגנות, בעיקר בקרב בנות בהשמה. לאור ההיסטוריה האישית של ילדים ובני נוער בהשמה, הכוללת פעמים רבות הזנחה והתעללות בטרם הכניסה למערכת, יצירת סביבה בטוחה בזמן ההשמה הכרחית וקריטית (Lanctôt et al., 2016). כדי לענות על צורך הילדים ובני הנוער בהשמה, ובעיקר אלו שחוו טראומה בעברם, בתחושת הגנה, ביטחון ואמון, יש לפתח תוכניות התערבות וטיפול מכוונות טראומה (Zelechowski et al., 2013). כמו כן עולה בבירור הצורך ליישם בפנימיות תוכניות למניעת אלימות בין כותליהן ולטיפול באלימות המתגלעת בהן. יש להכשיר את צוות הפנימייה בכל הרמות להתמודד עם אלימות בפנימייה באמצעות השתלמויות, הכשרה והדרכה בנושא האלימות (עטר-שוורץ, 2010).

6.2.7 המלצות הנוגעות לחוויה החינוכית של ילדים ובני נוער בהשמה

החוויה החינוכית של ילדים ובני נוער בפנימיות נמצאה גם היא חשובה מאוד. המחקרים הראו כי מרבית בני הנוער והילדים מרגישים שאינם מקבלים מספיק תמיכה, עידוד או הזדמנויות להצלחה אקדמית. מחקרים בקרב בוגרי השמה גרסו שהמצב פוגע ביכולת לצאת לחיים עצמאיים ולהצליח בהם. קידום מרכזי למידה

בפנימיות, פיתוח תוכניות העשרה בשעות אחר הצהריים והכשרת צוות הפנימייה לתמוך בלימודי הילדים ובני הנוער באופן ממוקד, כל אלו יכולים לתרום ליצירת חוויה חיובית יותר במסגרת הבית ספרית (Jackson, 2010).

6.2.8 המלצות הנוגעות לתחושת שייכות, לזהות עצמית ולדימוי עצמי

תחושת שייכות, זהות עצמית ודימוי עצמי עלו גם הם באחדים מן המחקרים, כנושאים הקשורים לחוויית ההשמה באופן מובהק. ילדים, בני נוער ובוגרי השמה רבים תיארו את חוויית ההשמה כחוויה של חוסר שייכות, של פיתוח זהות ודימוי עצמי שליליים ונמוכים וכחוויה של סטיגמה עצמית ושל שאיפה לנורמליזציה. ילדים שהושמו בקרב משפחות שונות אתנית או תרבותית מהם חשו תחושה גדולה של חוסר שייכות. שאיפת הילדים ובני הנוער לנורמליזציה ותחושתם שאינם שייכים הן נושאים שיש להקדיש להם מחשבה בפרקטיקה ובמדיניות של ההשמה החוץ-ביתית. ילדים ובני נוער רבים העלו את הרצון להיות כמו ילדים חיים בקרב משפחתם ככל האפשר, ויש לתכנן דרכים לעשות זאת במסגרות השמה חוץ ביתיות. בהקשר זה מציבות את האתגר העיקרי המסגרות פנימייתיות, השונות במהותן למסגרות ביתיות. מעבר למסגרות פנימייתיות קטנות וקבוצתיות יותר, הפחתת ההגבלות על בני הנוער והילדים בפנימיות ומתן מקום ליותר אינדיבידואליזציה בתוך המסגרת יכולים לתרום לפיתוח תחושת שייכות, לנורמליזציה ולטיפוח דימוי עצמי וזהות עצמית חיוביים.

6.2.9 המלצות הנוגעות למאפיינים אחרים של חוויית ההשמה

לבסוף, אף שנחקרו פחות, גם מאפיינים פיזיים של המסגרת כגון אוכל, מגורים והלבשה נמצאו משמעותיים באפיון חוויית ההשמה החוץ-ביתית (Emond, 2014). שיפור התנאים הפיזיים של ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית, מתן אפשרות בחירה ויצירת דמיון רב יותר למסגרת הביתית יכולים לתרום לתחושת השייכות ולפיתוח הדימוי העצמי. תפריט מגוון ומזון נגיש יכולים להפחית את תחושת המוסדות בפנימיות ולתרום לתחושת נורמליזציה של החניכים. שיתוף החניכים בקביעת התפריט ובהכנת הארוחות יכול להיות חלק מהתהליך הטיפולי ולהקנות לחניכים תחושה של ביטחון ושליטה (ראו סקירה בנושא התזונה והתנאים הפיזיים בפנימייה וחשיבותם אצל עטר, 2006; 2009; Attar-Schwartz, 2008).

6.3 המלצות למחקר עתידי

מלבד המלצות לפרקטיקה ולמדיניות בתחום ההשמה חוץ-ביתית, בידע העולה בסקירה הנוכחית אפשר להיעזר גם לפיתוח מחקר עתידי העוסק בחוויה של ילדים

ובני נוער בהשמה. ראשית, מן הסקירה עולה כי חוויית ההשמה החוץ-ביתית נבחנה בישראל בצורה חלקית בלבד, וכי עד כה התמקדו החוקרים בעיקר בסוגיות כגון מוגנות ואיכות חיים. ישנה חשיבות גדולה להעשרת המחקר בנושא בישראל, הן משום שמבנה מערכת ההשמה החוץ-ביתית בישראל שונה מזה שבשאר העולם המערבי, הן משום הקושי להכליל את ממצאי המחקרים שנסקרו, ובעיקר הממצאים האיכותניים, על אוכלוסייה שונה ועל ארץ שונה. מן המחקרים עולה כי שיטות מחקר איכותניות יכולות להעמיק את ידיעותינו בכל הקשור לתחושותיהם ולחווייתיהם של ילדים, בני נוער ובוגרי השמה חוץ-ביתית. לפיכך, מחקרים באמצעות ראיונות, תצפיות וקבוצות מיקוד יעשירו את הידע הקיים על חוויית ההשמה בישראל. עם זאת, מחקרים איכותניים אינם מאפשרים לבחון מדגם גדול ומייצג, ועל כן, כדי לבסס גם מצג עומק מחד גיסא וגם מצג רוחב מאידך גיסא, יש לשלב בחקר חוויית ההשמה גם מחקרים איכותניים וגם מחקרים כמותיים. לבסוף, מרבית המחקרים בתחום התמקדו בילדים ובני נוער בני עשר ומעלה. אימוץ טכניקות ייחודיות למחקר בקרב ילדים צעירים, כגון שימוש בתמונות, משחקי תפקידים, ציור וכדומה, יכול לתרום לפיתוח הידע העוסק בחוויית ההשמה של ילדים אלו.

כדי להבין את חוויית ההשמה עצמה במלואה, וכדי לשפר את איכות ההשמה החוץ-ביתית ולחדד את המדיניות והפרקטיקה של מסגרות הטיפול והרווחה בישראל, עלינו לשמוע את הקולות שמעלים הילדים ובני הנוער החווים את ההשמה על בשרם (Schofield, 2002). האזנה לילדים ולבני הנוער בהשמה היא חובה מוסרית לכל המשתתפים בקביעת הפרקטיקה והמדיניות הקשורות להשמה (Nybell, 2013). הסקירה הנוכחית מציגה את הידע שהתקבל מן הילדים ומבני הנוער בהשמה עצמם, ולפיכך יש בה כדי לתרום לפיתוח מדיניות, פרקטיקה ומחקר הקשובים לצורכים הילדים ובני הנוער בהשמה.

מקורות

אברהם, ש', דיניסמן, ת' וזעירא, ע'. (2012). בוגרי פנימיות חינוכיות בישראל: תפיסתם את הגורמים התורמים להצלחה והמעכבים הצלחה במעבר לחיים עצמאיים. **חברה ורווחה, לב (1), 9-37.**

ביבי, ו', אורן-צ'יפמן, ת' ובלנרו-אדיב, ר'. (2016). **חיבוק חזק ולא כואב: הטיפול ה'טוב דיו' בילדים המוצאים מביתם.** תל אביב: רסלינג.

הצעת חוק השמה חוץ-ביתית של ילדים. התשע"ו-2016, פ/3308/20.

יבלברג, י'. (2013). **השמה חוץ-ביתית: נייר עמדה.** פרדס חנה כרכור: מכון דו-עת.

לב שדה, ד'. (2016). **הפנים האמתיות של הטיפול בילדים בסיכון במדינת ישראל.** ירושלים: משרד הרווחה.

מוכמל, ע'. (2004). **לגדול במשפחתון: החוויה והשפעתה על חיי הבוגרים** (עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך"). אוניברסיטת חיפה.

סולימני-אעידן, י'. (2012). חוקיית המעבר לחיים עצמאיים של בוגרי פנימיות בישראל. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, כ(36), 145-162.**

עטר, ש'. (2006). **מאפיינים של הילד, המשפחה והפנימייה כמנבאים תפקוד פסיכו-חברתי וחינוכי של ילדים ובני נוער בפנימיות שיקומיות, טיפוליות ופוסט-אשפוזיות** (עבודת גמר לקבלת תואר "דוקטור"). האוניברסיטה העברית, ירושלים.

עטר-שוורץ, ש'. (2010). **תפקודם הרגשי-התנהגותי של חניכים בפנימיות שיקומיות וטיפוליות: תרומתם של מאפיינים אישיים, מאפיינים מוסדיים, ומאפייני אקלים חברתי: מחקר מזווית הראייה של החניך, המנהל והצוות.** ירושלים: האוניברסיטה העברית.

עטר-שוורץ, ש'. (2016). **תמיכה חברתית בחיי בני נוער בפנימיות חינוכיות מצד משפחתם, קבוצת השווים והפנימייה: דוח מסכם.** תל אביב: הפורום הציבורי.

פינצ'ובר, ש' ועטר-שוורץ, ש'. (2012). תפקוד התנהגותי ורגשי של ילדים ובני נוער בפנימיות רווחה: תרומתם של מאפיינים אישיים, קרבתות לאלימות והערכת האקלים החברתי בפנימייה. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, כ(36), 61-90.

פסטה-שוברט (2015). "פליטים בעל כורחם": מעברים, אי-שייכות, כאב ואובדן בחייהם של בוגרי השמות חוץ-ביתיות. בתוך ע' גרופר וש' רומי (עורכים), **ילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל** (כרך ב, עמ' 17-39). רעננה: מכון מופ"ת.

Affronti, M., Rittner, B., & Semanchin Jones, A. M. (2015). Functional adaptation to foster care: Foster care alumni speak out. *Journal of Public Child Welfare*, 9(1), 1-21.

Ahmed, K., Windsor, L., & Scott, S. (2015). In their own words: abused children's perceptions of care provided by their birth parents and foster carers. *Adoption & Fostering*, 39(1), 21-37.

Anctil, T. M., McCubbin, L. D., O'Brien, K., & Pecora, P. (2007). An evaluation of recovery factors for foster care alumni with physical or psychiatric impairments: Predictors of psychological outcomes. *Children and Youth Services Review*, 29(8), 1021-1034.

Attar-Schwartz, S. (2008). Emotional, behavioral and social problems among Israeli children in residential care: A multi-level analysis. *Children and Youth Services Review*, 30(2), 229-248.

Attar-Schwartz, S. (2009). School functioning of children in residential care: The contributions of multilevel correlates. *Child Abuse & Neglect*, 33(7), 429-440.

Attar-Schwartz, S. (2017). Experiences of Victimization by Peers and Staff in Residential Care for Children at Risk in Israel from an Ecological Perspective. In A. V. Rus, S. R. Parris, & E. Stativa (Eds.), *Child maltreatment in residential care: History, research, and current practice* (pp. 269-299). New York: Springer.

Attar-Schwartz, S., & Khoury-Kassabri, M. (2015). Indirect and verbal victimization by peers among at-risk youth in residential care. *Child Abuse & Neglect*, 42, 84-98.

Baker, A. J. L., Ashare, C., & Charvat, B. J. (2009). Substance use and dependency disorders in adolescent girls in group living programs: Prevalence and associations with milieu factors. *Residential Treatment for Children & Youth*, 26(1), 42-57.

Baker, A. J. L., Creegan, A., Quinones, A., & Rozelle, L. (2016). Foster children's views of their birth parents: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 67, 177-183.

- Bath, H. (2015). Out of home care in Australia: Looking back and looking ahead. *Children Australia, 40*(4), 310–315.
- Bergold, J., & Thomas, S. (2012). Participatory research methods: A methodological approach in motion. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung, 37*(4), 191–222.
- Berrick, J. D., Frasch, K., & Fox, A. (2000). Assessing children's experiences of out-of-home care: Methodological challenges and opportunities. *Social Work Research, 24*(2), 119–127.
- Berridge, D. (2007). Theory and explanation in child welfare: Education and looked-after children. *Child & Family Social Work, 12*(1), 1–10.
- Berridge, D., Biehal, N., & Henry, L. (2012). *Living in children's residential homes* (Research Report). London: DfE.
- Biehal, N. (2012). A sense of belonging: Meanings of family and home in long-term foster care. *British Journal of Social Work, 44*(4), 955–971.
- Blum, G. S. (1962). A guide for research use of the Blacky Pictures. *Journal of Projective Techniques, 26*(1), 3–29.
- Blunt, A., & Dowling R. (2006) *Home*. London: Taylor Francis.
- Boden, J. M., Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (2008). Does adolescent self-esteem predict later life outcomes? A test of the causal role of self-esteem. *Development and psychopathology, 20*(1), 319–339.
- Bogolub, E. (2008). Child protective services investigations and the transition to foster care: Children's views. Families in Society: *The Journal of Contemporary Social Services, 89*(1), 90–99.
- Boss, P. (1999). *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Boss, P. (2006). *Loss, trauma, and resilience: Therapeutic work with ambiguous loss*. New York: WW Norton & Company.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Boyle, C. (2017). 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?' A systematic review. *Child & Family Social Work, 22*(S1), 22–33.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology, 22*(6), 723–742.

- Brown, S. R. (1980). *Political subjectivity: Applications of Q methodology in political science*. New Haven: Yale University Press.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(2), 226–244.
- Byrne, D. (2016a). *Around the table: Food work in children's residential services in Ireland* (Doctoral dissertation). Institute of Technology Sligo.
- Byrne, D. (2016b). Governance of the table: Regulation of food and eating practices in residential care for young people. *Administration, 64*(2), 85–108.
- Calheiros, M. M., & Patrício, J. N. (2014). Assessment of needs in residential care: Perspectives of youth and professionals. *Journal of Child and Family Studies, 23*(3), 461–474.
- Calheiros, M. M., Lopes, D., & Patrício, J. N. (2011). Assessment of the needs of youth in residential care: Development and validation of an instrument. *Children and Youth Services Review, 33*(10), 1930–1938.
- Calheiros, M. M., Patrício, J. N., & Graça, J. (2013). Staff and youth views on autonomy and emancipation from residential care: A participatory research study. *Evaluation and Program Planning, 39*, 57–66.
- Casas, F. (2016). Children, adolescents and quality of life: The social sciences perspective over two decades. In F. Maggino (Ed.), *A life devoted to quality of life* (pp. 3–21). Dordrecht: Springer.
- Cashmore J. & Paxman M. (2006a) *Wards leaving care: Four to five years on*. Sydney: New South Wales Department of Community Services.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (2006b). Wards leaving care: Follow up five years on. *Children Australia, 31*(3), 18–25.
- Cashmore, J. & Paxman M. (1996). *Wards leaving care: A longitudinal study*. Sydney: New South Wales Department of Community Services.
- Cassidy, J. & Asher, S. R. (1992). Loneliness and peer relations in young children. *Child Development, 63*(2), 350–365.
- Celeste, Y. S. C. (2006) *Perspectives of looked after children on school experience: a study conducted among primary school children in a children's home in Singapore* (Doctoral dissertation). Durham University.
- Chaney, C., & Spell, M. (2015). "In the system": A qualitative study of African American women's foster care stories. *Western Journal of Black Studies, 39*(2), 84–101.

- Chapman, M. V., Wall, A., & Barth, R. P. (2004). Children's voices: The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74(3), 293–304.
- Colbridge, A. K., Hassett, A., & Sisley, E. (2017). "Who am I?" How Female Care Leavers Construct and Make Sense of Their Identity. *SAGE Open*, 7(1), <https://doi.org/10.1177/2158244016684913>.
- Colton, M. (1989). Foster and residential children's perceptions of their social environments. *British Journal of Social Work*, 19(3), 217–233.
- Corrigan, P. W., Watson, A. C., & Barr, L. (2006). The self-stigma of mental illness: Implications for self-esteem and self-efficacy. *Journal of Social & Clinical Psychology*, 25(8), 875–884.
- Coy, M. (2009). "Moved around like bags of rubbish nobody wants": How multiple placement moves can make young women vulnerable to sexual exploitation. *Child Abuse Review*, 18(4), 254–266.
- Cromwell, R. E., Fournier, D., & Kvebaek, D. (1980). *The Kvebaek family sculpture technique: A diagnostic and research tool in family therapy*. Jonesborough, TN: Pilgrimage.
- Crum, W. (2010). Foster parent parenting characteristics that lead to increased placement stability or disruption. *Children and Youth Services Review*, 32(2), 185–190.
- Csikszentmihalyi, M., & Hunter, J. (2003). Happiness in everyday life: The uses of experience sampling. *Journal of Happiness Studies*, 4(2), 185–199.
- Davidson-Arad, B. (2010). Four perspectives on the quality of life of children at risk kept at home and removed from home in Israel. *British Journal of Social Work*, 40(6), 1719–1735.
- Davidson-Arad, B., Dekel, R., & Wozner, Y. (2004). Correspondence in residents' and staff members' assessments of the quality of life of children in residential care facilities. *Social Indicators Research*, 68(1), 77–89.
- Day, A., Casey, S., Vess, J., & Huisy, G. (2012). Assessing the therapeutic climate of prisons. *Criminal Justice and Behavior*, 39(2), 156–168.
- Del Quest, A., Fullerton, A., Geenen, S., Powers, L. (2012). Voices of youth in foster care and special education regarding their educational experiences and transition to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 34(9): 1604–1615.
- Denenberg, P. (2016). *The experience of children and young people in long term foster care* (Doctoral dissertation). Lancaster University.

- Denzin, N. K., & Lincoln Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 1–32). Thousand Oaks, CA: Sage.
- DoH. (2001). *Children (leaving care) act 2000: Regulations and guidance*. London: DoH.
- Dunn, D. M., Culhane, S. E., & Taussig, H. N. (2010). Children's appraisals of their experiences in out-of-home care. *Children and Youth Services Review, 32*(10), 1324–1330.
- Ellingsen, I. T., Shemmings, D., & Størksen, I. (2011). The concept of 'Family' among Norwegian adolescents in long-term foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 28*(4), 301–318.
- Emond, R. (2003). Putting the care into residential care: The role of young people. *Journal of Social Work, 3*(3), 321–337.
- Emond, R. (2014). Longing to belong: children in residential care and their experiences of peer relationships at school and in the children's home. *Child & Family Social Work, 19*(2), 194–202.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Farineau, H. M., Stevenson Wojciak, A., & McWey, L. M. (2013). You matter to me: important relationships and self-esteem of adolescents in foster care. *Child & Family Social Work, 18*(2), 129–138.
- Farmer, E., Selwyn, J., & Meakings, S. (2013). 'Other children say you're not normal because you don't live with your parents'. Children's views of living with informal kinship carers: social networks, stigma and attachment to carers. *Child & Family Social Work, 18*(1), 25–34.
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us: A postscript to foster care*. New York: Columbia University Press.
- Finkelhor, D., Hamby, S., Turner, H., & Walsh, W. (2016). Ethical issue in surveys about children's exposure to violence and sexual abuse. In C. A. Cuevas, & C. M. Rennison (Eds.), *The Wiley handbook on the psychology of violence* (pp. 24–48). Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Flavell, J. H. (1992). Cognitive development: Past, present, and future. *Developmental Psychology, 28*(6), 998–1005.
- Folman, R. D. (1998). "I was taken": How children experience removal from their parents preliminary to placement into foster care. *Adoption Quarterly, 2*(2), 7–35.

- Fortier, A. M., Ahmed, S., Castañeda, C., & Sheller, M. (Eds.). (2003). *Uprootings/Regroundings: Questions of home and migration*. Oxford: Berg.
- Fox, A., & Berrick, J. D. (2007). A response to No One Ever Asked Us: A review of children's experiences in out-of-home care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 24(1), 23–51.
- Furlong, M. J., Morrison, R., & Boles, S. (1991). California school climate and safety survey. *Paper presented at the annual meeting of the California Association of School Psychologists*, Los Angeles, CA.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child development*, 56(2), 448–461.
- Fusco, R. A., & Ruktis, M. E. (2013). "They brought me in like I was their own kid": Youth and caregiver perceptions of out-of-home care. In H. Cahalane (Ed.), *Contemporary issues in child welfare practice* (pp. 17–38). New York: Springer.
- Gallagher, B., & Green, A. (2012). In, out and after care: Young adults' views on their lives, as children, in a therapeutic residential establishment. *Children and Youth Services Review*, 34(2), 437–450.
- Gardner, H. (2004a). Perceptions of family: Complexities introduced by foster care part 1: Childhood perspectives. *Journal of Family Studies*, 10(2), 170–187.
- Gardner, H. (2004b). Perceptions of family: complexities introduced by foster care part 2: Adulthood perspectives. *Journal of Family Studies*, 10(2), 188–203.
- Gaskell, C. (2010). 'If the social worker had called at least it would show they cared': Young care leaver's perspectives on the importance of care. *Children & Society*, 24(2), 136–147.
- Gee, C. B., & Rhodes, J. E. (2008). A social support and social strain measure for minority adolescent mothers: A confirmatory factor analytic study. *Child: Care, Health and Development*, 34(1), 87–97.
- Geenen, S., & Powers L. E. (2007). Tomorrow is another problem: The experiences of youth in foster care during their transition to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29(8), 1085–1101.
- Gifford-Smith, M. (2000). People in my life. Retrieved from <https://fasttrackproject.org/techrept/p/pml>
- Gilman, R., & Handwerk, M. L. (2001). Changes in life satisfaction as a function of stay in a residential setting. *Residential Treatment for Children & Youth*, 18(4), 47–65.

- Glisson, C., & Hemmelgarn, A. (1998). The effects of organizational climate and interorganizational coordination on the quality and outcomes of children's service systems. *Child Abuse & Neglect, 22*(5), 401–421.
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*(5), 581–586.
- Great Britain Department for Education. (2006). *Care matters: transforming the lives of children and young people in care*, Cm. 6932. London: DfES.
- Greene, R. R. (1991). The ecological perspective: An eclectic theoretical framework. In R. R. Greene (Ed.), *Human behavior theory and social work practice* (pp. 261–296). New Jersey: Transaction Publishers.
- Greer, A. (2015). *Relationships Matter? Multiple perspectives on children's attachment experiences in group home settings* (Doctoral dissertation). University of Otago.
- Greenson, J. K. P., & Bowen, N. K. (2008). "She holds my hand": The experiences of foster youth with their natural mentors. *Children and Youth Services Review, 30*(10), 1178–1188.
- Greenson, J. K. P., Thompson, A. E., Ali, S., & Stern Wenger, R. (2015). It's good to know that you got somebody that's not going anywhere: Attitudes and beliefs of older youth in foster care about child welfare-based natural mentoring. *Children and Youth Services Review, 48*, 140–149.
- Hair, H. J. (2005). Outcomes for children and adolescents after residential treatment: A review of research from 1993 to 2003. *Journal of Child and Family Studies, 14*(4), 551–575.
- Happer, H., McCreddie, J., & Aldgate, J. (2006). Celebrating success: What helps looked after children succeed. Retrieved from <http://www.gov.scot/Resource/Doc/129024/0030718.pdf>.
- Harker, R. M., Dobel-Ober, D., Lawrence, J., Berridge, D., & Sinclair, R. (2003). Who takes care of education? Looked after children's perceptions of support for educational progress. *Child & Family Social Work, 8*(2), 89–100.
- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review, 102*(3), 458–489.
- Hawkins-Rodgers, Y. (2007). Adolescents adjusting to a group home environment: A residential care model of re-organizing attachment behavior and building resiliency. *Children and Youth Services Review, 29*(9), 1131–1141.
- Heathcote, C. (2015). *Children's perceptions of interactions with their caregivers in child and youth care centers* (Doctoral dissertation). North-West University, Evanston.

- Hébert, S. T., Lanctôt, N., & Turcotte, M. (2016). "I didn't want to be moved there": Young women remembering their perceived sense of Agency in the Context of placement instability. *Children and Youth Services Review, 70*, 229–237.
- Hedin, L. (2014). A sense of belonging in a changeable everyday life – a follow-up study of young people in kinship, network, and traditional foster families. *Child & Family Social Work, 19*(2), 165–173.
- Hedin, L., Höjer, I., & Brunnberg, E. (2011). Settling into a new home as a teenager: About establishing social bonds in different types of foster families in Sweden. *Children and Youth Services Review, 33*(11), 2282–2289.
- Heptinstall, E., Bhopal, K., & Brannen, J. (2001). *Adjusting to a foster family: Children's perspectives. Adoption & Fostering, 25*(4), 6–16.
- Herrick, M. (2002). *Alumni of foster care focus group*. Seattle, WA: Northwest Institute for Children and Families.
- Higgins, J. R., Higgins, D. J., Bromfield, L. M., & Richardson, N. (2007). Voices of Aboriginal and Torres Strait Islander children and young people in care. Retrieved from https://aifs.gov.au/cfca/sites/default/files/publication-documents/paper7_0.pdf
- Hiller, S. (2017). *Research report: Alternative care of children*. Jerusalem: State of Israel Ministry of Labor, Social Affairs & Services, Department of International Relations.
- Holden, M. J., Izzo, C., Nunno, M., Smith, E. G., Endres, T., Holden, J. C., & Kuhn, F. (2010). Children and residential experiences: A comprehensive strategy for implementing a research-informed program model for residential care. *Child Welfare, 89*(2), 131–149.
- Holland, S. (2009). Listening to children in care: A review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. *Children & Society, 23*(3), 226–235.
- Huebner, E. S. (1994). Preliminary development and validation of a multidimensional life satisfaction scale for children. *Psychological Assessment, 6*(2), 149–158.
- Huebner, E. S. (2001). *Manual for the multidimensional students' life satisfaction scale*. Unpublished manuscript, University of South Carolina, Columbia.
- Humphreys, C., Berridge, D., Butler, I., & Ruddick, R. (2003). Making Research Count: the development of 'knowledge-Based Practice'. *Research Policy and Planning, 21*(1), 41–49.

- Hutchinson, D. (2014). *Understanding the challenges of trauma theory application in caring for looked after children: An Interpretative Phenomenological Approach exploring foster carers' experiences*. University of Chester.
- Hyde, J., & Kammerer, N. (2009). Adolescents' perspectives on placement moves and congregate settings: Complex and cumulative instabilities in out-of-home care. *Children and Youth Services Review, 31*(2), 265–273.
- Jackson, S. (2010). Reconnecting care and education: from the Children Act 1989 to Care Matters. *Journal of Children's Services, 5*(3), 48–60.
- Jenaro, C., Verdugo, M. A., Caballo, C., Balboni, G., Lachapelle, Y., Otrebski, W., & Schalock, R. L. (2005). Cross-cultural study of person-centred quality of life domains and indicators: A replication. *Journal of Intellectual Disability Research, 49*(10), 734–739.
- Johansson, J., & Andersson, B. (2006). Living in residential care: Experiences in a treatment home for adolescents in Sweden. *Child and Youth Care Forum, 35*(4), 305–318.
- Johnson, E. (2017). *Capturing the voices of looked-after children via computerised assisted self-interviewing technology: A longitudinal approach* (Doctoral dissertation). University College London.
- Johnson, P. R., Yoken, C., & Voss, R. (1995). Family foster care placement: The child's perspective. *Child Welfare, 74*(5), 959–974.
- Jones, L. P. (2015). "Was taking me out of the home necessary?" Perspectives of foster youth on the necessity for removal. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services, 96*(2), 108–115.
- Jones, L., & Kruk, E. (2005). Life in government care: The connection of youth to family. *Child and Youth Care Forum, 34*(6), 405–421.
- Khoo, E., Mancinas, S., & Skoog, V. (2015). We are not orphans. Children's experience of everyday life in institutional care in Mexico. *Children and Youth Services Review, 59*, 1–9.
- Khoury-Kassabri, M., & Attar-Schwartz, S. (2014). Adolescents' reports of physical violence by peers in residential care settings: An ecological examination. *Journal of Interpersonal Violence, 29*(4), 659–682.
- Knorth, E. J., Harder, A. T., Zandberg, T., & Kendrick, A. J. (2008). Under one roof: A review and selective meta-analysis on the outcomes of residential child and youth care. *Children and Youth Services Review, 30*(2), 123–140.
- Kools, S. M. (1997). Adolescent identity development in foster care. *Family Relations 46*(3), 263–271.

- Kovacs, M. (1992). *CDI: Children's depression inventory*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Kufeldt, K., Armstrong, J., Dorosh, M. (1995). How children in care view their own and their foster families: A research study. *Child Welfare, 74*(3), 695–715.
- Lanctôt, N., Lemieux, A., & Mathys, C. (2016). The value of a safe, connected social climate for adolescent girls in residential care. *Residential Treatment for Children & Youth, 33*(3–4), 247–269.
- Leathers, S. J. (2003). Parental visiting, conflicting allegiances, and emotional and behavioral problems among foster children. *Family Relations, 52*(1), 53–63.
- Lee, R. E., & Whiting, J. B. (2007). Foster children's expressions of ambiguous loss. *The American Journal of Family Therapy, 35*(5), 417–428.
- Lipkin, S. (2016). *The educational experiences of looked after children: The views of young people in two London boroughs* (Doctoral dissertation). University College London.
- Luke, N., & Coyne, S. M. (2008). Fostering self-esteem: Exploring adult recollections on the influence of foster parents. *Child & Family Social Work, 13*(4), 402–410.
- Lundström, T., & Sallnäs, M. (2012). Sibling contact among Swedish children in foster and residential care: Out of home care in a family service system. *Children and Youth Services Review, 34*(2), 396–402.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Series Ed.). *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality and social development* (E. M. Hetherington, Ed., pp. 1–101). New York: Wiley.
- Madigan, S., Quayle, E., Cossar, J., & Paton, K. (2013). Feeling the same or feeling different? An analysis of the experiences of young people in foster care. *Adoption & Fostering, 37*(4), 389–403.
- Mahat-Shamir, M., Davidson Arad, B., Shilo, G., Adler, R., & Leichtentritt, R. D. (2016). The family in the view of Israeli adolescents in foster care. *Journal of Social Work, 18*(2), 201–221. <https://doi.org/10.1177/1468017316656092>.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology, 3*(5), 551–558.
- Marsh, S. C., & Evans, W. P. (2009). Youth perspectives on their relationships with staff in juvenile correction settings and perceived likelihood of success on release. *Youth Violence and Juvenile Justice, 7*(1), 46–67.

- Martin, P. Y., & Jackson, S. (2002). Educational success for children in public care: Advice from a group of high achievers. *Child & Family Social Work, 7*(2), 121–130.
- Mathys, C., Lanctôt, N., & Touchette, L. (2013). Validation d'une mesure de climat de groupe chez des adolescentes en centre de réadaptation: le vécu éducatif partagé au travers de trois dimensions essentielles. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology, 63*(2), 109–119.
- Mathys, C., Vitaro, F., & Born, M. (2014). Comment comprendre l'influence au sein de groupes d'adolescents: conflit sociocognitif ou apprentissage social? *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement, 46*(2), 289–300.
- McIntosh, I., Punch, S., Dorrer, N., & Emond, R. (2010). 'You don't have to be watched to make your toast': Surveillance and food practices within residential care for young people. *Surveillance and Society, 7*(3/4), 290–303.
- McKinney, J. S. (2011). The situated self and the negotiation of a "bad" identity in therapeutic foster care. *Children and Youth Services Review, 33*(7), 1217–1223.
- McLean, S. (2015). Managing behaviour in child residential group care: Unique tensions. *Child & Family Social Work, 20*(3), 344–353.
- McMillen, J. C., Rideout, G., Fisher, R., & Tucker, J. (1997). Independent-living services: The views of former foster youth. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services, 78*(5), 471–479.
- McMurray, I., Connolly, H., Preston-Shoot, M., Wigley, V. (2011). Shards of the old looking glass: Restoring the significance of identity in promoting positive outcomes for looked-after children. *Child & Family Social Work, 16*(2), 210–218.
- Melton, G. B. (2005). Treating children like people: A framework for research and advocacy. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 34*(4), 646–657.
- Mitchell, M. B. (2016a). *The neglected transition: Building a relational home for children entering foster care*. New York: Oxford University Press.
- Mitchell, M. B. (2016b). The family dance: Ambiguous loss, meaning making, and the psychological family in foster care. *Journal of Family Theory & Review, 8*(3), 360–372.
- Mitchell, M. B. (2017). "No one acknowledged my loss and hurt": Non-death loss, grief, and trauma in foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 35*(1), 1–9. <https://doi.org/10.1007/s10560-017-0502-8>

- Mitchell, M. B., & Kuczynski, L. (2010). Does anyone know what is going on? Examining children's lived experience of the transition into foster care. *Children and Youth Services Review, 32*(3), 437–444.
- Moore, T., McArthur, M., Death, J., Tilbury, C., & Roche, S. (2017). Young people's views on safety and preventing abuse and harm in residential care: "It's got to be better than home". *Children and Youth Services Review, 81*, 212–219.
- Morgan, R. (2009). Care and Prejudice: A Report of Children's Experience by the Children's Rights Director for England. London: Ofsted. Retrieve from: <https://dera.ioe.ac.uk/179/>
- Mota, C. P., & Matos, P. M. (2015). Does sibling relationship matter to self-concept and resilience in adolescents under residential care? *Children and Youth Services Review, 56*, 97–106.
- Munro, E. (2001). Empowering looked after children. *Child and Family Social Work, 6*(2), 129–137.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and behavioral Assessment, 23*(3), 145-149.
- Natalier, K., & Johnson, G. (2015). No home away from home: A qualitative study of care leavers' perceptions and experiences of 'Home'. *Housing Studies, 30*(1), 123–138.
- Nugent, S. K. (2014). *Feeling the same or feeling different? An exploratory analysis of the experience of young people in foster care* (Doctoral dissertation). University of Edinburgh.
- Nurcombe-Thorne, A. (2015). *Young Adults' Experiences of Having Lived in a Residential Care Facility in Johannesburg* (Doctoral dissertation). University of Johannesburg.
- Nybell, L. M. (2013). Locating "youth voice:" Considering the contexts of speaking in foster care. *Children and Youth Services Review, 35*(8), 1227–1235.
- Orsi, M. M., Lafortune, D., & Brochu, S. (2010). Care and control: Working alliance among adolescents in authoritarian settings. *Residential Treatment for Children & Youth, 27*(4), 277–303.
- Oswald, A. (2013). *Youth living in residential care: Implications for leisure and identity* (Master Dissertation). Brock University, Ontario.
- Patrício, J. N., Calheiros, M. M., & Martins, A. C. (2016). Self-representation questionnaire for youths in residential care. *Children and Youth Services Review, 61*, 317–326.

- Perlman, N., Isaacs, B., & Pleydon, A. (2011). Treatment foster care: Children's voices and perspectives. In S. Léveillé, N. Trocmé, I. Brown, & C. Chamberland (Eds.), *Research-community partnerships in child welfare* (pp. 209–229). Toronto, ON: Centre of Excellence for Child Welfare.
- Pinchover, S., & Attar-Schwartz, S. (2014). Institutional social climate and adjustment difficulties of adolescents in residential care: The mediating role of victimization by peers. *Children and Youth Services Review, 44*, 393–399.
- Pinchover, S., & Attar-Schwartz, S. (in press). Is Someone There for You? Social Support of Youth in Educational Residential Care from Family, Peers and Staff. *British Journal of Social Work*.
- Prinstein, M. J., & Dodge, K. A. (Eds.). (2008). *Understanding peer influence in children and adolescents*. New York: Guilford Press.
- Punch, S., & McIntosh, I. (2014). 'Food is a funny thing within residential child care': Intergenerational relationships and food practices in residential care. *Childhood, 21*(1), 72–86.
- Punch, S., McIntosh, I., & Emond, R. (2012). 'You have a right to be nourished and fed, but do I have a right to make sure you eat your food?' Children's rights and food practices in residential care. *International Journal of Human Rights, 16*(8), 1250–1262.
- Punch, S., McIntosh, I., Emond, R., & Dorrer, N. (2009). Food and relationships: Children's experiences in residential care. In A. James, A. Kjørholt, & V. Tingstad (Eds.), *Children, food and identity in everyday life* (pp. 149–171). New York: Springer.
- Rabley, S. (2011). *A cross-sectional survey of adolescents' perceptions of their relationships with nonparental caregivers in group home settings: An attachment perspective* (Doctoral dissertation). The University of Guelph, Ontario.
- Rando, T. A. (1986). *Loss and anticipatory grief*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Rauktis, M. E. (2016). "When you first get there, you wear red": Youth perceptions of point and level systems in group home care. *Child and Adolescent Social Work Journal, 33*(1), 91–102.
- Rauktis, M. E., Fusco, R. A., Cahalane, H., Bennett, I. K., & Reinhart, S. M. (2011). "Try to make it seem like we're regular kids": Youth perceptions of restrictiveness in out-of-home care. *Children and Youth Services Review, 33*(7), 1224–1233.

- Resnick, M. D., Bearman, P. S., Blum, R. W., Bauman, K. E., Harris, K. M., Jones, J., ... Udry, J. R. (1997). *Protecting adolescents from harm: Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health*. *Jama*, 278(10), 823–832.
- Rhodes, J., Reddy, R., Roffman, J., & Grossman, J. B. (2005). Promoting successful youth mentoring relationships: A preliminary screening questionnaire. *Journal of Primary Prevention*, 26(2), 147–167.
- Richardson, S. M., & Yates, T. M. (2014). Siblings in foster care: A relational path to resilience for emancipated foster youth. *Children and Youth Services Review*, 47(3), 378–388.
- Robles, S. K. (2016). *Former foster children's experience of relationship with social workers in foster care* (Doctoral dissertation). Capella University, Minneapolis, MA.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic Books.
- Salazar, A. M., Keller, T. E., & Courtney, M. E. (2011). Understanding social support's role in the relationship between maltreatment and depression in youth with foster care experience. *Child Maltreatment*, 16(2), 102–113.
- Sankaran, V. S., & Church, C. (2016). Easy come, easy go: The plight of children who spend less than thirty days in foster care. *Journal of Law and Social Change*, 19(3), 207–237. Retrieved from: <http://scholarship.law.upenn.edu/jlasc/vol19/iss3/2>.
- Scharfe, E. (2002). Reliability and validity of an interview assessment of attachment representations in a clinical sample of adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 17(5), 532–551.
- Schiff, M., Nebe, S., & Gilman, R. (2006). Life satisfaction among Israeli youth in residential treatment care. *British Journal of Social Work*, 36(8), 1325–1343.
- Schoenewald, C. S. (2016). *A qualitative study to explore ambiguous loss and belonging in foster care* (Doctoral dissertation). The University of Wisconsin-Milwaukee.
- Schofield, G. (2002). The significance of a secure base: A psychosocial model of long-term foster care. *Child & Family Social Work*, 7(4), 259–272.
- Schofield, G., & Beek, M. (2009). Growing up in foster care: Providing a secure base through adolescence. *Child & Family Social Work*, 14(3), 255–266.
- Schubert, C. A., Mulvey, E. P., Loughran, T. A., & Losoya, S. H. (2012). Perceptions of institutional experience and community outcomes for serious adolescent offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 39(1), 71–93.

- Schwartz, A. E. (2010). "Nobody knows me no more": Experiences of loss among African American adolescents in kinship and non-kinship foster care placements. *Race and Social Problems*, 2(1), 31–49.
- Scott, A. (2016). "We don't feel that love": *Retrospective reflections on the experiences of removal, transitions and trauma from former youth in care* (Master dissertation). University of Victoria.
- Sen, R., & Broadhurst, K. (2011). Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: A research review. *Child & Family Social Work*, 16(3), 298–309.
- Shlonsky, A., Webster, D., & Needell, B. (2003). The ties that bind: A cross-sectional analysis of siblings in foster care. *Journal of Social Service Research*, 29(3), 27–52.
- Shye, S. (1979) *A systemic facet theoretical approach to the study of quality of life*. Jerusalem: Institute of Applied Social Research.
- Skoog, V., Khoo, E., & Nygren, L. (2014). Disconnection and dislocation: Relationships and belonging in unstable foster and institutional care. *British Journal of Social Work*, 45(6), 1888–1904.
- Soenen, B., D'Oosterlinck, F., & Broekaert, E. (2013). The voice of troubled youth: Children's and adolescents' ideas on helpful elements of care. *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1297–1304.
- Southwell, J., & Fraser, E. (2010). Young people's satisfaction with residential care: Identifying strengths and weaknesses in service delivery. *Child Welfare*, 89(2), 209–228.
- Steckley, L., & Kendrick, A. (2008). Young people's experiences of physical restraint in residential care: Subtlety and complexity in policy and practice. In M. A. Nunno, D. M. Day, & L. Bullard (Eds.), *For our own safety: Examining the safety of high-risk interventions for children and young people* (pp. 3–24). Atlanta: Child Welfare League of America.
- Stein, M. (2006). Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review*, 28(4), 422–434.
- Stepanova, E., & Hackett, S. (2014). Understanding care leavers in Russia: Young people's experiences of institutionalisation. *Australian Social Work*, 67(1), 118–134.
- Stidham, Z. N. (2010). *Opportunity to belong: Exploring equity, access, encouragement, and constraint in the education of foster youth* (doctoral dissertation). University of California, Santa Barbara.

- Storer, H. L., Barkan, S. E., Stenhouse, L. L., Eichenlaub, C., Mallillin, A., & Haggerty, K. P. (2014). In search of connection: The foster youth and caregiver relationship. *Children and Youth Services Review, 42*, 110–117.
- Stunkard, C. J. (2013). *Educational experiences of emancipated foster youth: An exploratory study* (Doctoral dissertation). University of Nevada, Las Vegas.
- Sulimani-Aidan, Y. (2015). Do they get what they expect? The connection between young adults' future expectations before leaving care and outcomes after leaving care. *Children and Youth Services Review, 55*, 193–200.
- Swerts, C., De Maeyer, J., Lombardi, M., Waterschoot, I., Vanderplasschen, W., & Claes, C. (2017). “You shouldn’t look at us strangely”: An exploratory study on personal perspectives on quality of life of adolescents with emotional and behavioral disorders in residential youth care. *Applied Research in Quality of Life, 1–23*. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9534-7>.
- Target, M., Fonagy, P., & Shmueli-Goetz, Y. (2003). Attachment representations in school-age children: The development of the Child Attachment Interview (CAI). *Journal of child psychotherapy, 29*(2), 171–186.
- Thomas, L. J. (2014). “Once a foster child...”: Identity construction in former foster children's narratives. *Qualitative Research Reports in Communication, 15*(1), 84–91.
- Thomas, L. J., Jackl, J. A., & Crowley, J. L. (2017). “Family? ...not just blood”: Discursive constructions of “Family” in adult, former foster children’s narratives. *Journal of Family Communication, 17*(3), 238–253.
- Trout, A. L., Hagaman, J., Casey, K., Reid, R., & Epstein, M. H. (2008). The academic status of children and youth in out-of-home care: A review of the literature. *Children and Youth Services Review, 30*(9), 979–994.
- Unicef. (1989). Convention on the Rights of the Child. Retrieve from: <https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/child/8>.
- Unrau, Y. A., Seita, J. R., & Putney, K. S. (2008). Former foster youth remember multiple placement moves: A journey of loss and hope. *Children and Youth Services Review, 30*(11), 1256–1266.
- Unrau, Y., Chambers, R., Seita, J., & Putney, K. (2010). Defining a foster care placement move: The perspective of adults who formerly lived in multiple out-of-home placements. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services, 91*(4), 426–432.
- van der Helm, P., Klapwijk, M., Stams, G. J., & van der Laan, P. H. (2009). ‘What works’ for juvenile prisoners: The role of group climate in a youth prison. *Journal of Children's Services, 4*(2), 36–48.

- Vaz Serra, A. (1986). O inventário clínico de auto-conceito [The clinical inventory of self-concept], *Psiquiatria Clínica*, 7(2), 67–84.
- Voice for the child in care. (2004). *Start with the child stay with the child: A blueprint for a child-centered approach to children and young people in public care*. London: Voice for the child in care.
- Vojak, C. (2009). Choosing language: Social service framing and social justice. *British Journal of Social Work*, 39(5), 936–949.
- Wagnild, G. M., & Young, H. M. (1993). Development and psychometric evaluation of the Resilience Scale. *Journal of Nursing Measurement* 1(2), 165–178.
- Wallmark, J., & Forsberg, G. (2002) *Nätverksboken – om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber AB.
- Ward, H. (2009). Patterns of instability: Moves within the care system, their reasons, contexts and consequences. *Children and Youth Services Review*, 31(10), 1113–1118.
- Ward, H., Skuse, T., & Munro, E. R. (2005). 'The best of times, the worst of times': Young people's views of care and accommodation. *Adoption & Fostering*, 29(1), 8–17.
- Warming, H. (2006). 'How can you know? You're not a foster child': Dilemmas and possibilities of giving voice to children in foster care. *Children, Youth and Environments*, 16(2), 28–50.
- Whiting, J. B., & Lee, R. E. (2003). Voices from the system: A qualitative study of foster children's stories. *Family Relations*, 52(3), 288–295.
- Wilson, L., & Conroy, J. (1999). Satisfaction of children in out-of-home care. In K. Barbell, & L. Wright (Eds.), *Family foster care in the next century* (pp. 51–58). New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Winter, K. (2010). The perspectives of young children in care about their circumstances and implications for social work practice. *Child & Family Social Work*, 15(2), 186–195.
- Zelechowski, A. D., Sharma, R., Beserra, K., Miguel, J. L., DeMarco, M., & Spinazzola, J. (2013). Traumatized youth in residential treatment settings: Prevalence, clinical presentation, treatment, and policy implications. *Journal of Family Violence*, 28(7), 639–652.

נספח א: טבלה מסכמת: חוויית ילדים לאחר הוצאתם להשמה חוץ-ביתית

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
1	ישראל	35 בוגרי פנימיות	25-29	מחקר איכותני	משתתפי המחקר סווגו לשתי קבוצות: "המצליחים", שחוו את ההשמה כתקופה חיובית ובונה, ו"המתקשים", שחוו את ההשמה כתקופה לא טובה, פוגעת בהתקדמות ולא מכינה לחיים עצמאיים.	ראיונות עומק חצי מובנים.
2	ישראל	בוגרי השמה במשפחתונים	25 בממוצע	מחקר איכותני	השפעת החוויה של השמה חוץ-ביתית על חיי הבוגרים. מן המחקר עולים געגועים למשפחה הביולוגית ורצון להתאחד איתה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
3	ישראל	1,694 בני נוער בפנימיות	13-19	מחקר כמותי	תמיכה חברתית של בני נוער בפנימיות הנתונות לפיקוח המנהל לחינוך התיישבותי. מרבית משתתפי המחקר חשו שיש להם מידה בינונית-גבוהה של תמיכה.	Social Network Sufficiency measure (Salazar et al., 2011); Social Support Network Questionnaire (SSNQ; Gee & Rhodes, 2008).
4	ישראל	1,314 בני נוער בפנימיות	11-19	מחקר כמותי	תפקוד התנהגותי ורגשי, אקלים חברתי וחשיפה לאלימות של ילדים ובני נוער בפנימיות רווחה. המחקר מתאר את הקשר שבין חוויית הקורבנות לאלימות ותפיסתם את האקלים החברתי בפנימייה לבין תפקודם ההתנהגותי והרגשי.	Revised Social Climate Scale (RSCS; Colton, 1989).

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
5	פסטה-שוברט (2015)	ישראל	2 בוגרי השמה	18-24	מחקר איכותני	ריבוי מעברים ותחושת אי שייכות בחיי בוגרי השמות חוץ-ביתיות.	ראיונות עומק.
6	Affronti et al. (2015)	ארצות הברית	18 בוגרי אומנה	18-25	מחקר איכותני	לתפיסת בוגרי ההשמה, הורים אומנים טובים הם הורים שקיבלו אותם וגרמו להם להרגיש חלק אמיתי מהמשפחה, יצרו תקשורת ותמכו באישיות ובפעילות האישית של ילד האומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים. שאלת הפתיחה בריאיון: "האם ההורים האומנים עזרו לבית שלהם 'לעבוד' למענכם, וכיצד?"
7	Ahmed et al. (2015)	אנגליה	13 בני נוער באומנה	13-15	מחקר איכותני	בני נוער שעברו התעללות דיברו באופן חיובי יותר על הטיפול שקיבלו באומנה מאשר על הטיפול שקיבלו מהוריהם.	Child Attachment Interview (CAI, Target et al., 2003).
8	Anctil et al. (2007)	ארצות הברית	564 בוגרי אומנה	29 בממוצע	מחקר כמותי	שהות במשפחת האומנה נתפסת מועילה ותורמת לתחושת הערך העצמי.	Rosenberg's Self-esteem Scale (RSE; Rosenberg, 1979).
9	Baker et al. (2016)	רחבי העולם	27 מחקרים		סקירת ספרות	תפיסות של ילדי אומנה שהוריהם הביולוגיים התעללו בהם.	-
10	Berridge et al. (2012)	אנגליה	59 בני נוער בפנימיות וצוות הפנימייה	12-19	מחקר משולב	חוויות החיים בפנימייה. המחקר התמקד בתחושת בית, ביחסים עם חניכים אחרים בפנימייה ובקשרים עם צוות הפנימייה, ופורטו בו הצעות החניכים לשיפור.	החלק העוסק בחווייה של בני הנוער כלל 20 ראיונות איכותניים. כן נתבקשו החניכים לזהות אנשי צוות מועדפים בתרחישים יום-יומיים מוגדרים.

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
11	Biehal (2012)	אנגליה	13 ילדים ובני נוער באומנה ארוכת טווח והורים אומנים	9-17	מחקר איכותני	המחקר התמקד בתחושת שייכות ובמשמעות המושגים "בית" ו"משפחה" בקרב ילדים ובני נוער באומנה ארוכת טווח.	ראיונות עומק חצי מובנים עם הילדים בשילוב שיטות אחרות. החוקרים השתמשו בציור כפעילות ל"הפשרת הקרח" לפני הריאיון, וב"מפת רגשות" להעשרת הריאיון.
12	Bogolub (2008)	ארצות הברית	6 ילדים באומנת חירום קצרת טווח	9-16	מחקר איכותני	חווית הילדים מהחקירה בטרם ההוצאה מהבית וחווית המעבר להשמה. המשתתפים תיארו את השיפור בתנאיהם בבית האומנה לעומת הבית הביולוגי, ומצד שני הביעו געגועים להורים הביולוגיים שלהם, רצון לביקורים ורצון לאיחוד מחדש.	ראיונות עומק חצי מובנים. החוקרים הקדישו מחשבה למקום שבו ערכו את הריאיון, ותרו אחר מקום שיאפשר אווירה נעימה ונינוחה. המשתתפים הצעירים יותר רואיינו בחדר עם משחקים, דמוי בית.
13	Byrne (2016a, 2016b)	אירלנד	5 חדרי אוכל ב-5 פנימיות	-	מחקר איכותני אתנוגרפי	תיאור פרקטיקות המזון בפנימיות כזירה המדגישה את המתח שבין המאפיינים המוסדיים והביתיים של התזונה בפנימיות.	המחקר כלל אתנוגרפיה, ראיונות עם הצוות, דוחות, הערכה של מפקחי הפנימייה וצילומים של סביבת האכילה.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	מצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Calheiros et al. (2011); Calheiros and Patrício (2014)	פורטוגל	101 בני נוער בפנימיות	14-23	מחקר כמותי	בחינת הצרכים של בני נוער בפנימיות ופיתוח כלי לבחינת הצרכים. מן המחקר עלו שלושה פרופילים שונים של צרכים: (א) סיכון נמוך, ללא צרכים שאינם מקבלים מענה; (ב) סיכון בינוני, עם צרכים כלכליים; (ג) סיכון גבוה, עם צרכים רגשיים, התנהגותיים, חברתיים ואקדמיים.	Residential Care Youth Needs Assessment (RCYNA) instrument (Calheiros et al., 2011).
Calheiros and Patrício (2014); Calheiros et al. (2013)	פורטוגל	21 בני נוער בפנימיות (בתוספת מחקר שנערך בקרב עובדי הפנימייה)	15-18	מחקר איכותני	חויית החיים בפנימייה. במאמר הראשון הדגישו בני הנוער את הצורך בקשר עם צוות הפנימייה והביעו חוסר שביעות רצון מהמרחב הפיזי שהם חיים בו. בהקשר החינוך, מצד אחד בני הנוער תיארו את בית הספר כמרחב מלא קונפליקטים, ומצד שני רבים הביעו שביעות רצון וחשו שיש להם מוטיבציה ללמוד ולהצליח. המאמר השני התמקד בתחושת אוטונומיה ושחרור בקרב בני הנוער בפנימיות.	קבוצות מיקוד. שאלות לדוגמה: "ספר לנו קצת על מצב המגורים שלך", "איך היחסים שלך עם צוות הפנימייה", "ספר לנו על העצמאות שלך", "נשמח לדעת מה אתה מרגיש כלפי בית ספר שלך".

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
16	Cashmore and Paxman (1996, 2006a, 2006b)	אוסטרליה	47 בוגרי פנימיות	17-19 בגל הראשון ו-22-24 בגל השני	מחקר אורך איכותני	חוויות היציאה מהשמה. בבחינת הקשר שבין מספר המעברים ובין תחושת הביטחון הרגשי של בוגרי השמה, נמצא כי ריבוי מעברים מוריד את תחושת הביטחון הרגשי הן בזמן ההשמה הן ביציאה לחיים הבוגרים.	ראיונות עומק חצי מובנים.
17	Celeste (2006)	סינגפור	40 בני נוער בפנימיות	12-13	מחקר משולב	חוויות בית הספר של ילדים בפנימיות. המחקר מציג תמונה חיובית בעיקרה של חוויית בית הספר. בית הספר נתפס כ"זירה לנורמליזציה". על אף התמונה החיובית, המשתתפים אמרו כי לא קיבלו מספיק תמיכה אקדמית.	שאלון כמותי תיאורי וריאיון איכותני מובנה (עם מחצית המדגם).
18	Chaney and Spell (2015)	ארצות הברית	6 נשים אפרו-אמריקניות בוגרות השמה (אומנה ופנימיות)	18-57	מחקר איכותני	חוויות הכניסה למערכת ההשמה. מן המחקר עולה כי בעיני רוב המשתתפות החוויה נתפסה טראומטית, בעיקר בקרב הנשים שנכנסו להשמה בגיל צעיר יותר. המשתתפות הדגישו את החשיבות שבתמיכה חברתית ובקשרים בין-אישיים, ואת החשיבות שבמתן מקום לרוחניות ולדת.	ראיונות עומק.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	מצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Chapman et al. (2004)	ארצות הברית	361 ילדים באומנה רגילה, אומנת קרובים והשמה קבוצתית	15-6	מחקר כמותי	במחקר הובעו תפיסות חיוביות ביחס להשמה ולמשפחת האומנה בצד געגועים ורצון לאיחוד עם המשפחה הביולוגית. נמצאו הבדלים בין ילדים במסגרות השמה שונות: ילדים בהשמת קרובים חשו הכי קרובים למטפלים בהם.	Item from the University of California at Berkeley Foster Care Study (Berrick et al., 2000); Reduced version of Rochester Assessment Package for School-Student Relatedness Scale (RAPS; Welborn & Connell, 1987); Items from the National Longitudinal study of adolescents' health (Resnick et al., 1997); שימוש בתוכנת מחשב להקראת השאלות.
Colbridge et al. (2017)	אנגליה	8 נשים בוגרות אומנה	25-19	מחקר איכותני	התפתחות הזהות העצמית של בוגרות השמה. המשתתפות הדגישו את מקום הטראומה טרם ההשמה וסביב ההשמה בהתפתחות הזהות העצמית.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Coy (2009)	אנגליה	14 נשים בוגרות השמה, כולן עבדו בזנות במהלך ההשמה או אחריה	33-17	מחקר איכותני	השפעת ריבוי מעברים על חשיפה לניצול מיני. ככל שעברו יותר מסגרות היה קושי גדול יותר לייצר קשרים משמעותיים ולחוש שייכות, דבר שהגדיל במגוון דרכים את הפגיעות המינית.	ראיונות עומק, סיפורי חיים נרטיביים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Davidson-Arad (2010)	ישראל	30 ילדים בסיכון, 15 מתוכם בהשמה, הוריהם ביולוגיים, הוריהם האומנים ועובדים סוציאליים	17-10	מחקר כמותי	השוואה בין איכות החיים בהשמה ולא בהשמה. ילדים שעברו התעללות דיווחו על איכות חיים גבוהה יותר בהשמה מאשר בבית.	Quality of Life Questionnaire (QOL; Shye, 1979).
Davidson-Arad et al. (2004)	ישראל	290 ילדים ובני נוער בפנימיות ועובדי הפנימייה	14-6	מחקר כמותי	השוואה בין דיווחי ילדים ובני נוער בפנימייה ובין דיווחי הצוות בנוגע לאיכות החיים בפנימייה. לעומת הדמיון בדיווחי החניכים והצוות על איכות החיים התרבותית והחברתית, בני הנוער דיווחו על איכות חיים פיזית ופסיכולוגית גבוהות יותר מאשר צוות הפנימייה.	Quality of Life Questionnaire (QOL; Shye, 1979).
Denenberg (2016)	אנגליה	10 ילדים ובוגרי אומנה ארוכת טווח	22-9	מחקר איכותני	חוויות החיים באומנה. המשתתפים הדגישו את חשיבות המאפיינים הפיזיים כמו אוכל ובגדים לצד מאפיינים רגשיים כגון קשר עם המשפחה הביולוגית וקשר עם משפחת אומנה.	ראיונות איכותניים חצי מובנים, מותאמים אישית לגיל המשתתפים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	מצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Dunn et al. (2010)	ארצות הברית	180 ילדים באומנה ופנימיות	9-11	מחקר משולב	הבדלים בין תפיסות בני נוער בנושא ההוצאה מהבית. בני נוער שעברו התעללות מינית ורגשית במשפחת המוצא שלהם ובני נוער שהיו מרוצים ממקומות ההשמה שלהם נטו יותר לומר שחייהם טובים יותר בהשמה מאשר בבית המשפחה הביולוגית. בני נוער שהתעללו בהם גופנית נטו יותר לדווח שחייהם נשאו כשהיו ילדים בטיפול קבוצתי, יותר מאלה שחיו במשפחה אומנת או עם קרובים, נטו לדווח שחייהם היו טובים יותר לו נשאו עם משפחות המוצא שלהם.	Foster Care Questionnaire (FCQ, Dunn et al., 2010); People in My Life Measure (PML; Gifford-Smith, 2000).
Ellingsen et al. (2011)	נורווגיה	22 מתבגרים באומנה	13-18	מחקר כמותי תיאורי	תפיסת המשפחה של ילדים בהשמה. מהמחקר עלו שלושה דגמים: משתתפים שהרגישו מחוברים למשפחת האומנה ולמשפחתם הביולוגית, משתתפים שהרגישו מחוברים למשפחה הביולוגית אך לא למשפחת האומנה ומשתתפים שהרגישו מחוברים למשפחת האומנה אך לא למשפחה הביולוגית שלהם.	Q-methodology (Brown, 1980).

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Emond (2003)	אירלנד	3 פנימיות		מחקר איכותני אתנוגרפי	קשרים חברתיים ותמיכה על פי בני נוער בפנימיות. מן המחקר עולה כי לתפיסתם, בני הנוער בפנימיות מקבלים תמיכה בדרכים שונות: פיזיות, רגשיות וחברתיות.	תצפיות וראיונות.
Emond (2014)	אירלנד	16 ילדים בפנימיות	8-18	מחקר אורך איכותני	חוויות בית הספר של ילדים בפנימייה. המחקר מתאר את ההתמודדות עם זהות ה"ילד בהשמה" בבית הספר. המשתתפים חשו שעליהם להתמודד לבד עם יצירת חברים חדשים וקשרים חברתיים.	סדרה של שישה ראיונות קצרים פעם בחודש וקבוצת מיקוד אחת עם כל ילד.
Farineau et al. (2013)	ארצות הברית	188 ילדים בהשמה ארוכת טווח, אומנה, אומנת קרובים ופנימיות	11-16	מחקר כמותי	הקשר שבין קשרים בין-אישיים ובין הערכה עצמית של בני נוער בהשמה חוץ-ביתית. נמצא כי ליחסים עם קבוצת השווים ההשפעה הרבה ביותר על ההערכה העצמית.	The Children's Depression Inventory Negative Self-Esteem subscale (CDI-SE; Kovacs, 1992); The Loneliness and Social Dissatisfaction Questionnaire for Young Children (Cassidy & Asher, 1992).

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Farmer et al. (2013)	אנגליה	80 ילדים באומנת קרובים לא פורמלית והמטפלים שלהם	18-8	מחקר איכותני	תמיכה חברתית וקשר עם משפחת האומנה והמשפחה הביולוגית. שני שלישי מהמשתתפים חשו קשורים למשפחת האומנה, והשאר לא. רוב המשתתפים במחקר הרגישו תיארו רשת תמיכה חברתית הכוללת מבוגרים תומכים, כבור שלישי ההורים הביולוגיים היו חלק מהרשת.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Festinger (1983)	ארצות הברית	227 בוגרי השמה, פנימיות ומשפחות אומנה	23-22	מחקר איכותני	חוויות של בוגרי השמה. שבעים אחוזים מהמשתתפים הביעו רצון עז להתאחד עם המשפחה הביולוגית, ותיארו כי לא היה להם קשר מספק עם אחיהם הביולוגיים בפרט. כמחצית הרגישו מחוסרי שורשים.	ראיונות מובנים שנערכו בטלפון, בכתב או פנים אל פנים.
Folman (1998)	ארצות הברית	90 ילדים באומנה	14-8	מחקר איכותני	חוויות ההוצאה מהבית וההשמה בבית האומנה. רוב המשתתפים תיארו את חוויות ההוצאה מהבית וההשמה כטראומטית ומבלבלת.	ראיונות עומק נרטיביים.
Fox and Berrick (2007)	רחבי העולם	27 מאמרים	-	סקירת ספרות	חוויות ההשמה באומנה. הנושאים המרכזיים שעלו בסקירה היו הגנה על הילד מפגיעה, רווחת הילדים באומנה, תמיכה במשפחות ויציבות ההשמה.	-

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
34	Fusco and Rautkis (2013)	ארצות הברית	בני נוער באומנה ומהטפלים שלהם	16-21	מחקר איכותני	קשרים בין בני נוער באומנה והמשפחה האומנת. מן המחקר כי חשוב שהמטפלים וההורים האומנים יכירו בחשיבות המשפחה הביולוגית בזהות הילדים ובני הנוער באומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
35	Gallagher and Green (2012)	אנגליה	16 בוגרי פנימיות	16-20	מחקר איכותני	קשרים חברתיים בהשמה. רוב המשתתפים העלו תחושות חיוביות על חוויית השמה, ובעיקר על הקשר עם הצוות. חלק מהמשתתפים דיברו בחיוב גם על קשריהם עם חברים ובית ספר.	ראיונות עומק חצי מובנים.
36	Gardner (2004a)	אוסטרליה	41 ילדים ובני נוער באומנה	8-15	מחקר כמותי	תפיסת המשפחה של ילדים באומנה. המחקר מתאר תפיסות מורכבות ויחסים מורכבים בין התפיסות הנוגעות למשפחת האומנה והמשפחה הביולוגית (חלק ממחקר משולב שהשווה בין תפיסות של ילדים בהשמה ושל בוגרי השמה).	Kvebaek Family Sculpture Technique (KFST; Cromwell et al., 1980).
37	Gardner (2004b)	אוסטרליה	39 בוגרי אומנה	19-65	מחקר איכותני	תפיסת המשפחה של בוגרי אומנה. ממצאים דומים לאלו שהתקבלו במחקר הכמותי של גרדנר (Gardner, 2004a) בקרב ילדים באומנה (חלק ממחקר משולב שהשווה תפיסות של ילדים בהשמה ובוגרי השמה).	ראיונות עומק.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Gaskell (2010)	אנגליה	10 בוגרי השמה	אין מידע	מחקר איכותני	חויית ההשמה והשפעת היציאה ממנה. התמקדות בחשיבות התמיכה ודמויות מבוגרים (עובדים סוציאליים, הורי אומנה).	ראיונות עומק.
Geenen and Powers (2007)	ארצות הברית	88 משתתפים, מתוכם 19 בני נוער באומנה, 8 בוגרי אומנה, הורי אומנה ועובדים במערכת ההשמה	14-17 (באומנה) 18-19 (בוגרים)	מחקר איכותני	נושאים מרכזיים בהשמה באומנה. נושאים דומים עלו בקרב כל המשתתפים וכללו הגדרה עצמית של ילדי אומנה, חשיבות שיתוף הפעולה בין גורמים שונים בהשמה, חשיבות היחסים הבין אישיים באומנה, ורצון לנורמליזציה.	קבוצות מיקוד.
Gilman and Handwerk (2001)	ארצות הברית	22 ילדים בפנימיות	11-14	מחקר אורך כמותי	מחקר אורך לפני הכניסה להשמה ובארבעת החודשים הראשונים במסגרתה. שביעות הרצון מהחיים עלתה בעקבות ההשמה.	Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale (MSLSS: Huebner, 1994).
Greer (2015)	ניו זילנד	12 ילדים בפנימיות משפחתיות	10-17	מחקר איכותני	התקשרות וקשר בין ההורים הביולוגים ובין "הורי" ההשמה. מן המחקר עולה כי כדי להפיק תועלת מחויית ההשמה על הילדים ובני הנוער לחוות קשרים בטוחים שיאפשרו להם להחלים מחוויות טראומטיות.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים	
42	Greenson and Bowen (2008)	ארצות הברית	7 נערות באומנה	13-20	מחקר איכותני	דמות מנטור בהשמה חוץ-ביתית. מן המחקר עולה כי נמצא כי בנות הנוער חשות צורך בקשר קבוע ויציב עם דמות מבוגר תומכת (מנטור).	ראיונות עומק חצי מובנים.
43	Greenson et al. (2015)	ארצות הברית	17 בוגרי השמה	15-21	מחקר איכותני	חשיבות קשרים בין אישיים בהשמה. המשתתפים העלו את הצורך בקשרים עם מבוגרים משמעותיים, ובעיקר בדמות מנטור קבועה.	קבוצות מיקוד.
44	Heathcote (2015)	דרום אפריקה	12 ילדים בפנימיות	7-12	מחקר איכותני	הקשר עם צוות הפנימייה. מן הממצאים עלו ארבעה נושאים מרכזיים הקשורים לאינטראקציה עם הצוות: חשיבות הפעילות היום-יומית עם המטפל, זמן איכות עם המטפל, התמודדות עם התנהגויות בעייתיות ויחסים אישיים עם המטפל.	ראיונות עומק חצי מובנים, ועם המשתתפים הצעירים משחקי תפקידים.
45	Harker et al. (2003)	אנגליה	80 ילדים בפנימיות ובאומנה	10-18	מחקר איכותני	תמיכה בתחום האקדמי בהשמה. המשתתפים זיהו את צוות ההוראה כתומך בתחום האקדמי, ואת העובדים הסוציאליים לא זיהו כתומכים בתחום זה. תפיסות הילדים את תמיכת צוות הפנימייה וההורים האומנים היו מגוונות, ונפרסו על פני טווח רחב.	ראיונות מובנים וחצי מובנים. המשתתפים נתבקשו לזהות דמויות מרכזיות שתומכות בהם בתחום האקדמי והרגשי.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Hébert et al. (2016)	קנדה	15 נשים בוגרות השמה	20 ומעלה	מחקר איכותני	חלק ממחקר מעקב ארוך, שהחל בהשמה ונמשך 6 שנים. המחקר בחן את אי היציבות בהשמה ואת הקשר שבין השפעותיה לבין תחושת השליטה במעברים בהשמה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Hedin, Höjer, and Brunnberg (2011)	שוודיה	17 בני נוער באומנת קרובים או באומנה רגילה	13-16	מחקר איכותני	יחסים עם משפחת האומנה. בני הנוער באומנה רגילה הדגישו את החשיבות של יחס הוגן כלפי בני המשפחה האחרים, ואת החשיבות של פעילות משפחתית משותפת והומור. בני הנוער באומנת קרובים דיווחו על קשרים חזקים יותר עם משפחת האומנה לעומת בני נוער באומנה רגילה.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Hedin (2014)	שוודיה	מחקר מעקב (בעקבות Hedin et al., 2011), 15 בני נוער אומנה	13-16	מחקר איכותני	תחושת שייכות של בני נוער בהשמה, וההבדל שבין תחושת השייכות של בוגרי אומנת קרובים לעומת זו של בוגרי אומנה רגילה. לאורך הזמן גם מי שהיה באומנה רגילה פיתח קשר עם משפחת האומנה.	<p>צירור רשתות חברתיות המתארות את הקשר עם משפחת האומנה והמשפחה הביולוגית (Wallmark & Forsberg, 2002).</p> <p>למשתתפים נשלחו שאלות בהודעות טקסט שש פעמים ביום במשך שישה ימים, והם התבקשו לענות בהקדם האפשרי: איפה אתה, עם מי אתה, מה אתה עושה ואיך אתה מרגיש (Csikszentmihalyi & Hunter, 2003).</p> <p>כדי ללמוד על האקלים המשפחתי ועל האינטראקציות בין בן הנוער ומשפחת האומנה צולמו מצבים מחיי היום-יום שלהם (Hedin, 2014).</p>

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים	
49	Heptinstall et al. (2001)	אנגליה	63 ילדים, מהם 15 ילדים באומנה	13-11	מחקר איכותני	השוואה בין תפיסות של מתבגרים החיים עם משפחתם הביולוגית לעומת תפיסות של מתבגרים החיים במשפחות אומנה. מן המחקר עולה כי מתבגרים צעירים באומנה מתקשים לבטא רגש ביחס למושג משפחה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
50	Higgins et al. (2007)	אוסטרליה	16 בני נוער באומנה	16-9	מחקר איכותני	תחושת שייכות בהשמה. מהמחקר עולים תחושה של חוסר שייכות תרבותית אתנית למשפחת האומנה ורצון לחזור לחיות עם המשפחה הביולוגית.	קבוצות מיקוד.
51	Holland (2009)	רחבי העולם	44 מאמרים	-	סקירת ספרות	סקירת מאמרים מן השנים 2003-2008, בהתמקד במתודולוגיות ובגישות תאורטיות להבנת הפרספקטיבה של ילדים בהשמה חוץ-ביתית.	-
52	Hutchinson (2014)	אנגליה	5 בני נוער בהשמה	אין מידע	מחקר איכותני	טראומה בקרב בני נוער בהשמה. המחקר מתמקד בתפיסות של בני נוער בקשר לשימוש במודל מבוסס טראומה לטיפול בבני נוער בהשמה ובקשר לקושי של בני הנוער בבניית זהותם העצמית.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Hyde and Kammerer (2009)	ארצות הברית	20 בני נוער בהשמה (אומנה, אומנת קרובים ומסגרות פנימייתיות)	16-19	מחקר איכותני	חוויות אי יציבות בהשמה. רבים מהמשתתפים חשו שריבוי המעברים נובע מחוסר התאמה של המערכת אליהם, וכי לאיש לא אכפת מהם.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Jones and Kruk (2005)	קנדה	20 צעירים בוגרים אומנה	17-23	מחקר משולב	מרכיבים שונים בחוויות ההשמה. האופן שבו בוגרי השמה תופסים את מושג המשפחה ואת היחסים עם המשפחה ביולוגית ומשפחת האומנה. במחקר נבחן גם הקשר עם העובדת הסוציאלית, שנמצא חלש ברוב המקרים, וגם חוסר ההצלחה האקדמי של מרבית המשתתפים, שלפיהם נבע מהיעדר תמיכה.	שאלון משולב הכולל שאלות סגורות ופתוחות כגון מי דואג לך כשאתה חולה, עם מי אתה מדבר על הרגשות שלך ולא יזו משפחה אתה מרגיש שייך.
Jones (2015)	ארצות הברית	97 בוגרי השמה צעירים	18-19	מחקר איכותני	מרבית הבוגרים חשו כי ההוצאה מהבית הייתה חיובית והכרחית בגלל חוסר תפקוד של ההורים, ותיארו את חייהם בהשמה כבטוחים יותר מחייהם בבית. כחמישית מהבוגרים חשו שההשמה הפכה אותם לאנשים טובים יותר ושרמת החינוך שלהם השתפרה.	ראיונות עומק חצי מובנים. המשתתפים נשאלו אם לדעתם ההוצאה מהבית הייתה הכרחית, ולמה. כן הם נשאלו מה אהבו בהשמה ומה לא אהבו בה.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Johnson (2017)	אנגליה	171 בני נוער בפנימיות ובאומנה	14-10	מחקר אורך משולב	שביעות רצון מחוויית ההשמה. הממצאים איכותניים. חלק מהילדים חשו שהמבוגרים בהשמה אינם מתעניינים בהם, ורבים הביעו רצון לחזור למשפחה הביולוגית. בד בבד, רבים מהילדים תיארו את חוויית ההשמה כחיובית. הממצאים הכמותיים מראים כי רוב הילדים שבעי רצון מההשמה ומהקשר עם העובדת הסוציאלית, עם החברים ועם המשפחה, וכי יותר ממחציתם כעסו והיו מתוסכלים מההשמה.	Computerised self-interviewing technology (CASI, Johnson, 2017).
Johnson et al. (1995)	ארצות הברית	59 ילדים ובני נוער באומנה	14-11	מחקר איכותני	חוויית ההשמה באומנה. אף שהמשתתפים תיארו את הקושי להתרגל לשכונה חדשה, לבית ספר חדש ולמשפחה חדשה, את חייהם בהשמה הם תיארו באור חיובי באופן כללי.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Johansson and Andersson (2006)	שוודיה	6 בוגרי השמה פנימייתית	18-15	מחקר איכותני	חוויית ההשמה בפנימייה. מן המחקר עלה כי חוויית ההשמה היא סובייקטיבית, וכי האופן שבו בני הנוער תופסים אותה משתנה בהתאם לחוויית החיים שלהם טרם ההשמה, ובהתאם למגדר שלהם וליחסים שלהם עם צוות הפנימייה ועם המשפחה.	ראיונות עומק.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
59	מקסיקו	6 בני נוער בהשמה פנימיית ארוכת טווח	15-17	מחקר איכותני	חוויות החיים בהשמה פנימיית ארוכת טווח. בני הנוער תיארו את התחושה שהם חיים "כמעט בבית" ו"כמעט נורמלי" אבל לא באופן מוחלט, ותיארו תחושה של סטיגמה ורצון לנורמליזציה.	ראיונות עומק חצי מובנים, צילום ומיפוי של רגשות וקשרים.
60	ארצות הברית	17 בני נוער באומנה או בבתי אומנה (מסגרות אומנה קבוצתיות)	15-17	מחקר איכותני	התפתחות זהות עצמית בהשמה להשמה נמצאה השפעה שלילית על התפתחות הזהות. המבנה המוסדי של טיפול באומנה קבוצתית יצר תפיסה סטראוטיפית של הילד, והקשה עליו בפיתוח זהות עצמית חיובית.	ראיונות עומק חצי מובנים, תצפיות בפנימיות וניתוח תיקי הילדים. שאלות המפתח עסקו בהיסטוריית ההשמה, במשפחה הביולוגית ובמסגרת האומנה.
61	קנדה	40 ילדים ובני נוער באומנה	9-15	מחקר כמותי	תפיסות משפחה של ילדים באומנה. מן המחקר עולה הצורך של ילדים באומנה לעזרה, לתמיכה ולתקשורת טובה עם משפחת האומנה ועם המשפחה הביולוגית במקביל.	Family Assessment Measure (FAM, Kufeldt et al., 1995).
62	קנדה	153 נערות בפנימיות	13-17	מחקר כמותי	אקלים חברתי בפנימייה. כמחצית המשתתפות חשו תחושה גבוהה של חוסר ביטחון בפנימייה ומול קבוצת השוות. כן חשו המשתתפות שהמסגרת נוקשה מדי ואינה מותאמת לצרכיהן.	Relationships with Peers and Care Works questionnaire; Perceptions of Social Climate questionnaire.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Lee and Whiting (2007)	ארצות הברית	ראיונות עם 23 ילדים בני 12-7 באומנה, וסיפורים שסיפרו 182 ילדים בני 10-2 באומנה.	7-12 (ראיונות), 2-10 (סיפורים)	מחקר איכותני	אובדן מעורפל בקרב ילדים בהשמה. המחקר הצביע על נוכחות של אובדן משמעותי בקרב ילדים באומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים וסיפורים שסופרו בעקבות שימוש בתמונות Blacky Pictures (Blum, 1962).
Lipkin (2016)	אנגליה	10 מבוגרים צעירים, חלק בוגרי אומנה ופנימיות וחלק עדיין בהשמה	16-24	מחקר איכותני	החוויה האקדמית של ילדים ובני נוער באומנה. המחקר העלה כי מאפיינים אישיים, תגובות למצבי חיים ותמיכה מצד המערכת החינוכית והמטפלים בהשמה הם גורמים משמעותיים המשפיעים על חוויית בית הספר והלימודים של ילדים ובני נוער בהשמה, על פי בוגרי השמה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Luke and Coyne (2008)	אנגליה	5 בוגרי אומנה	18-46	מחקר איכותני	הערכה עצמית של ילדים ובני נוער בהשמה. המחקר מדגיש את תפקיד ההורים האומנים בפיתוח הערכה עצמית של ילדים באומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Lundström and Sallnäs (2012)	שוודיה	402 בני נוער בהשמה, פנימיות ואומנה	13-18	מחקר איכותני	קשר עם אחים ביולוגיים בקרב ילדים ובני נוער באומנה. כ-40% מהמשתתפים רואים את אחיהם הביולוגיים פחות מפעם בחודש, ורוב המשתתפים הביעו רצון לפגוש אותם לעיתים יותר קרובות.	ראיונות מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים	
67	Madigan et al. (2013)	סקוטלנד	9 בני נוער באומנה	12-16	מחקר איכותני	זהות של בני נוער באומנה. מן המחקר עולה כי בני נוער באומנה חשים שונים מבני נוער באוכלוסייה הכללית, ומרגישים שאחרים מתייחסים אליהם בצורה שונה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
68	Mahat-Shamir et al. (2016)	ישראל	13 בוגרי אומנה	18 ומעלה	מחקר איכותני	תפיסת מושג המשפחה של בוגרי אומנה. רוב המשתתפים שמו דגש על המשפחה הביולוגית, ותפסו את מושג המשפחה כמערכת גנטית. עם זאת, רובם תיארו שמשפחת האומנה מתפקדת יותר "כמשפחה".	ראיונות עומק חצי מובנים. שאלות מפתח שנשאלו: מה האסוציאציות המרכזיות שיש לך בקשר למונח "משפחה"? מה המשמעות של משפחה בעיניך? מה זה אומר, להיות חלק ממשפחה? מה התוכניות שלך לעתיד בנוגע למשפחה? איך היית רוצה שהמשפחה שלך בעתיד תיראה?
69	Marsh and Evans (2009)	ארצות הברית	543 בני נוער במסגרות פנימייתיות לנוער עבריין	12-22	מחקר כמותי	מערכות התמיכה של בני נוער בהשמה. מן המחקר עולה כי לבני הנוער תמיכה מסוגים שונים, בעיקר מצוות הפנימייה, וכי לקשריהם עם הצוות משמעות גדולה על חייהם.	Youth mentoring relationship quality inventory (Rhodes, Reddy, Roffman, & Grossman, 2005).

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Martin and Jackson (2002)	אנגליה	38 בוגרי אומנה שהצליחו להצליח אקדמית	25 בממוצע	מחקר איכותני	תפיסות בוגרי ההשמה שהצליחו להגיע להישגים גבוהים בתחום האקדמי בכל הקשור לגורמים שתרמו להצלחתם. הבוגרים הדגישו את החשיבות של אנשי מקצוע תומכים, ואת הצורך במרכיבים פיזיים בסיסיים כגון שולחן, ספרים ומקום שקט ללמוד.	ראיונות עומק חצי מובנים.
McIntosh et al. (2010)	סקוטלנד	16 ילדים ובני נוער בפנימייה וצוות הפנימייה	9-18	מחקר איכותני	מקום המזון ופרקטיקות האוכל בפנימיות. המאמר ממחיש את הדרכים שבהן ילדים מתנגדים לרגולציה או מקבלים רגולציה ושליטה בכל הקשור למזון.	תצפיות חצי מובנות על מנהגי האכילה במשך 12 שבועות, ראיונות עומק חצי מובנים וקבוצות מיקוד.
McKinney (2011)	ארצות הברית	2 משפחות אומנה		מחקר איכותני	התגבשות הזהות העצמית של בני נוער באומנה. המחקר מדגיש את תפקיד הקשר של בני הנוער עם הורי האומנה ואת תפקיד השפה והשיח שביניהם.	23 תצפיות שנערכו במשך 4 חודשים.
McMillen et al. (1997)	ארצות הברית	25 בוגרי השמה	18-23	מחקר איכותני	חוויה של ילדים ובני נוער בהשמה. בוגרי השמה מדווחים כי הקושי להיות בהשמה גדל ככל שהם גדלים. אחד הקשיים המרכזיים שעלו הוא חוסר שליטה על החיים.	קבוצות מיקוד.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
74	אנגליה	13 בני נוער באומנה ובפנימיות והעובדים הסוציאליים שלהם	12-16	מחקר איכותני	זהות עצמית של בני נוער בהשמה. המחקר מראה כי זהות בני הנוער מתפתחת בתוך מערכות היחסים שלהם עם מבוגרים ובני נוער אחרים ובעקבותיהן.	ראיונות חצי מובנים.
75	ארצות הברית	20 ילדים ובני נוער באומנה	8-15	מחקר איכותני	חווית המעבר להשמה. מן המחקר עולות תחושות דו-משמעיות בכל הקשור למעבר ולקשרים עם משפחת האומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
76	ארצות הברית	מחקר אורך בקרב צעירים באומנה ואחריה, בגל הראשון 294, בגל השני 223 ובגל השלישי 212.	17, 19, 21	מחקר איכותני	אובדן ואבל של ילדים המוצאים מביתם. המחקר מתמקד בחוויית המעבר להשמה, ומצביע על תחושת הילדים ובני הנוער בהשמה כי אין הכרה בכאב ובאובדן שהם חשים.	ראיונות עומק חצי מובנים, טלפוניים. שאלות מפתח: האם הופרדת מאנשים חשובים לך כשנכנסת לאומנה? האם אתה יכול לספר לי על הפעם הראשונה שחווית אובדן לאחר הכניסה לאומנה?
77	אוסטרליה	27 ילדים ובני נוער בפנימייה	10-21	מחקר איכותני	תחושת מוגנות של ילדים ובני נוער בפנימייה. במחקר עלו גורמים אחדים התורמים לתחושת הביטחון של ילדים ובני נוער: יחסים תומכים, יציבות ויכולת חיזוי, כללים הוגנים ושליטה כלשהי בסביבה.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים	
78	אנגליה	Morgan (2009)	362 ילדים ובני נוער בהשמה (אומנה ופנימיות), מתוכם 46 השתתפו גם בחלק האיכותני	אין מידע	מחקר משולב	חויית החיים בהשמה. מן המחקר עולה כי הדבר הטוב ביותר בהשמה הוא טיפול הצוות או המשפחה האומנת. עם זאת, המשתתפים דיווחו גם על געגועים למשפחה הביולוגית. ילדים באומנה דיווחו על טיפול טוב יותר שהם קיבלו לעומת הילדים בפנימיות.	שאלון סקר תיאורי לדיווח עצמי, שנבנה לצורך המחקר (השאלות אינן מפורטות) וקבוצת מיקוד.
79	פורטוגל	Mota and Matos (2015)	387 בני נוער בפנימיות	18-12	מחקר כמותי	חשיפת הקשר שבין קשר עם אחים ביולוגיים לבין זהות עצמית בקרב בני נוער בפנימיות. נמצא כי קשר חיובי עם האחים הביולוגיים תורם לתחושת הזהות העצמית.	Sibling Relationship Questionnaire (SRQ; Furman & Buhrmester, 1985); Self-concept clinical inventory (Vaz Serra, 1986); The Resilience Scale (Wagnild & Young, 1993).
80	אוסטרליה	Natalier and Johnson (2015)	77 בוגרי השמה	25-18	מחקר איכותני	תפיסת המושג "בית" בקרב בוגרי השמה. רוב המשתתפים זכרו את זמנם בהשמה כזמן של חוסר יציבות וחוסר ביטחון מבחינת הדיור והקשרים, וגרסו כי אלו הובילו לחוסר תחושת בית ועוררו בהם רצון לנורמליות.	ראיונות עומק.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Nugent (2014)	סקוטלנד	10 מאמרים		סקירת ספרות	התפתחות זהות עצמית של ילדים ובני נוער בהשמה. מן הסקירה עולה כי ילדים ובני נוער בהשמה אינם רוצים להרגיש שונים ומתקשים לפתח זהות עצמית.	-
Nurcombe-Thorne (2015)	דרום אפריקה	6 בוגרי פנימיית	18-23	מחקר איכותני	חוויות החיים בפנימייה. המחקר העלה צורך של ילדים בפנימייה לחוש חשובים ומיוחדים ולחוות קשרים בריאים עם אחרים כדי לחוש שייכים. השהות בפנימייה נמצאה חשובה לעיצוב הזהות העצמית.	ראיונות וקבוצות מיקוד. שאלות מפתח: תאר את חוויית החיים בפנימייה, מהן החוויות החיוביות מהחיים בפנימייה, מהן החוויות השליליות מהחיים בפנימייה, מה המשמעות של גדילה בפנימייה ומה היית רוצה לשנות בהקשר החיים בפנימייה.
Oswald (2013)	קנדה	6 בני נוער בפנימייה	11-16	מחקר איכותני	חוויות החיים בפנימייה. המשתתפים הדגישו את תחושת הסטיגמה שהם חשים, הגורמת להם להגיש מבודדים ומוגבלים. כן הדגישו את הצורך באוטונומיה בתוך המסגרת הפנימייתית, וגרסו כי הדבר דורש מאבק במסגרת הפנימייה.	ראיונות מובנים, תצפיות וניתוח מסמכים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	מצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
84	פורטוגל	848 בני נוער וצעירים בפנימיות או בוגרי פנימיות	11-25	מחקר כמותי	פיתוח כלי לבחינת התפיסה העצמית של בני נוער בפנימיות. הכלי כולל שישה ממדים בחיי בני נוער בפנימיות, ותוקפו אושר במחקר. במחקר נמצא כי נערות תופסות את עצמן פחות מוכשרות ושייצוגן העצמי שלילי יותר מזה של נערים, וכי משתתפים מבוגרים תפסו את עצמם כמוכשרים יותר, אבל גם כבעלי בעיות רגשיות רבות יותר מאשר משתתפים צעירים.	Self-representation Questionnaire for Youth in Residential Care (SRQYRC, Patrício et al., 2016).
85	קנדה	28 ילדים באומנה	6-13	מחקר איכותני	חווית המעבר להשמה. רוב המשתתפים אמרו שהם מרוצים מההשמה. מקצתם חשבו שעדיף לשהות אצל המשפחה האומנת ומקצתם הביעו געגוע למשפחתם הביולוגית ותקווה להתאחדות.	ראיונות עומק חצי מובנים.
86	ישראל	1,324 בני נוער בפנימיות הנתונות לפיקוח משרד הרווחה	11-19	מחקר כמותי	הקשר בין אקלים חברתי, חשיפה לאלימות מצד חניכים אחרים ותפקוד התנהגותי רגשי בפנימיות. המחקר מראה קשר בין תפיסת האקלים החברתי ובין תפקוד התנהגותי בפנימיות.	Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ; Goodman, 1997); Revised Social Climate Scale (RSCS; Colton, 1989); The California School Climate and Safety Survey (Furlong, Morrison, & Boles, 1991); Self-Efficacy Questionnaire for Children (Muris, 2001).

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
87	ישראל	846 בני נוער בפנימיות הנתונות לפיקוח המנהל לחינוך התיישבותי	11-19	מחקר כמותי	תמיכה חברתית של בני נוער בפנימיות. ממצאי המחקר מצביעים כי מתבגרים ממשפחות גרושות ומתבגרים שלא נולדו בישראל נמצאים בסיכון לפחות תמיכה חברתית. אף שסדר גורמי התמיכה השתנה בהתאם למאפייני בני הנוער, האם נמצאה כגורם התמיכה החשוב ביותר לכל המדגם.	Social Support Network Questionnaire (SSNQ; Gee & Rhodes, 2008); Social Network Sufficiency measure (Salazar et al., 2011).
88	סקוטלנד	3 פנימיות לילדים ובני נוער	9-16	מחקר איכותני אתנוגרפי	פרקטיקות מזון בפנימיות. המחקר מצביע על קושי של ילדים ובני נוער לעבור להזנה מוסדית, ועל מתח בין מתן זכויות לחניכים בנוגע לאוכל ובין שגרת החיים של הצוות והחניכים. כן נמצא כי אוכל יכול להיות מקור לתחושת אכפתיות וחום בקרב החניכים מחד גיסא, ושהוא יכול לייצר בקרבם התנגדות מאידך גיסא.	תצפיות משתתפות וראיונות עם ילדים, בני נוער וצוות הפנימייה.
89	ארצות הברית	7 בני נוער בעלי צרכים מיוחדים באומנה	15-18	מחקר אורך איכותני	החוויה האקדמית של בני נוער עם צרכים מיוחדים בפנימיות. הממצאים תיעדו את האתגרים המורכבים שבני הנוער חווים, לרבות מאבקים חינוכיים, קושי ביחסים עם המשפחה הביולוגית וחוסר בתמיכה ובשירותים אקדמיים מתאימים.	מחקר אורך שכלל שבעה ראיונות עם כל משתתף, צילום תמונות וכתיבת יומן.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Rabley (2011)	קנדה	17 מתבגרים במסגרות השמה קבוצתיות	15 בממוצע	מחקר כמותי תיאורי	התקשרות וקשר עם מטפלים במסגרות השמה קבוצתיות. בני הנוער דיווחו שאנשי הצוות שחשו קשורים אליהם ביותר הם אנשי הצוות שגרמו להם לצחוק ושהיו אכפתיים ועקביים. בני הנוער דיווחו כי קשרים חיוביים עם הצוות מפותחים באמצעות אינטראקציות מתמשכות, תקשורת פתוחה ואמון.	The Adolescent Relationship Scales Questionnaire (A-RSQ; Scharfe, 2002); The Adolescent Relationship Questionnaire (ARQ; Bartholomew & Horowitz, 1991).
Rauktis et al. (2011); Rauktis (2016)	ארצות הברית	40 בוגרי מסגרות פנימייתיות קבוצתיות- משפחתיות, בני 20-18.	20-18	מחקר איכותני	תפיסות הנוגעות לחוקים ולמגבלות במסגרת ההשמה. מן המחקר עולה כי החוקים והכללים בפנימייה העלו בחניכים בעיקר תחושות שליליות, וכי החניכים שואפים לנורמליזציה. עם זאת, נמצא כי הם מכירים בצורך בכללים ובחוקים כדי שהמסגרת תתפקד.	קבוצות מיקוד.
Robles (2016)	ארצות הברית	10 בוגרי אומנה	40-19	מחקר איכותני	קשר עם עובדים סוציאליים בהשמה. הקשר עם העובדים הסוציאליים השפיע על תחושת המוגנות של בני נוער בהשמה. ככל שהם תיארו את הקשר כחיובי יותר הם חשו מוגנים יותר.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Schiff et al. (2006)	ישראל	103 ילדים בפנימיות	18-10	מחקר כמותי	שביעות רצון של ילדים ובני נוער בפנימיות. המחקר גילה כי הבנות היו מרוצות יותר מתחומים אחדים בחייהן בפנימייה, וכי מערכות היחסים בקבוצת השווים מרכזיות בקביעת שביעות הרצון של הילד.	Multidimensional Students Life Satisfaction Scale (MSLSS; Huebner, 2001).
Schoenewald (2016)	ארצות הברית	10 בוגרי אומנה	23-18	מחקר איכותני	אובדן מעורפל ותחושת שייכות באומנה. מן המחקר עולה כי לתפיסתם של בוגרי השמה, חוסר יציבות בהשמה מקשה עליהם לבסס תחושת שייכות ותורם לתחושת אובדן מעורפל.	ראיונות עומק חצי מובנים וצילומים.
Schofield (2002)	אנגליה	40 בוגרי אומנה	30-18	מחקר איכותני	חוויות מהשמה ארוכת טווח, בהתמקד בהתקשרות עם דמויות מפתח בהשמה. בני הנוער שהשתתפו במחגר וחשו תחושת שייכות למשפחה סיפקו נרטיב ברור יותר לחייהם בהשמה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Schofield and Beek (2009)	אנגליה	53 ילדים בני 12-3 באומנה ארוכת טווח	12-3	מחקר אורך איכותני	התקשרות ובסיס בטוח באומנה ארוכת טווח. במחקר עלו גורמים אחדים הקשורים ליצירת בסיס בטוח בין הילד ובין משפחת האומנה: זמינות המבוגרים ורגישותם, קבלת ילד האומנה ותחושות שייכות למשפחה ושיתוף פעולה בין הגורמים במערכת ההשמה.	מחקר אורך שכלל שלושה שלבי איסוף נתונים לאורך תשע שנים, לרבות ראיונות עם ילדים באומנה, עם עובדים סוציאליים ועם הורי אומנה.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
97	Schubert et al. (2012)	ארצות הברית	19-14	מחקר כמותי	מאפייני הסביבה המוסדית. מן המחקר עולה כי תפיסות חיוביות יותר בקשר לסביבה המוסדית קשורות לתוצאות טובות יותר מההשמה.	ראיונות מובנים מבוססים על כלים שונים העוסקים בתחושת מוגנות, במאפיינים מוסדיים ובתפיסות הנוגעות לצוות המוסד.
98	Schwartz (2010)	ארצות הברית	14-11	מחקר איכותני	השוואה בין תפיסות של בני נוער באומנה רגילה ובאומנת קרובים בכל הקשור לחוויית ההשמה. בני הנוער באומנת קרובים שהשתתפו במחקר חוו פחות קשיים ביחסיהם עם משפחת האומנה, וחשו כי האומנה תרמה להם יותר.	ראיונות עומק חצי מובנים ותצפיות.
99	Scott (2016)	קנדה	24-19	מחקר איכותני	חוויית ההשמה וקשרים בין אישיים בהשמה. המחקר העלה חמישה תהליכים פסיכו-סוציאליים עיקריים התורמים לתחושה כללית של בוגרי השמה כי אינם חשים את האהבה האמורה להתפתח באמצעות קשרים עמוקים ואכפתיים עם אחרים.	ראיונות עומק חצי מובנים.
100	Skoog et al. (2014)	שוודיה	18-8	מחקר איכותני	תחושת שייכות בהשמה. המחקר מצא כי ילדים ובני נוער בהשמה משתוקקים ליחסים הדוקים עם מבוגרים עקביים ולהזדמנות להרגיש שייכים למקום כלשהו.	ראיונות עומק.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
101	בלגיה	49 בני נוער בפנימיות	18-7	מחקר איכותני	תפיסות באשר לגורמים התורמים לחוויית ההשמה בפנימיות. המחקר הראה כי זמינות צוות הפנימייה, קרבה לצוות, חוקים ברורים ומתן אפשרות לזמן לבד נתפסים כגורמים המועילים לטיפול, ואילו חוסר רגישות, נוקשות וחוסר זמינות הצוות נתפסים כגורמים שליליים.	ראיונות עומק חצי מובנים.
102	אוסטרליה	169 ילדים ובני נוער בפנימיות	18-6	מחקר משולב	שביעות רצון מהחיים בפנימייה. רוב החניכים שהשתתפו במחקר דיווחו כי הם חשו בטוחים בפנימייה וכי לצוות הפנימייה אכפת מהם. כמחצית החניכים חשו שחייהם השתפרו בעקבות המעבר להשמה.	שאלון כמותי תיאורי לדיווח עצמי וקבוצות מיקוד.
103	ארצות הברית	37 ילדים ובני נוער בפנימיות	17-10	מחקר כמותי	שימוש בהחזקה פיזית בפנימיות. בני הנוער גילו הבנה לגבי הצורך של צוות הפנימייה להשתמש בהחזקה פיזית בפנימיות, אך תיארו מצבים שבהם הצוות לא הוכשר כראוי לשימוש בהחזקה, והשתמש בה בזמנים או בצורה שלא היו נכונים.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
104	רוסיה	45 בוגרי פנימיות	16-25	מחקר איכותני	חויית ההשמה בפנימיות. בוגרי פנימיות הצביעו על גורמים אחדים המשפיעים לרעה על הטיפול, לרבות חוסר יציבות בהשמה, בידוד מוסדי, חינוך לקוי, סטיגמות הנוגעות לילדים ולבוגרי השמה והיעדר קשרים בין-אישיים תומכים.	ראיונות עומק חצי מובנים.
105	ארצות הברית	20 בוגרי אומנה	17-21	מחקר איכותני אתנוגרפי	חויית ההשמה החוץ-ביתית. מן המחקר עלו תפיסות שונות של בני נוער בקשר לחויית ההשמה באומנה. מקצתם ראו את האומנה כגורם חיובי בחייהם ואת עצמם כבעלי כוח וחוזקה, ואילו אחרים ראו את האומנה כגורם שלילי ומגביל.	שני ראיונות עומק אתנוגרפיים וקבוצת מיקוד אחת עם כל משתתף. המשתתפים התבקשו גם להקליט את הפעילויות היום-יומיות שלהם במשך שבוע אחד, כדי לקבל מידע על חוויית היום-יום.
106	ארצות הברית	20 בני נוער באומנה	18-21	מחקר איכותני	חויית ההשמה באומנה. בני נוער באומנה, הורי אומנה ועובדים סוציאליים באומנה תיארו באופן דומה את ההשפעה השלילית של מערכות יחסים שליליות וחוסר יציבות בהשמה על הטיפול, ואילו תחושת שייכות, תמיכה ויציבות נתפסו כמשפיעים לטובה.	קבוצות מיקוד עם בני נוער באומנה, משפחות אומנה ועובדים סוציאליים.

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
107	Stunkard (2013)	ארצות הברית	10 בוגרי אומנה	19-42	מחקר איכותני	חוויות ההשמה וחויית בית הספר. רוב המשתתפים תיארו כי היו בחייהם מבוגרים תומכים, ובעיקר ההורים האומנים וצוות בית הספר. כן נמצא כי קשיים התנהגותיים וקשיים בבית הספר השפיעו לרעה על חוויית האומנה ותרמו לחוסר יציבות בהשמה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
108	Swerts et al. (2017)	בלגיה	25 בני נוער עם בעיות רגשיות והתנהגותיות בפנימיות	13-17	מחקר איכותני	תפיסת איכות החיים בפנימיות. בני הנוער הדגישו כמה מרכיבים מרכזיים באיכות החיים שלהם: יחסים בין-אישיים, רווחה נפשית, רווחה פיזית והתפתחות עצמית.	קבוצות מיקוד.
a	Thomas (2014)	ארצות הברית	17 בוגרי אומנה	אין מידע	מחקר איכותני	זהות עצמית של בוגרי אומנה. מתוך הסיפורים עלו שלושה נרטיבים שונים של בוגרי אומנה: הקורבן, השורד והמנצח.	ניתוח סיפורים שכתבו בוגרי אומנה ופורסמו באתר אינטרנט ציבורי.
109	Thomas et al. (2017)	ארצות הברית	24 בוגרי אומנה בני 18-30	18-30	מחקר איכותני	תפיסות הנוגעות למושג "משפחה". מן המחקר עולה כי למושג שני פנים: משפחה כקשר דם ביולוגי בלתי ניתן להחלפה, ומשפחה כמערכת תפקודית. בנרטיבים של בוגרי האומנה שתי המערכות מתחרות זו בזו.	ראיונות עומק חצי מובנים.

מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
Unrau et al. (2008; 2010)	ארצות הברית	22 בוגרי אומנה בני 18-65.	18-65	מחקר איכותני	חויית ההשמה והשפעתה של אי יציבות בהשמה. כל משתתפי המחקר תופסים את חויית האומנה כחוויה שלילית שהותירה בהם צלקות רגשיות, בעיקר בתחום האימון והיחסים הבין-אישיים. אי יציבות נתפסה כגורם מזיק ביותר. מיעוט קטן של המשתתפים תיארו גם אסטרטגיות התמודדות וחוסן.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Ward et al. (2005)	אנגליה	38 בוגרי השמה צעירים (אומנה ופנימיות)	אין מידע	מחקר איכותני	שביעות רצון מהשמה. המחקר מצביע על חשיבותו של קשר טוב עם צוות הפנימייה, עם העובדים הסוציאליים ועם הורי האומנה.	ראיונות עומק חצי מובנים.
Warming (2006)	דנמרק	15 ילדים באומנה וחומרים מאתר אינטרנט לילדים באומנה	10-13	מחקר איכותני	מתן קול לילדים באומנה. המחקר מתאר דילמות הקשורות במתן קול לילדים באומנה ובאפשרות לשלבם במחקר.	ראיונות עומק, קבוצות מיקוד, הקמת אתר לילדים באומנה וניתוח החומרים שהועלו אליו.
Whiting and Lee (2003)	ארצות הברית	23 ילדים באומנה	7-12	מחקר איכותני אתנוגרפי	חוויות מהשמה באומנה. במחקר עלו תחושות של כעס בשל ריבוי מעברים, בלבול ואמביוולנטיות ביחס להשמה, בצד סיפורים של הצלחה עצמית בקרב ילדים באומנה.	ראיונות עומק אתנוגרפיים חצי מובנים.

	מחבר (שנה)	ארץ	מדגם	גילאים	שיטה	ממצאים רלוונטיים	כלים רלוונטיים
114	Wilson and Conroy (1999)	ארצות הברית	1,100 ילדים ובני נוער בפנימיות ובאומנה	2-18	מחקר משולב	שביעות רצון, איכות חיים ותחושת מוגנות בחיים בהשמה, וההבדל בין שביעות הרצון באומנה ובפנימיות. מן המחקר עולה כי ילדים באומנה מרגישים בטוחים ואהובים יותר מאשר ילדים בפנימיות.	ריאיון הכולל 49 שאלות סגורות, שנותחו באופן כמותי תיאורי, ושבע שאלות איכותניות פתוחות (בשלושה גלי איסוף נתונים).
115	Winter (2010)	אירלנד	10 ילדים באומנה, העובדים הסוציאליים שלהם והוריהם האומנים	4-7	מחקר איכותני	חווית החיים של ילדים צעירים בבית המשפחה הביולוגית ובבית האומנה. ילדים צעירים הביעו תפיסות קשות בקשר לחיים במשפחה בסיכון, קושי במעבר להשמה ותחושת אובדן ואבל.	ראיונות עומק.

רשימת פרסומים נבחרים של מתו"ה אגף מחקר, תכנון והכשרה:

משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה, סקירת השירותים החברתיים, (2016) (2015), (2014), (2013), (2012), (2011), (2010), (2009).

2019:

- אייר-טופילסקי, ט., שורק, י., (2019), יישום חוק המהו"ת ביחידות הסיוע – מחקר ארצי, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בר-און, ע., מזא"ה, י., (2019), ניכור הורי: המשגה ודרכי התערבות טיפוליות ומשפטיות.
- ניג'ם-אכתילאת, פ., שורק, י., (2019), רציפות בין אומנה לאימוץ: עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר לפי הספרות.
- שורק, י., ניג'ם-אכתילאת, פ., (2019), אימוץ פתוח – סקירת ספרות.

2018:

- אנדבלד, מ., (2018), המיזם הלאומי לביטחון תזונתי – מחקר הערכה.
- ביילי, ב., (2018), יעילותן של גישות ההתערבות באלימות בין בני-זוג.
- בן פורת, ע., דקל, ר., גילבר, א., (2018), חוויתם של גברים אלימים המקבלים סיוע במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה בישראל: מה עוזר בעזרה?
- בן-שלמה, ש., באום, (2018), הערכת התערבות טיפולית בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם במסגרת שירות המבחן למבוגרים.
- בר-חיים, א., זהבי, ע., גלעד-יצחקי, ס., כץ, נ., (2018), כלים לבדיקת איכות חיים של אנשים עם מוגבלויות.
- גידיניאן, י., לוי, א., גולדצוויג, א., בר-און, י., אכתילאת, א., (2018), דוח מחקר (מקוצר) על ילדים למשפחות גרושות והשוואתם לילדים למשפחות שלא עברו גירושין.
- טליאס, מ., (2018), המעון הרב-תכליתי: מודל עבודה מכון תוצאות.
- יונס, ס., (2018), הכלה פיננסית עבור אנשים החיים בעוני, בהדרה ובחובות יתר.
- כהן, א., שנער-גולן, ו., לונטל, א., (2018), בחינת רמת האפקטיביות של הטיפול הקבוצתי בשירות המבחן למבוגרים.
- לביא, נ., ברום, ד., (2018), נפגעי עבירה: צרכים, מענים ואפיקים לפיתוח.
- לפ, י., אייל, י., ריבקין, ד., (2018), תוכנית "מע"ש תעשייתית": תעסוקה מוגנת קבוצתית של אנשים עם מוגבלות שכלית בשוק החופשי – הערכת התוכנית בשלביה המוקדמים.
- פינצ'ובר, ש., עטר-שוורץ, ש., (2018), חוויית ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית.

- צבע, י., (2018), מסמך לדיון בנושא: תורת הפיקוח של המשרד על מערך השירותים החברתיים.
- קאי צדוק, א., (2018), קידום בריאות מינית ומניעת פגיעות מיניות בקרב מתבגרים/ות וצעירים/ות.
- קוראס רזניקובסקי, א., נבות, מ., פרנקוביץ אלנבוגן, ש., גרסימנקו, א., בן רבי, ד., (2018), מדריכי פנימיות לילדים בסיכון בישראל – תמונת מצב ואסטרטגיות להתמודדות עם אתגרי עבודתם, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- ראובן, י., תורג'מן, ח., (2018), אוכלוסיית מתבגרים וצעירים על רצף ההתמכרות.
- רונן, ז., גל, ט., (2018), השירות לתועלת הציבור (של"ץ): סקירה השוואתית.
- רימרמן, א., גור, א., גרינשטיין וייס, מ., (2018), מיזם מחקר בתי אב בהם מתגורר ילד או בוגר עם מוגבלות שכלית.
- שדה, מ., בר-טל, ל., סיני גלזר, ח., ויסמן צברי, מ., (2018), מחוז חושב ומקדם תוצאות, מיזם התוצאות במחוז ת"א והמרכז, סיכום שלבים א'-ב' 2009-2014.

2017:

- אגף מחקר, תכנון והכשרה, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומחוז תל אביב והמרכז, (2017), מיזם התוצאות במחוז ת"א המרכז, סיכום שלב ג', מפקחים מתכננים ומשיגים תוצאות.
- בבנישתי, ר., גילבר, א., דקל, ר., שיף, מ., (2017), תגובות רגשיות והתנהגותיות לאחר מלחמת צוק איתן של ילדים, משפחות ומנחות באומנה.
- בן-נון, ר., (2017), מיפוי עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון (גילאי 13-25).
- בן שלמה, ש., באום, נ., (2017), הערכת התערבות טיפולים בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם במסגרת שירות המבחן למבוגרים.
- בר-טל, ל., (2017), תדריך לצוותים המלווים מחלקות במשבר.
- דורון, י., (2017), "אופקים" – תוכנית אב לאזרחים ותיקים בקהילה – ישראל 2025, מסמך תשתית לדיון.
- רימרמן, א., גור, א., גרינשטיין-וייס, מ., (2017), מיזם מחקר בתי אב בהם מתגורר ילד או בוגר עם מוגבלות שכלית.
- רפאלי, ת., (2017), מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות.
- שמעון, ש., (2017), התנהגות מאתגרת ואלימות קשה של אנשים על רצף האוטיזם כלפי עצמם וכלפי אחרים.
- שפרלינג, ד., רייטר, ש., יוספסברג בן-יהושע, ל., (2017), כלי הערכה ודרכי טיפול באנשים מזדקנים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם תפקוד שכלי גבולי.

2016:

- אמינוב, נ., צמח-מרום, ת., בן שלמה, נ., (2016), פיקוח לפי שיטת הרף על מסגרות השירות לטיפול חוץ-ביתי באגף השיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

- ארזי, ט., שר, נ., ויסמן, מ., (2016), תכנון התערבות עם משפחות: סקירת ספרות, לקחים ותובנות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בן-סימון, ב., כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., (2016), תכניות הכנה לעולם העבודה: לקחים מספרות המחקר ולמידה מתכנית "מית"ר הבית של סוזן", בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- ברלב, ל., ריבקיין, ד., (2016), הסמכת מטפלים באנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית במסגרות הדיור החוץ-ביתי: מחקר הערכה, מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- טופילסקי, ט., בלוך, ש., סבו-לאל, ר., (2016), המשפחות המקבלות טיפול ממושך במרכזי קשר הורים-ילדים, מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- יצחקי, ח., בן פורת, ע., (2016), מחקר מעקב אחר נשים נפגעות אלימות במשפחה בקהילה: פעימה שלישית.
- יקוביץ, א., (2016), להזדקן עם מוגבלות תפקודית.
- כרמלי, א., כרמלי, י., אברמוביץ, צ., (2016), התכנית הבין משרדית לטיפול בנשים ובצעירות במעגל הזנות: מחקר הערכה.
- לוי, ד., סבו-לאל, ר., (2016), הטמעת הנוהל לקיצור משך השהות של ילדים במרכזי החירום של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- לוינגר, מ., אלאסד אלהוזייל, נ., (2016), רמת הלחץ, סגנון התמודדות ואיכות חיים בקרב הורים שומעים לילדים חירשים בדואים בנגב, מכללת ספיר.
- לפי, י., (2016), מעונות יום שיקומיים: סקר בקרב הורים לפעוטות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2016), נזקקויות ומאפיינים בקובץ נתוני יסוד, רשימה ומקרא, מהדורה שנייה.
- סנטו, י., כרמלי, א., (2016), הסקר הלאומי על תופעת הזנות בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., לוב, א., רוזנר, י., (2016), בחינת האפקטיביות של שירות הדרכה שיקומית המיועדים לאנשים עם עיוורון או לקות ראייה, האגודה לבריאות הציבור.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2016), מחקר הערכה לתכנית "בתים חמים" לצעירות וצעירים בסיכון, האגודה לבריאות הציבור.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2016), מחקר להערכת אפקטיביות של חינוך, ייעוץ וטיפול בתחום המיני-חברתי בקרב אוכלוסיית האגף לטיפול באדם עם מוגבלות שכלית-התפתחותית, האגודה לבריאות הציבור.
- קרן-אברהם, י., ריבקיין, ד., (2016), "עבודה נתמכת" - תכנית תעסוקה בשוק החופשי לאנשים עם מוגבלויות של אגף השיקום במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחקר הערכה, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שור, י., גורבטוב, ר., בוקה, י., (2016), סקרים שהתקיימו בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה.
- שר, נ., ארזי, ט., (2016), "החשיבה התוצאתית" ברמת הארגון, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

2015

- אזרחי, י., רוזינר, א., חסידה, י., חן, ג., לבד, י., (2015), מחקר הערכה על תכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק.
- איזיקוביץ, צ., וינשטוק, ז., (2015), מיפוי הידע, האמונות, הדילמות ושיטות ההתערבות של עובדים סוציאליים בתחום האלימות בין בני זוג בישראל, בשיתוף אוניברסיטת חיפה.
- באום, נ., (2015), סיוע חומרי ליחידים ולמשפחות כמרכיב בהתערבות העובד הסוציאלי במחלקה לשירותים חברתיים.
- באייר-טופילסקי, ט., מנור, א., סבו-לאל, ר., (2015), יחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה - מחקר הערכה ארצי, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בן יוסף, ש., ברנדר, ב., רייסמן, א., טוב, ע., (2015), חוסן קהילתי במוסדות המעגל הראשון - סקירת ספרות.
- דביר, ק., לפליאן-עמיחי, נ., (2015), מחקר הערכת תכנית "נהיגה במבחן", בשיתוף אור ירוק.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2015), הידע המועבר ממטה משרד הרווחה אל השטח: מיפוי, התייחסות השטח וגיבוש מערכת מושגית, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- להד, מ., לייקין, ד., (2015), תחום ההתנדבות במשרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- לפ, י., ריבקיין, ד., (2015), אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית שאינם במסגרת של משרד הרווחה: סקר במחוז חיפה והצפון, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- מרגולין, ת., בן אליעזר, ד., קדם, ע., פרוינד, ט., בנבנישתי, ר., (2015), 360° - התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, הערכת התכנית, בשיתוף מט"ח.
- סנטו, י., ברגר, מ., (2015), סקירת הספרות המקצועית בנושא תופעת הזנות במאה העשרים.
- סנטו, י., פרידמן, א., (2015), סקר עמדות הציבור כלפי תופעת הזנות בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2015), מחקר מעקב אחר מופנים לוועדות השמה למסגרות חוץ-ביתיות וקליטתם בהן.
- קדרי, מ., שירי, ש., (2015), סקירת ספרות בנושא אבחון אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית: הגדרה, הליכי אבחון וכלי הערכה פסיכולוגיים, תהליכים וכלים לאבחון תחלואה כפולה.
- ראובן, י., תורג'מן, ח., (2015), טיפול בצעירים בסיכון ובמצוקה בקהילה.
- שולמן, ק., ניר שמיר, צ., (2015), הערכה פסיכולוגית לילדים ולמתבגרים עם עיוורון או עם לקויות ראייה: סקירת ספרות והצעות יישומיות.

2014

- איזיקוביץ, צ., בירן, י., טנר, ד., (2014), פגיעה מינית של אימהות ונשים בילדים.
- גורבטוב, ר., שור, י., בוקה, י., (2014), הערכת צרכים בתחום הניהול למנהלים במטה משרד הרווחה והשירותים החברתיים ולמנהלים במחלקות לשירותים חברתיים.
- גנים, ר., (2014), הכוון תעסוקתי, הכשרה והשכלה לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית: מגמות, מודלים והצעה למדיניות וליישום מודלים בישראל.

- דורון, י.א., לזר, א., (2014), פיקוח על מסגרות דיור מוגן לזקנים.
- יצחקי, ח., דקל, ר., בן-פורת, ע., (2014), מחקר מעקב אחר נשים נפגעות אלימות במשפחה: במקלט ובחזרה לקהילה, בשיתוף אוניברסיטת בר-אילן.
- כאהן-סטרבצ'נסקי, פ., (2014), תכנית "מעטפת" לבני נוער המטופלים בשירות המבחן לנוער: מחקר הערכה, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כהן-נבות, מ., פאס, ה., צדקה, ה., (2014), מרכזי קשר הורים-ילדים: מחקר הערכה ארצי, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2014), שירות מטפח אישי לילד עם אוטיזם - מחקר הערכה, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2014), תחלופת מדריכים חינוכיים במסגרות חוץ-ביתיות של רשות חסות הנוער: מאפיינים וסיבות, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- לב-און, א., (2014), קהילות ידע של משרד הרווחה - שימושים והשפעות, בשיתוף אוניברסיטת אריאל.
- לוי, ד., כאהן-סטרבצ'נסקי, פ., (2014), "מחסות לעצמאות" - ליווי בוגרי מעונות רשות חסות הנוער מחקר הערכה, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- מוניקנדס, מ., (2014), גבולות גזרה, תיעודף וקיצוב שירותים במחלקות לשירותים חברתיים.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2014), מסמך מדיניות משרד הרווחה והשירותים החברתיים לשנים 2014-2018.
- נוימן, ר., נוימן, א., נוימן, ר., גורדוני, י., שצברג, ד., ברקן, ש., (2014), מחקר לבדיקת איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית המתגוררים ב"שלוחות" של מעון פנימייה.
- סבו-לאל, ר., בן-סימון, ב., קונסטנטינוב, ו., (2014), הילדים בגיל הרך במשפחות האומנה: מאפיינים ותהליכי התערבות, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- סנטו, י., ברגר, מ., (2014), מיפוי דרי הרחוב בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2014), מחקר לבדיקת דפוסי השימוש באביזרי עזר טכנולוגיים מסובסדים בקרב אנשים עם עיוורון או לקות ראייה.
- קינג, י., הדר, י., וולדה-צדיק, א., (2014), תעסוקה לרווחה - הערכת התכנית, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- קינג, י., וולדה-צדיק, א., הדר, י., (2014), מעקב אחרי המשתתפים במגוון תכניות תעסוקה של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שורק, י., סבו-לאל, ר., בן-סימון, ב., (2014), שירותי האומנה בישראל: תהליכי שינוי ותמונת מצב, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

2013

- אלון, ג., (2013), שיתוף והתייעצות במהלכי שינוי חברתי: הזמנה לחשיבה אחרת.
- דורון, א.י., (2013), חובת הדיווח בישראל.

- כאהן-סטרבצ'ניקי, פ., בן-סימון, ב., קונסטנטינוב, צ., (2013), השירות לשיקום נוער: מאפיינים וצרכים של אוכלוסיית המפתנים והמית"רים, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2013), מיזם התוצאות, סיכום הפעילות בין השנים 2007-2012 בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שיינטוך, ש., (2013), עובדים בשטח, עבודת רחוב ויישוג של עובדים סוציאליים ושל אחרים.
- שרון, א., ברודצקי, ג., באר, ש., (2013), מועדונים חברתיים לזקנים – תפרוסת ארצית, דפוסי פעילות ומאפייני המבקרים, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

2012

- בר-און, א., (2012), בין מומחיות לכוללנות: ניהול התערבות בפרט ובמשפחה.
- חובב, מ., (2012), הסדרה חוקית וארגונית של שירותי המבחן לישראל.
- חובב, מ., (2012), הפעלת סמכות בטיפול בבני נוער ובמבוגרים עוברי חוק.
- טליאס, מ., (2012), הפרטה משנית במחלקות לשירותים חברתיים.
- להד, מ., רוגל, ר., לייקין, ד., כורזים, י., (2012), דרכים לזיהוי קהילות בסיכון.
- מוניקנדס, מ., (2012), הרפורמה ועקרונות בארגון שירותי רווחה מקומיים באיחוד האירופאי.
- מרגליות, נ., (2012), שיטות לקביעת עומסים ולתקינת כוח אדם בשירותי הרווחה.
- פאס, ה., כהן-נבות, מ., (2012), עבודה עם משפחות בשירותי רווחה: הגדרת תוצאות, דרכי התערבות ותפקידי העובדים הסוציאליים, סקירת ספרות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שרעבי, ע., מרגלית, מ., (2012), תכניות מעבר מבית הספר לעולם העבודה לבני נוער עם מוגבלויות.

